

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

**ΘΕΜΑ: Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ
ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ**

***ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
Α.Μ.: 4902
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΑΠΛΑΔΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ***

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣσελ5	
ΕΙΣΑΓΩΓΗσελ. 7	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣσελ. 10	
1.1 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ..... σελ. 10	
1.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ....σελ. 12	
1.3 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....σελ.16	
1.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....σελ. 18	
1.5 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ.....σελ.20	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑσελ. 24	
2.1 ΕΥΕΛΙΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ. 24	
2.2 ΟΙ ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΜΕΡΙΚΗ, ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ, ΑΔΗΛΩΤΗ-«ΜΑΥΡΗ».....σελ. 29	
2.3 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ. 33	
2.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΠΟΥ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....σελ. 34	
2.5 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....σελ. 36	
2.6 Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ.....σελ. 41	
2.7 ΣΥΝΗΘΕΙΣ ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ.....σελ. 44	
2.8 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ.....σελ. 44	
2.8.1. ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ. 45	
2.8.2. ΤΜΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΈΚΔΟΣΗΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ.....σελ. 45	
2.8.3. ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ. 46	
2.8.4. ΤΜΗΜΑ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ. 46	
2.9 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ. 46	
2.9.1. ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ. 47	
2.9.2. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΈΚΔΟΣΗΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ.....σελ. 48	
2.9.3. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΞΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ. 48	
2.9.4 ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ	

ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ.	49
2.9.5. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ	49
2.9.6 ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΑΡΧΗΓΩΝ.....σελ.	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	σελ. 51
3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ -ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ	σελ.51
3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ -ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ	σελ.52
3.2 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ...σελ.	52
3.2.1 Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....σελ.	52
3.2.2.ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....σελ.	53
3.2.3.ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....σελ.	55
3.2.4. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ ΣΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ..σελ.	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ.	61
4.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....σελ.	70
4.1.1 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	70
4.1.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ.....σελ.	70
4.1.3 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ.....σελ.	71
4.1.4 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΣΗΣ.....σελ.	71
4.1.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ.....σελ.	72
4.1.6 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	72
4.1.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ.....σελ.	73
4.1.8 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	73
4.1.9 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....σελ.	74
4.1.10 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ.....σελ.	74
4.1.11 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ.....σελ.	75
4.1.12 ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	75
4.1.13 ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	76
4.1.14 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	77
4.1.15 ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	77
4.1.16 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	78
4.1.17 ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	79

4.1.18	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ.....σελ.	79
4.1.19	ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	80
4.1.20	ΛΑΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	81
4.1.21	ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....σελ.	81
4.2.	ΕΥΕΛΙΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....σελ.	82
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.	90
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.	93

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η σημασία της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης έχει αναγνωριστεί διεθνώς. Οι χώρες υποδοχής τουριστών προσπαθούν να αναπτύξουν εκπαιδευτικά συστήματα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις προσδοκίες της τουριστικής βιομηχανίας και φιλοξενίας.

Αυτό επιβάλλεται από το γεγονός ότι η ικανοποίηση των αναγκών των τουριστών, εξαρτάται κατά ένα μεγάλο μέρος από τις διαθέσιμες δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού.

Η τουριστική εκπαίδευση στην Ελλάδα σαν έννοια είναι πολυσυζητημένη και πολυερμηνευμένη και μάλιστα πάντα με διαφορετικό τρόπο, από διάφορους φορείς, κυβερνητικούς και μη, οι οποίοι συχνά κάνουν λόγο για αναγκαίες και ριζικές αλλαγές στη δομή της, που τις περισσότερες φορές όμως δεν υλοποιούνται και αν τελικά υλοποιηθούν διατηρούνται σε ισχύ για μικρό χρονικό διάστημα.

Το ερώτημα όμως που γεννάται σήμερα, ενόψει και των γενικότερων καταστάσεων που έχουν προκληθεί και έχουν αλλάξει τα δεδομένα, είναι κατά πόσο μπορεί η σημερινή τριτοβάθμια τουριστική εκπαίδευση, υπό την παρούσα της μορφή, να δώσει στην αγορά εξειδικευμένα στελέχη, γνώστες του ιδιάζοντα τουριστικού τομέα, ικανά ώστε να δώσουν λύσεις στις κρίσεις που περνάει σήμερα το παγκόσμιο τουριστικό προϊόν (σεισμός, τρομοκρατία, ανταγωνισμός) και τελικά να μπορέσουν να αναδείξουν το ελληνικό προϊόν διεθνώς, μέσω ενός μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού. Είναι αυτονόητο ότι αυτός ο προβληματισμός αφορά το σύνολο της ελληνικής εκπαίδευσης. Ως αποτέλεσμα του ευρύτερου προβλήματος έρχεται συνεπώς και το θέμα της τουριστικής εκπαίδευσης.

Έχει γίνει πλέον κοινή πεποίθηση σε όλους ότι δεν αρκούν πια η Ακρόπολη, τα ελληνικά νησιά, το ρομαντικό ηλιοβασίλεμα της Σαντορίνης, οι μαγευτικές παραλίες της Χαλκιδικής και οι χαμογελαστοί και φιλόξενοι συμπατριώτες μας για να προσελκύσουμε τουρίστες στην Ελλάδα. Κατ' επέκταση, όλοι σήμερα κάνουν λόγο για την αναγκαία πλέον ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών μας, αλλά πολύ σπάνια ακούμε προτάσεις για την επίτευξή της και ακόμη σπανιότερα βλέπουμε τη θέσπιση αποφασιστικών κυβερνητικών μέτρων για την εφαρμογή της.

Συνεπώς διαπιστώνουμε πως για παροχή ποιοτικών υπηρεσιών απαιτείται και η

κατάλληλη εκπαίδευση, της οποίας το διδακτικό προσωπικό θα πρέπει να απαρτίζεται από έμπειρα στελέχη του τουρισμού, που θα έχουν καταφέρει στην καριέρα τους να συνδυάσουν τις θεωρητικές με τις πρακτικές γνώσεις τους και θα έχουν την ικανότητα να διδάξουν στους 8 σπουδαστές όχι μόνο τα περιεχόμενα ενός βιβλίου, αλλά και προσωπικά τους βιώματα, ώστε να παραδειγματίζονται οι νέοι και να συλλέγουν εμπειρίες.

Κύρια πηγή των περισσότερων προβλημάτων στο τουριστικό κλάδο παραμένει η ελλιπής παροχή γνώσης και κατάρτισης, καθώς κοιτώντας κανείς το σύστημα διαπιστώνει μετά λύπης του ότι στην Ελλάδα, μια χώρα που θέλουμε να πιστεύουμε ότι φημίζεται για το τουρισμό της, δεν υπάρχει πανεπιστημιακή εκπαίδευση σε επίπεδο προπτυχιακό, παρά μόνο μεταπτυχιακό. Ένα σημαντικό κενό του συστήματος, που έχει σαν αποτέλεσμα την έξοδο πολλών φοιτητών για σπουδές στο εξωτερικό ή τη συσσώρευση χιλιάδων φοιτητών στα Τ.Ε.Ι. της χώρας, αποτελεί η εισαγωγή στα τριτοβάθμια ιδρύματα όπου απαιτείται ένας ιδιαίτερα χαμηλός βαθμός απολυτηρίου Ενιαίου Λυκείου, με αποτέλεσμα το πτυχίο τους να μη θεωρείται αντάξιο των σχολών του εξωτερικού.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια να διερευνήσει τα προαναφερθέντα ζητήματα τα οποία είναι μεν γνωστά στους τουριστικούς επιχειρηματίες και φορείς, δεν έχουν όμως μέχρι σήμερα αναλυθεί, ούτε έχουν τεκμηριωθεί με τα στοιχεία κάποιας έρευνας.

Έτσι, γίνεται μια ενδελεχής ανάλυση όσον αφορά την απασχόληση στον τουριστικό κλάδο καθώς και την ευελιξία στην αγορά εργασίας στον τουριστικό τομέα.

Έμφαση τέλος, δίδεται στην μελέτη δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας με άμεσο και έμμεσο τρόπο στα πλαίσια της αναπτυσσόμενης τουριστικής βιομηχανίας της Ελλάδας.

Μελετάται, λοιπόν, η ραγδαία ανάπτυξη του Τουρισμού η οποία είχε ως επακόλουθο την αυξημένη ζήτηση για εργαζόμενους και στελέχη στον Τουρισμό, σε ειδικότητες που σχετίζονται είτε με την επιχειρηματική λειτουργία του Τουριστικού Τομέα, είτε με την διαχείριση και πολιτική της Τουριστικής Ανάπτυξης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός, ως κατεξοχήν διεθνοποιημένη δραστηριότητα, ενσωματώνεται σε συγκεκριμένους κάθε φορά τόπους και συμβάλλει αυτόματα στην τοπική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής στην οποία εφαρμόζεται. Ο τουρισμός αποτελεί την βαριά βιομηχανία της Ελλάδας και συνεισφέρει πολλαπλά στην οικονομία τόσο σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό

Ο τουρισμός, εκτός του ότι συμβάλει σημαντικά στο εθνικό ΑΕΠ όλων των κρατών – μελών, αν και ο ρόλος και η συμμετοχή του, ως επιχειρηματική δραστηριότητα, διαφέρει πολύ ανάμεσα στα κράτη – μέλη(ΣΕΤΕ 1992), αναμένεται να μπορέσει να συμβάλει όσο το δυνατόν συντομότερα και αποτελεσματικότερα στην ανάπτυξη της κάθε περιφέρειας και τη σύγκλιση των περιφερειών, ώστε να παρασχεθεί μια στερεή βάση για τη δραστηριότητα της Ελλάδας σε αυτόν τον τομέα.(Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας εξηγούν την μέχρι τώρα τουριστική ανάπτυξη αλλά και αναδεικνύουν τα σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης του τουρισμού. Ανώτερος στόχος για τη χώρα μας αποτελεί η τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων (φυσικά τοπία, γλωρίδα, πανίδα, μνημεία, πολιτισμός, φιλοξενία κ.λπ.), στη βάση μιας βιώσιμης και ισόρροπης οικονομικής και τουριστικής ανάπτυξης. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

Ο κλάδος του Τουρισμού θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους της ελληνικής οικονομίας κυρίως όσον αφορά τις προοπτικές του καθώς και το ρόλο που καλείται να αναλάβει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας στο άμεσο μέλλον(Νικάκη Μ., Οικονόμου Α.,2011). Σύμφωνα με στοιχεία που έχουν καταγραφεί η συμμετοχή του Τουρισμού στο ΑΕΠ ανέρχεται πάνω από το 9%, ενώ στους άδηλους πόρους η συμμετοχή είναι άνω του 31%, συμβάλλοντας έτσι στην κάλυψη του εμπορικού ελλείμματος με ποσοστό κατά 34%. Παράλληλα έχει εκτιμηθεί ότι ο τουρισμός καταναλώνει προϊόντα άλλων παραγωγικών κλάδων σε ποσοστό 16% επί του ΑΕΠ. Κατά κοινή ομολογία πάντως όλων των δημοσίων και ιδιωτικών φορέων, η συμμετοχή του Τουρισμού στην εθνική οικονομία δεν έχει καταγραφεί και είναι κατά πολύ υψηλότερη.(www.eot.gr)

Μεταξύ των οικονομικών κλάδων που συνδέονται με τον τουριστικό τομέα, ο ξενοδοχειακός κατέχει τη σημαντικότερη θέση στην τουριστική υποδομή (Νικάκη Μ., Οικονόμου Α.,2011).

Η σημερινή εικόνα και τα χαρακτηριστικά που εμφανίζει ο ξενοδοχειακός κλάδος είναι: Ανάλογα με την περιοχή και τα χαρακτηριστικά της, τα ξενοδοχεία διακρίνονται σε αστικά, τα οποία είναι εγκατεστημένα στα αστικά κέντρα και λειτουργούν σε δωδεκάμηνη βάση και στα εποχιακής λειτουργίας ξενοδοχεία, τα οποία είναι γεωγραφικά διάσπαρτα στην ευρύτερη περιφέρεια και στην συντριπτική τους πλειοψηφία βρίσκονται σε παραθαλάσσιες και κυρίως νησιωτικές περιοχές. Διαφορετικά χαρακτηριστικά τόσο όσον αφορά στη δομή λειτουργίας τους όσο και στην οικονομική τους απόδοση, παρατηρούνται στις ξενοδοχειακές μονάδες, που είναι εγκατεστημένες σε περιοχές με διαφορετική τουριστική δραστηριότητα. Πρόκειται για τις περιοχές εκείνες όπου ο τουρισμός αποτελεί το μείζον τμήμα της οικονομικής βάσης και οι οποίες αποκαλούνται ως “κορεσμένες” και ως “Περιοχές Ελέγχου Τουριστικής Ανάπτυξης”.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 70% του ξενοδοχειακού δυναμικού της χώρας βρίσκεται συγκεντρωμένο στις παραπάνω περιοχές.(Πατσουράτης Β.Α, 2002) Στην Ελλάδα στο άμεσο παρελθόν τα ξενοδοχεία κατατάσσονταν μεταξύ έξι διαφορετικών κατηγοριών μόνο με κριτήρια που είχαν σχέση με την κατασκευή τους και όχι με την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών. (www.eot.gr)

Η υλοποίηση αυτού του συστήματος κατάταξης των ξενοδοχειακών μονάδων εκτιμάται ότι προσέδωσε μια νέα και περισσότερο πραγματική εικόνα στην ξενοδοχειακή υποδομή με οφέλη τόσο για τους καταναλωτές όσο και για τους επιχειρηματίες. Οι αλλαγές αυτές επέφεραν καθοριστικές επιπτώσεις στην τιμολογιακή πολιτική των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων που αποτελεί και τον “ακρογωνιαίο λίθο” στην πορεία τους, με δεδομένο το μη ουσιαστικό ρόλο που διαδραματίζουν οι Πίνακες των ελάχιστων τιμών που εκδίδονται κάθε χρόνο από τον ΕΟΤ σε συνεργασία με το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας. Η τιμολογιακή πολιτική που ακολουθεί ο κάθε επιχειρηματίας καθορίζεται κύρια από τη διαπραγματευτική ικανότητα της εκάστοτε ξενοδοχειακής επιχείρησης με βάση το προϊόν που εμπορεύεται, την οικονομική της κατάσταση, τη χώρα προέλευσης της πελατείας της και γενικότερα τους μακροπρόθεσμους στόχους που θέτει στον τομέα των συνεργασιών με τους

τουριστικούς πράκτορες (Tour Operators), που καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της πελατείας της ελληνικής ξενοδοχειακής αγοράς. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002) Παράλληλα το ύψος στο οποίο διαμορφώνεται συνήθως η τιμή του “πακέτου” διακοπών είναι συνάρτηση διαφόρων παραγόντων, όπως της εποχής στην οποία επιθυμεί να ταξιδέψει ο ενδιαφερόμενος (περίοδος τουριστικής αιχμής ή όχι), του χρόνου όπου ο ενδιαφερόμενος αποφασίζει να προγραμματίσει τις διακοπές του, καθώς και της τουριστικής κίνησης που επικρατεί στην χώρα προορισμού σε συνδυασμό με την πληρότητα του ξενοδοχείου που επιλέγει.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας με βάση τον οποίο διαμορφώνεται η τιμολογιακή πολιτική που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια, είναι η δυναμική την οποία έχει ο ελληνικός προορισμός στις διεθνείς αγορές. (Πατσουράτης Β.Α, 2002) Αυτό σημαίνει ότι λαμβάνεται σοβαρά υπόψη το επίπεδο των υποδομών, το είδος των καταλυμάτων, η απόσταση από τις χώρες προέλευσης, η διαφημιστική προβολή και οι δημόσιες σχέσεις, το είδος του τουρισμού που προωθείται αλλά και η ισοτιμία μεταξύ του νομίσματος της χώρας προέλευσης (π.χ. δολάριο) και του ευρώ καθώς και η διαφορά του κατά κεφαλή εισοδήματος των χωρών της Ε.Ε. και Ελλάδας.

1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

1.1 Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού τουρισμού σε σχέση με το προσφερόμενο προϊόν, συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Μεγάλος αριθμός μικρών επιχειρήσεων. Σε όλη την αλυσίδα που προσφέρει το τουριστικό προϊόν δραστηριοποιείται ένας μεγάλος αριθμός μικρών επιχειρήσεων (ξενοδοχεία, ταξιδιωτικά γραφεία, τουριστικοί πράκτορες, αεροπορικές εταιρίες κλπ). Το γεγονός αυτό από την μια πλευρά δίνει μια πλατειά επιλογή στον τουρίστα από την άλλη όμως οδηγεί σε έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων, γεγονός που περιορίζει τα περιθώρια κέρδους. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)
- Η τουριστική βιομηχανία παρά το διεθνή της χαρακτήρα χαρακτηρίζεται ως εύθραυστη. Μεταξύ των λόγων που συμβάλλουν σε αυτό περιλαμβάνονται:
 - ο μεγάλος αριθμός μικρών επιχειρήσεων
 - το γεγονός ότι το τουριστικό προϊόν έχει το στοιχείο της μόδας και της φθαρτότητας
 - η αδυναμία πρόβλεψης της τουριστικής ζήτησης
 - η εποχικότητα που χαρακτηρίζει το τουριστικό προϊόν.

Τα χαρακτηριστικά αυτά σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες ωθούν σε μεγάλη θνησιμότητα των επιχειρήσεων του κλάδου.

Κάθετη ενοποίηση. Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται συγχωνεύσεις και εξαγορές μεταξύ τουριστικών επιχειρήσεων με στόχο την κάθετη ενοποίηση των επιχειρήσεων του κλάδου. Οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές στον ξενοδοχειακό κλάδο μπορούν να επηρεάσουν την επιτυχία των ξενοδοχειακών μονάδων στη χώρα μας. Όσον αφορά τα

δεδομένα της Ελλάδας οι Διευθύνσεις και οι Διοικήσεις των ξενοδοχείων αποφασίζουν να συγχωνευθούν με άλλες μονάδες ή αλυσίδες για να αυξήσουν τη διείσδυσή τους σε διαφορετικές αγορές, ή για να δημιουργήσουν υπεραξία για τους μετόχους τους –εφόσον είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο(ΞΕΕ, 2006).Η ενοποίηση αυτή δίνει την δυνατότητα της προσφοράς από ένα προμηθευτή ολόκληρου ή μεγάλου μέρους του φάσματος των υπηρεσιών που απαρτίζουν το τουριστικό πακέτο. Με άλλα λόγια η κάθετη ενοποίηση επιτρέπει την αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας, οι οποίες οδηγούν στην μείωση του κόστους προσφοράς του τουριστικού πακέτου, αλλά και στη συγκέντρωση της αγοράς σε μικρό αριθμό επιχειρήσεων(Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

- Η εισαγωγή νέων τεχνολογιών και διαδικασιών στην προσφορά τουριστικών υπηρεσιών. Η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στις τουριστικές υπηρεσίες βελτιώνει την παραγωγικότητά τους, συνεπώς μειώνει το κόστος παραγωγής και βοηθά στην καλύτερη οργάνωση και διοίκηση σε όλα τα επίπεδα της τουριστικής επιχείρησης (Πατσουράτης, 2000).

Όσον αφορά την χώρα μας, η ελληνική τουριστική βιομηχανία αποτελείται από μεγάλο αριθμό μικρών επιχειρήσεων οι περισσότερες από τις οποίες έχουν οικογενειακό χαρακτήρα και λειτουργούν σε εποχιακή βάση(ΞΕΕ, 2006).Ο κατακερματισμός του κλάδου οδηγεί στην ανεπαρκή οργάνωση του σε θέματα ανταγωνισμού, στον προγραμματισμό ανάπτυξης, στην προβολή του τουριστικού προϊόντος, στην ανάπτυξη νέων προϊόντων, στη χάραξη μακροχρόνιας στρατηγικής κ.α. Όπως διαπιστώνεται και σε μελέτη του ΙΤΕΠ, το μικρό μέγεθος των ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων δεν τους επιτρέπει να αξιοποιήσουν πλήρως τις νέες τεχνολογίες, τόσο σε επίπεδο οργάνωσης όσο και επικοινωνίας. Τα τελευταία χρόνια ένας αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων που ήταν κρατικής ιδιοκτησίας πέρασε σε ιδιωτική ιδιοκτησία (ξενοδοχεία, καζίνο κλπ). Στόχος της τουριστικής πολιτικής είναι ο έλεγχος της ανάπτυξης και επέκτασης του κλάδου προκειμένου να συγκρατηθεί η άναρχη επέκταση που σημειώθηκε στις δεκαετίες του 1970 και 1980 (Πατσουράτης, 2002).

Τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού τουρισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Εξάρτηση από το διεθνή τουρισμό ο οποίος αντιπροσωπεύει το 77% περίπου των συνολικών διανυκτερεύσεων (ΣΕΤΕ ,1995)

- Εποχικότητα. Περισσότερο από το 60% των αφίξεων/ διανυκτερεύσεων πραγματοποιείται μεταξύ των μηνών Ιουνίου και Σεπτεμβρίου (ΣΕΤΕ,1995)
- Μη ισόρροπη κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, οι τέσσερις κυριότεροι προορισμοί, Αθήνα, Ρόδος, Κρήτη και Κέρκυρα απορροφούν περίπου το 65% των συνολικών διανυκτερεύσεων (ΣΕΤΕ,1995)
- Έλλειψη κατάλληλης υποδομής στους περισσότερους τουριστικούς προορισμούς καθώς επίσης και ανεπάρκεια ειδικευμένου προσωπικού (ΣΕΤΕ, 1995).

1.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μεταξύ των πλέον σημαντικών βιομηχανιών, με ταχείς ρυθμούς αύξησης του κύκλου εργασιών του, κατατάσσεται ο τουρισμός σήμερα και με ουσιαστική συμβολή στην άνοδο του εθνικού εισοδήματος, στην αύξηση της απασχόλησης και στην περιφερειακή ανάπτυξη. Ειδικά σε χώρες με έντονη τουριστική κίνηση από το εξωτερικό, όπως είναι η Ελλάδα, ο τουρισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην εισροή συναλλάγματος και στη μείωση του ελλείμματος του Ισοζυγίου Πληρωμών. (Πατσουράτης Β.Α, 2002)

Παραδοσιακά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας μας είναι ελλειμματικό. (Πατσουράτης Β.Α, 2002).

Αντίθετα, το ισοζύγιο των άδηλων συναλλαγών είναι πάντα πλεονασματικό και καλύπτει ένα μέρος του ελλείμματος.

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον παρακάτω πίνακα τα έσοδα από τον τουρισμό, έστω και με τα υποεκτιμημένα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, κατέχουν το πρώτο μερίδιο στο σύνολο των συναλλαγματικών εσόδων της χώρας και ακολουθούν τα έσοδα από εξαγωγές βιομηχανικών και βιοτεχνικών προϊόντων. Μεταξύ των διαφόρων πηγών συναλλάγματος, τα έσοδα από τον τουρισμό είχαν την πιο γρήγορη άνοδο την περίοδο 1990-2000, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 1.1. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι από το 1997 η Τράπεζα της Ελλάδος υιοθέτησε νέα μέθοδο υπολογισμού του τουριστικού συναλλάγματος που εισέρχεται στη χώρα και τα νέα στοιχεία, που σε σύγκριση με τα παλαιά είναι σαφώς μεγαλύτερα, εκτιμάται ότι βρίσκονται πιο κοντά στην πραγματικότητα (Πατσουράτης, 2002).

Έτος	Σύνολο Εξαγωγών		Βιοτεχνικών και Βιομηχανικών Προϊόντων		Σύνολο άδηλων Πόρων		Τουρισμός	
	Ποσό	Δείκτης	Ποσό	Δείκτης	Ποσό	Δείκτης	Ποσό	Δείκτης
1990	6365	100,0	3441	100,0	13041	100,0	2587	100,0
1991	6797	106,8	3321	96,5	15354	117,7	2567	99,2
1992	6009	94,4	3108	90,3	17265	132,4	3272	126,5
1993	5034	79,0	2429	70,6	17023	131,3	3335	128,9
1994	5219	81,9	2426	70,5	18767	143,9	3905	150,9
1995	5783	90,9	3075	89,4	20770	159,3	4136	159,9
1996	5770	90,6	2916	84,7	20444	156,8	3723	143,9
1997	6428	101,0	-	-	18928	145,1	5151 (3772)*	199,1
1998	6672	104,8 I	-	-	20929	160,5	6188 (5186)*	239,2
1999	8559	134,5	-	-	26250	201,3	8782	337,3
2000	10201	160,3	-	-	-	-	9221	356,4

* Παλαιές εκτιμήσεις της Τράπεζας Ελλάδος

Πίνακας 1.1: Συναλλαγματικά έσοδα της Ελλάδας (σε εκατ. δολάρια) Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ΕΟΤ.

Όσον αφορά τη συμβολή του τουρισμού (με την ευρεία έννοια) στα μεγέθη και την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, ενδεικτικά είναι και τα συμπεράσματα μελέτης του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, σύμφωνα με την οποία:

- Στην περίοδο 1980-1997 η αύξηση της απασχόλησης στην τουριστική οικονομία ήταν 87%, έναντι μόνον 9,2% της συνολικής απασχόλησης
- η δε συνεισφορά του τουρισμού στην αύξηση του ΑΕΠ ήταν 53%.

Οι εντυπωσιακές αυτές διαφορές δεν αποτελούν έκπληξη, αν αναλογισθεί κανείς ότι:

- Η τουριστική οικονομία, δηλαδή το σύνολο της προστιθέμενης αξίας που προσδιορίζεται άμεσα και έμμεσα από την τουριστική ζήτηση, κυμαίνεται σήμερα στο 18% -20% του ΑΕΠ (σε σύγκριση με 3% που ήταν το 1960).
- Στην Ελλάδα το τουριστικό συνάλλαγμα είναι 2,5 φορές μεγαλύτερο από το συνάλλαγμα από τις βιομηχανικές εξαγωγές και 1,8 φορές μεγαλύτερο από τη συνολική αξία των εξαγωγών.
- Η συμβολή της τουριστικής οικονομίας στην οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων 20 ετών ήταν 12 περίπου φορές μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της βιομηχανίας.
- Ο Τουρισμός έχει προκαλέσει το σύνολο σχεδόν της βελτίωσης της κατανομής του περιφερειακού εισοδήματος τα τελευταία 20-30 χρόνια.

Ενδεικτικός για τη σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία είναι και ο πίνακας που ακολουθεί.

Πίνακας 1: Σημασία του τουρισμού για την ελληνική οικονομία

	Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση
• Συμβολή στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (2003)	15%	11,78%
• Συμβολή στην απασχόληση (2003)	17,38%	12,62%
• Συμβολή στις επενδύσεις (1999)	22,3%	15,8%
• Συμβολή στην εισροή συναλλάγματος (2000) εκατ. δολ.	9.221	
• Μερίδιο στον Ευρωπαϊκό τουρισμό (1998)		

– Αφίξεις	3,0%	
– Έσοδα	1,7%	
• Μέση ετήσια μεταβολή (1989-1998)		
– Αφίξεις	3,6%	
– Έσοδα	7,9%	
• Μερίδιο στο σύνολο των δωματίων της Ε.Ε. (1998)	6,4%	
• Μερίδιο στο σύνολο των κλινών της Ε.Ε. (1998)	6,2%	
• Έσοδα ανά άφιξη (1997) σε δολ. ΗΠΑ	374	665
• Έσοδα ανά άφιξη (2000) σε δολ. ΗΠΑ	704	-

Πηγές: World Tourism Organization, World Travel & Tourism Council

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 1:

- Οι επενδύσεις που αναλαμβάνονται στον τουρισμό ανέρχονται στο 22,3% του συνόλου των επενδύσεων που αναλαμβάνονται στη χώρα μας. Το αντίστοιχο μερίδιο για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι 15,8% (1999).
- Το ισοζύγιο του τουρισμού για τη χώρα μας είναι θετικό και τα συνολικά συναλλαγματικά έσοδα από αυτή την πηγή ανήλθαν το 2000 σε 9.221 εκατομμύρια δολ. ΗΠΑ.
- Η χώρα μας δέχθηκε το 1998 το 3% του συνόλου των τουριστών της Ευρώπης και βρέθηκε στη 12^η θέση μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών. Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία, η Ελλάδα κατέχει σήμερα την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των τουριστικών αφίξεων, καθώς δέχθηκε περίπου 13 εκατ. επισκέπτες το 2004.
- Το μερίδιό της χώρας μας στα συνολικά ευρωπαϊκά τουριστικά έσοδα ανέρχεται σε 1,7% και κατέχει την δέκατη τέταρτη θέση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών (1998).
- Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης, την περίοδο 1989-1998 ήταν για τα έσοδα 7,9% και για τις αφίξεις 3,6%.

- Τα έσοδα ανά άφιξη ανήλθαν για την Ελλάδα το 1997 σε 374 δολ. ΗΠΑ έναντι 665 δολ. ΗΠΑ στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Παυλόπουλος, 2001).

1.3 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ειδικότερα, όσον αφορά τις επιδράσεις του τουρισμού στην απασχόληση, θα επιμείνουμε στο γεγονός ότι μία αναπτυσσόμενη τουριστική βιομηχανία δημιουργεί, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, νέες θέσεις εργασίας στην οικονομία. Έρευνα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) έδειξε ότι ο τουρισμός δημιουργεί θέσεις εργασίας για το τμήμα του εργατικού δυναμικού που αποτελεί το «σκληρό πυρήνα» της ανεργίας (νεαρά άτομα, γυναίκες, ανειδίκευτα άτομα, κλπ.) και ότι οι άνεργοι που απορροφούνται από τον τουρισμό προέρχονται κατά 70% από μη τουριστικά επαγγέλματα, γεγονός που δείχνει τη σημασία του τουρισμού ως τομέα απορρόφησης ανέργων. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

Πιο συγκεκριμένα, ο τουρισμός :

- Αυξάνει άμεσα την απασχόληση στις επιχειρήσεις που προσφέρουν καταναλωτικές υπηρεσίες τουρισμού, όπως είναι οι αεροπορικές εταιρείες, τα ξενοδοχεία, οι επιχειρήσεις ενοικίασης αυτοκινήτων, κλπ.
- Αυξάνει έμμεσα την απασχόληση στους κλάδους που στηρίζουν ή προμηθεύουν τους παραπάνω κλάδους, όπως είναι η γεωργία, μεταποίηση, επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, χρηματοδοτικές επιχειρήσεις, κ.ά.
- Αυξάνει επίσης έμμεσα την απασχόληση στο δημόσιο τομέα στους τομείς που προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες (Πατσουράτης, 2002).

Σύμφωνα με μελέτη του ΣΕΤΕ, η αύξηση της απασχόλησης στην τουριστική οικονομία την τελευταία 20ετία ήταν για την Ελλάδα 87%, έναντι 9,2% της συνολικής απασχόλησης και μείωσης 15% στην μεταποίηση.

Τα κύρια σημεία της μελέτης που κρίνεται σκόπιμο να αναφέρουμε, συνοψίζονται στα εξής :

- Η συνολική απασχόληση στον τουρισμό κατά το έτος 2000, ήταν περίπου 808.000 άτομα, (18% του συνολικού εργατικού δυναμικού ή με άλλα λόγια, ένας στους πέντε εργαζόμενους της χώρας μας απασχολείται, άμεσα ή έμμεσα, στον τουρισμό). Αναλυτικά: 171.000 εργαζόμενοι στα καταλύματα, 19.000 στα πρακτορεία, 29.000 στις μεταφορές και 35.000 εργαζόμενοι στα συναφή με τον τουρισμό επαγγέλματα. Επίσης, η μερική απασχόληση στον τουρισμό υπολογίστηκε σε 89.000 άτομα και η έμμεση απασχόληση σε 464.000 άτομα.
- Η απασχόληση που προκαλείται από τον τουρισμό πορεύεται κατ' αναλογία με την εξέλιξη των δυναμιτοτήτων της κλασικού τύπου ξενοδοχίας και τη σχέση αυτής με τα μεγέθη των βοηθητικών καταλυμάτων. Για κάθε 100 ξενοδοχειακές κλίνες, δημιουργούνται 16 θέσεις απασχόλησης, ενώ για κάθε 100 κλίνες σε βοηθητικά καταλύματα, προκύπτουν 6.
- Συσχετίζοντας τη μεταβολή της τουριστικής ζήτησης με τα μεγέθη της απασχόλησης, συμπεραίνουμε ότι μέχρι το 2010, ο τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει τουλάχιστον 150.000 νέες θέσεις απασχόλησης, καλύπτοντας περίπου το 35% του σημερινού αριθμού ανέργων (ΣΕΤΕ, 2003).

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, το γεγονός ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του WTTC , αργά αλλά σταθερά, η σχέση του μεγέθους απασχόλησης στην τουριστική οικονομία προς την άμεση απασχόληση στον Τουρισμό, διευρύνεται από 2.64 το 1997 σε περίπου 3.0 το 2010. Αυτό σημαίνει ότι για κάθε θέση άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό δημιουργούνται επιπλέον, τουλάχιστον 2,6 έως 3 θέσεις απασχόλησης στην οικονομία γενικά (WTTC, 2003).

Εξετάζοντας την πολύπλευρη συμβολή του τουριστικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, θα πρέπει να επισημανθεί η σπουδαία συμβολή του στην περιφερειακή ανάπτυξη.

1.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όπως έχει αποδειχθεί, η τουριστική ανάπτυξη είναι ένα από τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία για τις περιφέρειες και τις χώρες που προσπαθούν να θέσουν προτεραιότητες για τη μελλοντική τους ανάπτυξη. Μέσα στις προτεραιότητες αυτές περιλαμβάνονται οικονομικά οφέλη όπως η δημιουργία και διανομή εισοδήματος με κοινωνικά αποτελέσματα τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

Η ανάγκη για ολοκληρωμένο σχεδιασμό κάνουν ζωτική την ανάγκη να έχουμε μία συνολική προσέγγιση στον τουριστικό σχεδιασμό. Η αρμονική ανάπτυξη της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης είναι ένα βασικό στοιχείο. Έτσι, ο φυσικός, οικονομικός και κοινωνικός σχεδιασμός ενσωματώνονται στη διαδικασία του γενικού τουριστικού σχεδίου.

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου του τουρισμού στην ανάπτυξη των περιφερειών, ενώ στην συνέχεια γίνεται αναφορά στη συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ και την Περιφερειακή Ανάπτυξη. Παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία και στη συνέχεια εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο συμβάλει η τουριστική πολιτική στην περιφερειακή ανάπτυξη, ενώ γίνεται αναφορά και στην αντίστοιχη συμβολή του τουριστικού σχεδιασμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. (Πατσουράτης Β.Α, 2002)

Ο τουρισμός, όπως έχει αποδειχθεί κάτω από ορισμένες συνθήκες, μπορεί να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης για πολλές περιφέρειες αναπτυσσόμενων, κυρίως, χωρών. Αυτό αποδίδεται στην ιδιαίτερη φύση του τουρισμού που έχει ως δραστηριότητα να αναπτύσσεται, κατά κύριο λόγο, σε περιφερειακό επίπεδο και στη δυναμική που διαθέτει να ενεργοποιεί την αναπτυξιακή διαδικασία, προκαλώντας θετικές οικονομικές επιπτώσεις στην παραγωγική βάση της περιφερειακής οικονομίας.

Η αποκεντρωμένη δομή του τουρισμού είναι ιδιαίτερα φανερή στην περίπτωση της Ελλάδας της οποίας η «πολυνησιακή» της μορφή, η γεωγραφική κατανομή των πολιτιστικών της πόρων και των φυσικών της στοιχείων σε ολόκληρο τον εθνικό χώρο αποτελούν την «πρώτη ύλη» της τουριστικής βιομηχανίας. Η δομή αυτή καθιστά τον

τουρισμό μια κατεξοχήν οικονομική δραστηριότητα που συνδέεται άμεσα με την περιφερειακή ανάπτυξη (Λαγός, 1998).

Μεταξύ των ευεργετικών επιπτώσεων του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη, σημαντική είναι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η συμβολή του στην απασχόληση. Ο τουρισμός συμβάλλει στην συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας τόσο στις τουριστικές μονάδες, όσο και στις λοιπές παραγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες που δρουν συμπληρωματικά στο τουριστικό κύκλωμα (ΣΕΤΕ, 1992).

Για κάθε θέση άμεσης απασχόλησης στον τουριστικό τομέα δημιουργείται σχεδόν άλλη μια στην οικονομία συνολικά. Η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία (838.250 θέσεις εργασίας) αντιστοιχεί στο 19,1% των απασχολουμένων (4.382.000) κατά το 2005. Με βάση την παραγωγικότητα του τουριστικού τομέα ανά άφιξη, για κάθε περίπου 30 αφίξεις, δημιουργείται 1 θέση εργασίας στον τουρισμό, που σημαίνει 1,9 θέσεις εργασίας στο σύνολο της τουριστικής οικονομίας. (Πατσουράτης Β.Α, 2002)

Έτσι, κατά το 2006 που σημειώθηκε αύξηση των αφίξεων κατά 7,45% (επιπλέον 953.471 αφίξεις), και με την παραδοχή ότι η παραγωγικότητα ανά άφιξη διατηρείται σταθερή, εκτιμάται ότι δημιουργήθηκαν περί τις 31.780 νέες θέσεις εργασίας. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί περίπου στο 6,8% των ανέργων του 2005.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των θέσεων εργασίας στον τουριστικό τομέα είναι ότι αυτές σε σημαντικό ποσοστό καταλαμβάνονται από γυναίκες, νέους, οικονομικούς μετανάστες, καθώς και άτομα με χαμηλότερο επίπεδο εξειδίκευσης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στον υψηλό βαθμό εποχικής απασχόλησης και στις ευέλικτες συνθήκες εργασίας. Η ευελιξία αυτή του εργατικού δυναμικού πρέπει ωστόσο να συνοδεύεται από κατάλληλα μέτρα για την ασφάλεια της θέσης εργασίας και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του. Αυτό το χαρακτηριστικό συνάδει ιδιαίτερα με τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει ως στόχο να ενισχύσει και να ωφελήσει τις κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.

Η δημογραφική εξέλιξη των περιφερειών του ελλαδικού χώρου αποδεικνύει έμπρακτα ότι στις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, όχι μόνο συγκρατείται ο πληθυσμός τους αλλά δέχονται και ένα ολοένα αυξανόμενο αριθμό εποχιακών εργατών από την υπόλοιπη χώρα (Λαγός, 1998)

Πέραν από τη συμβολή του τουρισμού στον τομέα της απασχόλησης, ιδιαίτερη αξία έχει και η αναφορά στις πολλαπλασιαστικές επιδράσεις του τουρισμού και η συμβολή τους στη αύξηση των εισοδημάτων. Αν χαρακτηρίσουμε σαν αρχική τουριστική δαπάνη το σύνολο των δαπανών που πραγματοποιεί ο τουρίστας για την αγορά τουριστικών υπηρεσιών στον τόπο των διακοπών του, έχει παρατηρηθεί ότι τα χρήματα της δαπάνης αυτής περνούν στη συνέχεια από πολλά χέρια δημιουργώντας ταυτόχρονα εισόδημα. Ως αποτέλεσμα ο αγρότης βρίσκει μια διευρυμένη αγορά για τα προϊόντα του με τα οποία εφοδιάζει ξενοδοχεία και εστιατόρια, ο βιοτέχνης βρίσκει μια ποσοτικά διευρυμένη αγορά για την διοχέτευση των προϊόντων του, ενώ παράλληλα βρίσκει πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης η οικοτεχνία που στηρίζει συμπληρωματικά το εισόδημα αρκετών αγροτικών οικογενειών. (Λαγός, 1998)

Επίσης, αναπτύσσεται ένα τοπικό δίκτυο μεταφορών για τη διακίνηση τουριστών και αγαθών τουριστικής κατανάλωσης, ενώ και η οικοδομική δραστηριότητα έχει άμεσες και θετικές επιπτώσεις σε μια σειρά από επαγγέλματα.

Εν κατακλείδι, το αυξημένο διαθέσιμο εισόδημα όλων των κοινωνικών τάξεων που προαναφέρθηκαν διευρύνει την κατανάλωση δημιουργώντας νέες πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, ενώ παράλληλα η τουριστική ανάπτυξη γίνεται αιτία αυξημένης ροής μεταβιβαστικών πληρωμών από την πλευρά του κράτους προς την εκάστοτε περιοχή (ΣΕΤΕ, 1992).

1.5 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Η ανάπτυξη του τουρισμού και της τουριστικής οικονομίας συμβάλλουν τόσο στο ΑΕΠ όσο και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης –της μεγαλύτερης διεθνώς τουριστικής δύναμης– ο τουρισμός συμβάλλει με 11,78% στο ΑΕΠ και η τουριστική οικονομία συμβάλλει με 12,62% στην συνολική απασχόληση.

Στην Ελλάδα, τα αντίστοιχα ποσοστά εμφανίζονται να είναι αρκετά πάνω από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (των 15 χωρών). Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.3 η χώρα μας βρίσκεται στην 3η υψηλότερη θέση της κατάταξης με 15% συμμετοχή στο ΑΕΠ και στην 2η θέση με 17,38 % συμβολή στην απασχόληση (WTTC, 2003).

Ιδιαίτερη αξία έχουν και τα συμπεράσματα της μελέτης του ΙΤΕΠ για το μέγεθος και τη δυναμική του τουριστικού τομέα . Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα, η πρώτη σημαντική διαπίστωση που αναδύεται από την μελέτη των στοιχείων είναι η ισχυρή δυναμική που χαρακτηρίζει τον τουρισμό.

Το 1960 η συμμετοχή του στην διαμόρφωση του μεγέθους του ΑΕΠ ήταν μόλις 2,9% έναντι 18,4% που έφθασε το 1997. Η αύξηση αυτή κατά 6,3 φορές του μεριδίου του τουριστικού ΑΕΠ στο συνολικό ΑΕΠ, συγκρίνεται με αύξηση μόνο κατά 1,8 φορές του μεριδίου της μεταποίησης και κατά 1,5 φορές του μεριδίου του εμπορίου.

Η δεύτερη σημαντική διαπίστωση είναι η διάρκεια που χαρακτηρίζει την διαπιστωθείσα δυναμική του κλάδου. Σε αντίθεση με τους κλάδους υλικής παραγωγής, ο τουρισμός διατήρησε καθ' όλη την περίοδο 1960-1997 τον δυναμισμό του, και μάλιστα με ρυθμό αυξανόμενο, αν η αξιολόγηση γίνει με κριτήριο την συμβολή στην μεταβολή του ΑΕΠ.

- Κατά την εικοσαετή περίοδο 1960-1980 ο τουρισμός συνέβαλε κατά 14,8% στην διαμόρφωση της μεταβολής του ΑΕΠ, έναντι 20,7% της μεταποίησης, 31,4% του συνόλου της δευτερογενούς παραγωγής και 25,4% του αγροτικού τομέα. (Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ., 2002)

Υπενθυμίζεται ότι κλάδοι υλικής παραγωγής εκκινούν το 1960 με σχετικώς υψηλά μερίδια στο ΑΕΠ. Κατά την επόμενη περίοδο 1980-1997 η μεν συμβολή του αγροτικού τομέα γίνεται αρνητική, του δε δευτερογενούς μειώνεται σε 20,4% (έναντι 31,4% της προηγούμενης εικοσαετίας).

Πίνακας 2: Συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ

Ε.Ε (των 15 χωρών)	Ο Τουρισμός ως ποσοστό του ΑΕΠ	Η τουριστική απασχόληση ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης
Ισπανία	18,38	20,11
Πορτογαλία	15,40	16,96
ΕΛΛΑΔΑ	15,00	17,38
Αυστρία	14,85	16,77
Λουξεμβούργο	12,42	14,54

Γαλλία	12,30	13,94
Φιλανδία	11,49	12,01
Ιταλία	11,36	12,20
Ηνωμένο Βασίλειο	10,87	10,22
Βέλγιο	10,25	11,03
Γερμανία	9,88	10,78
Ολλανδία	9,81	9,65
Δανία	8,74	8,81
Ιρλανδία	8,53	7,68
Σουηδία	7,52	7,22

Πηγή: WTTC (2003)

Η συνεισφορά του τουρισμού αυξάνεται από 14,8% σε 53,2%, ενώ της μεταποίησης η συνεισφορά περιορίζεται στο πενιχρό 4,6%. Το 1/2 της συνολικά δημιουργηθείσας προστιθεμένης αξίας κατά την δύσκολη περίοδο 1980-1997 προήλθε από τον τουρισμό (Παυλόπουλος, 1999).

Όλα τα παραπάνω, έρχονται να επιβεβαιώσουν τη σημασία του τουρισμού για τη χώρα μας, αναδεικνύοντάς τον ως έναν από τους πλέον δυναμικούς τομείς που η περαιτέρω ανάπτυξη του κατατάσσεται στις υψηλής προτεραιότητας κυβερνητικές πολιτικές.

Από τη σύγκριση των προαναφερομένων μεγεθών με τα αντίστοιχα στις χώρες-μέλη της Ε.Ε.-25 διαπιστώνουμε ότι η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ και την απασχόληση στην Ελλάδα το 2006 ήταν από τις υψηλότερες, μετά την Ισπανία (ΑΕΠ: 17,8%, Απασχόληση: 19,1%), την Πορτογαλία (ΑΕΠ: 15,5%, Απασχόληση: 17,7%), την Κύπρο (ΑΕΠ: 23,3%, Απασχόληση: 29,7%), την Αυστρία (ΑΕΠ: 16,6%, Απασχόληση: 19,1%) και την Κροατία (ΑΕΠ: 20,1%, Απασχόληση: 23,1%).

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, στο τέλος του 2007, η Ελλάδα διέθετε 9.207 ξενοδοχειακές μονάδες με 700.933 κλίνες, παρουσιάζοντας περίπου σταθερή διαχρονική αύξηση κατά την τελευταία δεκαετία. Από άποψη συγκέντρωσης μονάδων-κλινών αλλά και ποιοτική (τάξεις, κλίμακα μονάδων) παρατηρούνται σημαντικές περιφερειακές (γεωγραφικές) ανισότητες. Οι περισσότερες κλίνες συγκεντρώνονται, κατά φθίνουσα

σειρά, στην Κρήτη, τα Δωδεκάνησα, τη Μακεδονία, τη Στερεά Ελλάδα (μαζί με την Αττική), τα Ιόνια Νησιά, την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες.(www.eot.gr)

Οι κύριες αφετηρίες των τουριστικών ρευμάτων προς την Ελλάδα παραμένουν οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Επίσης ο βαθμός προτίμησης για την Ελλάδα των τουριστών με προέλευση τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. είναι υψηλότερος έναντι των λοιπών ευρωπαϊκών μεσογειακών χωρών (www.kathimerini.gr).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

2.1 ΕΥΕΛΙΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στις μέρες μας, στο πλαίσιο των πολιτικών για την απασχόληση σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο ,γίνεται όλο και πιο έντονος ο διάλογος για τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας. Κάνοντας λόγο για ευελιξία στην αγορά εργασίας, εννοούμε την ικανότητα προσαρμογής της σε ενδογενείς ή εξωτερικές αλλαγές.

Οι πολιτικές ευελιξίας, λοιπόν, έχουν οδηγήσει σε μια σειρά από ευέλικτες – «ατυπικές» μορφές εργασίας όπως οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, οι συμβάσεις έργου, η μαθητεία , η προσωρινή εργασία, το φασόν κ.ά. ,διαφορετικές από το τυπικό πρότυπο της εργασιακής σχέσης (εξαρτημένη μισθωτή εργασία, πλήρης εργασία, σταθερότητα ωραρίου, αμοιβή σύμφωνα με σσε, εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία) που γνωρίζαμε έως και τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του «τυπικού» προτύπου που υφίστανται τις αλλοιώσεις και τις πιέσεις είναι τα ακόλουθα :

- 1) Η εξαρτημένη μισθωτή εργασία, που υποδηλώνει την εξάρτηση του εργαζόμενου από τον εργοδότη με συνέπεια να ισχύουν οι κανόνες της εργατικής νομοθεσίας στην εργασιακή τους σχέση. Εξάρτηση που υποδηλώνεται από το δικαίωμα άσκησης ελέγχου και εποπτείας από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, από τον καθορισμό του τρόπου και του χρόνου της παροχής της εργασίας από τον εργοδότη, αλλά και από την οικονομική εξάρτηση του μισθωτού από τον εργοδότη του.
- 2) Η σταθερή απασχόληση, σύμφωνα με την οποία η εργασιακή σχέση ξεκινά με την πρόσληψη και τελειώνει με την συνταξιοδότηση του μισθωτού, έχει δηλαδή αόριστη διάρκεια.
- 3) Η πλήρης απασχόληση, σύμφωνα με την οποία ισχύει το πλήρες ωράριο εργασίας σύμφωνα με τα ισχύοντα νόμιμα πλαίσια.
- 4) Η σταθερότητα ωραρίου της απασχόλησης ως προς την καθημερινή και εβδομαδιαία διάρκεια της εργασίας.

5) Η εξασφάλιση αμοιβής ίσης τουλάχιστον με τα κατώτατα νόμιμα όρια που ορίζουν οι συλλογικές συμβάσεις και τέλος

6) Η υπαγωγή της εργασιακής σχέσης στα πλαίσια προστασίας της ασφαλιστικής και της εργατικής νομοθεσίας για την κατοχύρωση των εργασιακών δικαιωμάτων.

Όλα τα ανωτέρω αναφερθέντα χαρακτηριστικά είναι αυτά που αφορούν στην τυπική εργασιακή σχέση και τα οποία ξεθωριάζουν σταδιακά στην ανάγκη να ανταποκριθεί η αγορά εργασίας στις νέες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, δίνοντας την θέση τους στις νέες ευέλικτες εργασιακές σχέσεις.

Η ευελιξία της εργασίας εκδηλώνεται σε τρεις βασικούς άξονες: στην απασχόληση, τις αποδοχές και τον χρόνο εργασίας. Ως προς την *ευελιξία της απασχόλησης* εκδηλώνονται δύο βασικές παράμετροι, αφενός εκείνη της ευελιξίας του μεγέθους της απασχόλησης, που παρέχει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις για τον περιορισμό του μεγέθους της (απασχόλησης) με κύριο στόχο τη μείωση του εργασιακού κόστους, και αφετέρου εκείνη της ανάπτυξης των ευέλικτων ή ειδικών μορφών απασχόλησης κυρίως μειωμένου εργασιακού κόστους που διαφοροποιούνται σε σχέση με την τυπική μορφή απασχόλησης.

Ως προς την ευελιξία των αποδοχών διακρίνουμε εκείνη που αφορά στο άμεσο μισθολογικό κόστος και πραγματώνεται διά των διαφοροποιήσεων του τρόπου καθορισμού των αμοιβών αλλά και του συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς και τη σχετιζόμενη με το έμμεσο μισθολογικό κόστος που λαμβάνει χώρα μέσω της μείωσης των υποχρεωτικών φόρων των εργοδοτών για τη μισθωτή απασχόληση.

Ως προς την ευελιξία του χρόνου εργασίας καταγράφεται μια σειρά επιλογών σχετικά με την πολιτική διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου κυρίως μέσω μέτρων αναδιοργάνωσης του και σε συνδυασμό με αλλαγές στην οργάνωση της επιχείρησης. Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας μας ενδιαφέρει να γίνει αναφορά στην ευελιξία του περιεχομένου της απασχόλησης, ώστε να γνωρίσουμε τις ευέλικτες μορφές εργασίας που κυριαρχούν όλο και περισσότερο στην αγορά εργασίας γενικά, πολλώ δε μάλλον στα τουριστικά επαγγέλματα που αποτελούν το σημείο αναφοράς της παρούσης.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (R.Fossaert,1981) , η τυπολογία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης είναι η εξής :

Η προσωρινή απασχόληση, η οποία διαφοροποιείται από την τυπική απασχόληση, στα χαρακτηριστικά της οποίας αναφερθήκαμε παραπάνω, λόγω της διάρκειάς της η οποία είναι προσωρινή και περιορισμένη. Κύρια έκφρασή της αποτελεί η σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου η οποία συνάπτεται κάτω από έκτακτες συνθήκες αναγκών μιας

επιχείρησης και συνεπάγεται μειωμένο κόστος εργασίας εφόσον ο εργοδότης δεν υποχρεούται να χορηγήσει επιδόματα προϋπηρεσίας προς τους εργαζομένους με σύμβαση ορισμένου χρόνου ούτε αποζημίωση με την λήξη της. Παρόλα αυτά, η καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων είναι γεγονός, εφόσον πολλές φορές καλύπτουν πάγιες και διαρκείς ανάγκες υπό τον μανδύα της προσωρινής απασχόλησης. Επί μέρους έκφραση της προσωρινής απασχόλησης θεωρείται και η εποχική απασχόληση, η οποία αποτελεί και βασική μορφή απασχόλησης στον τουριστικό κλάδο. Συνδέεται άμεσα με την εποχικότητα των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους κατά τη διάρκεια του έτους. Το εποχικό προσωπικό μπορεί να καλύπτει είτε πάγιες ανάγκες

αμιγώς εποχικών επιχειρήσεων, είτε έκτακτες ανάγκες επιχειρήσεων που σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους οι δραστηριότητές τους δεν μπορούν να καλυφθούν από το σταθερώς απασχολούμενο προσωπικό.

Η μερική απασχόληση, η οποία αποτελεί μορφή εξαρτημένης εργασίας, ορισμένης ή αόριστης διάρκειας, διαφοροποιείται από την τυπική ως προς το χαρακτηριστικό ότι ο εργάσιμος χρόνος υπολείπεται του αντίστοιχου συμβατικού ή νόμιμου που ισχύει για τους πλήρως εργαζόμενους. Ο υπολογισμός του χρόνου της μερικής απασχόλησης προσδιορίζεται σε πολλαπλές βάσεις (π.χ. ημέρα, εβδομάδα, 15ήμερο, μήνας, έτος) ώστε μερικώς απασχολούμενος να θεωρείται εκείνος που απασχολείται με μειωμένο ωράριο σε σχέση με τον πλήρως εργαζόμενο στη βάση του χρονικού υπολογισμού του εργάσιμου χρόνου της πλήρους απασχόλησης.

Ο δανεισμός εργαζομένων. Αυτή η μορφή απασχόλησης παρουσιάζει πολλές επί μέρους εκφράσεις με κύριο όμως χαρακτηριστικό την εμπλοκή πέραν των δύο συμβαλλομένων στην εργασιακή σχέση με τη παρουσία περισσότερων του ενός εργοδοτών. Πρόκειται για περιπτώσεις κατάτμησης της εργοδοτικής ιδιότητας όπως συμβαίνει και με τις συμβάσεις παραχώρησης μισθωτού μεταξύ επιχειρήσεων ως ένδειξη της μεταξύ τους αλληλεγγύης με συχνή εφαρμογή στους ομίλους επιχειρήσεων. Ιδιαίτερη μορφή ευελιξίας αποτελεί ο δανεισμός προσωπικού μέσω γραφείων προσωρινής απασχόλησης που ασκούν κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Η απασχόληση προσωπικού εργολαβικής επιχείρησης. Αυτή η μορφή απασχόλησης αποτελεί έκφραση της εξωτερικής ευελιξίας των επιχειρήσεων, όπου η επιχείρηση αναθέτει μέρος της όλης λειτουργίας της σε εργολαβική εταιρεία η οποία παρέχει τις σχετικές υπηρεσίες, σε προσωρινή ή σε μόνιμη βάση με δικό της προσωπικό στους χώρους της αναθέτουσας το έργο επιχείρησης (π.χ. καθαρισμός, φύλαξη κτιρίων).

Η απασχόληση στο πλαίσιο λειτουργίας δικτύου επιχειρήσεων. Σύμφωνα με την πρακτική αυτή το προσωπικό προσλαμβάνεται από το δίκτυο και παρέχει τις υπηρεσίες του στις επιμέρους επιχειρήσεις που αποτελούν μέλη του δικτύου ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Η παροχή έργου εκτός των εγκαταστάσεων του εργοδότη. Η ευέλικτη αυτή μορφή παρουσιάζει το χαρακτηριστικό γνώρισμα της παροχής εργασίας σε τόπο διάφορο εκείνου της εγκατάστασης του εργοδότη. Το στοιχείο αυτό δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μη απόδοση στον απασχολούμενο της ιδιότητας του μισθωτού με αποτέλεσμα να εμφανίζεται ως αυτοαπασχολούμενος και να μην εντάσσεται στην εργατική νομοθεσία. Ειδικότερες εκφράσεις του φαινομένου είναι η απασχόληση με σύστημα φασόν και η τηλεργασία.

Η επιδοτούμενη απασχόληση , η οποία εντάσσεται σε μια σειρά ενεργητικών πολιτικών από το Κράτος το οποίο επιδοτεί τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις επιχειρήσεις αναλαμβάνοντας μέρος του κόστους για την πρόσληψη και την απασχόληση προσωπικού με συμβάσεις ορισμένου χρόνου.

Η παράνομη ευελιξία , αποτελεί ακραία έκφραση της ευελιξίας σύμφωνα με την οποία η εργασία δεν λειτουργεί στα πλαίσια των σχετικών ρυθμίσεων που ορίζει ο νόμος. Το μη νόμιμο στοιχείο της ευελιξίας αφορά είτε πτυχές της εργασιακής σχέσης όπως μη εφαρμογή του νόμου ως προς την αμοιβή και την κοινωνική ασφάλιση είτε το σύνολο των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη μισθωτή σχέση.

Στο σημείο αυτό παρατίθενται ορισμένες εκφάνσεις της ευελιξίας του χρόνου εργασίας, οι οποίες συναντώνται όλο και συχνότερα στην αγορά εργασίας. Η ευελιξία του εργάσιμου χρόνου εκφράζεται μέσω της προσαρμογής της παρεχόμενης εργασίας στις κυμάνσεις της δραστηριότητας των επιχειρήσεων, συνισταμένης της ως άνω προσαρμογής σε επί μέρους μεταβολές στη διάρκεια του χρόνου εργασίας, διατηρουμένου ωστόσο του μεγέθους της απασχόλησης. Συνιστά εσωτερική ευελιξία των επιχειρήσεων και συνδέεται άμεσα με τον τρόπο οργάνωσης της εργασίας.

Η υπερωριακή απασχόληση αποτελεί την παραδοσιακή και ευρύτατα διαδεδομένη ευέλικτη διαχείριση του χρόνου εργασίας, σύμφωνα με την οποία επιμηκύνεται ο εργάσιμος χρόνος έναντι αυξημένης αμοιβής προκειμένου να καλυφθούν αυξημένες ανάγκες των επιχειρήσεων χωρίς την πρόσληψη νέου προσωπικού.

Η συνολική διευθέτηση του χρόνου εργασίας αποτελεί σήμερα την κύρια τάση διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου και συνίσταται στα εξής:

1)στον υπολογισμό του συνολικού εργάσιμου χρόνου σε ευρεία χρονικά διαστήματα (6,9,12μηνα)

2)την αυξομείωση των ημερήσιων και εβδομαδιαίων ωραρίων απασχόλησης με βάση τη συγκυρία και τις ανάγκες κυρίως των επιχειρήσεων

3)τη διατήρηση του συνολικά εργάσιμου χρόνου στη βάση του χρονικού διαστήματος που γίνεται ο υπολογισμός και διατήρηση του μέσου όρου της συνολικής εβδομαδιαίας απασχόλησης με βάση τα νόμιμα ισχύοντα κ.α.

Το ευέλικτο και κυκλικό ωράριο: πρόκειται για μορφή ευελιξίας του εργάσιμου χρόνου σύμφωνα με την οποία το ημερήσιο ωράριο δεν παραμένει σταθερό, αλλά διαφοροποιείται μέσα στα πλαίσια της εβδομάδας προσαρμοσμένο κυρίως στις ανάγκες της επιχείρησης.

Το διακεκομμένο ημερήσιο ωράριο, κατά το οποίο η εργασία του μισθωτού παρέχεται διακεκομμένα κατά τη διάρκεια της ημέρας σε δύο τουλάχιστον περιόδους.

Η απασχόληση κατά βάρδιες πρόκειται για μορφή της ευελιξίας σύμφωνα με την οποία διαφορετικές ομάδες εργαζομένων καλύπτουν εντός της ημέρας τις ίδιες θέσεις σε μια επιχείρηση που λειτουργεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η ευελιξία του εργάσιμου χρόνου εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι οι ομάδες αυτές εναλλάσσονται περιοδικά ώστε να μην υπάρχει για το προσωπικό σταθερό ημερήσιο ωράριο.

Οι ανωτέρω ευέλικτες μορφές απασχόλησης ενδεχομένως να προσφέρουν πλεονεκτήματα στους εργοδότες όσον αφορά το εργατικό κόστος, ωστόσο τα μειονεκτήματα είναι αυτά που συσσωρεύονται στην πλευρά των εργαζομένων (Αλίκη Μουρίκη, 1991).

Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης παρέχουν αβέβαιη και ασταθή εργασία εφόσον τις περισσότερες φορές καλύπτουν τις περιστασιακές ανάγκες των επιχειρήσεων. Αφορούν κυρίως θέσεις που δεν απαιτούν υψηλά προσόντα αλλά κυρίως ανειδίκευτους ή ημειδίκευμένους εργαζομένους, με συνέπεια να μην παρέχεται η δυνατότητα επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά ούτε και προοπτικές επαγγελματικής ανέλιξης. Αυτές οι μορφές απασχόλησης χαρακτηρίζονται από χαμηλές αμοιβές αλλά και μειωμένες ή και ανύπαρκτες κοινωνικές παροχές. Παράλληλα, οι δυνατότητες συλλογικής οργάνωσης, εκπροσώπησης και διεκδίκησης των εργαζομένων είναι αρκετά περιορισμένες με αποτέλεσμα να μην έχουν βήμα για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Πέραν αυτών, γίνεται λόγος συχνά για κάποια μειονεκτήματα που

αφορούν αποκλειστικά στις γυναίκες. Κατ' αρχήν, επιβεβαιώνεται και διευρύνεται ο συμπληρωματικός χαρακτήρας της γυναικείας εργασίας και η ευκαιριακή συμμετοχή της

γυναίκας στην παραγωγή. Επίσης, οι δύσκολες συνθήκες οικονομικής και κοινωνικής ζωής που επικρατούν τα τελευταία χρόνια οδηγούν τις γυναίκες στο δίλημμα «επισφαλής και υποβαθμισμένη εργασία ή ανεργία;» με αποτέλεσμα να αποτρέπεται η πλήρης και ισότιμη συμμετοχή τους στο εργατικό δυναμικό. Περαιτέρω, τα υψηλά ποσοστά παρουσίας των γυναικών στις ευέλικτες μορφές απασχόλησης ενισχύουν και διαιωνίζουν την παραδοσιακή διάκριση ανάμεσα στα ανδρικά και γυναικεία επαγγέλματα καθώς και τις νέες μορφές διαίρεσης της αγοράς εργασίας με κριτήριο το φύλο, την κατάρτιση, το ωράριο κλπ. Όπως αναφέρει η Λυμπεράκη (1990) η αγορά εργασίας κινδυνεύει να πολωθεί ανάμεσα σε έναν κορμό εργαζομένων, πλήρως απασχολούμενων και με υψηλή ειδίκευση, με υψηλές αμοιβές και παροχές και σε μια περιφέρεια ανειδίκευτων εργαζομένων, με χαμηλούς μισθούς και αβέβαιη απασχόληση, συνήθως γένους θηλυκού. Τείνει δηλαδή να δημιουργηθεί μια παράλληλη αγορά εργασίας για τις γυναίκες, με αρνητικά χαρακτηριστικά αναπαράγοντας τον υποβαθμισμένο παραδοσιακό ρόλο τους.

2.2 ΟΙ ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΜΕΡΙΚΗ, ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ, ΑΔΗΛΩΤΗ-«ΜΑΥΡΗ»

Παρακάτω παρουσιάζεται μια γενική εικόνα της χρήσης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο, για τις οποίες γίνεται λόγος και στη μετέπειτα διερεύνησή μας. Η μερική απασχόληση στην Ελλάδα δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη, όπως διαφαίνεται από τον παρακάτω πίνακα. Αν λάβουμε υπόψη μας το ποσοστό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο παρουσιάζει μια σταθερά αυξητική πορεία στο διάστημα 1996-2007, και αγγίζει το 18,2% κατά το 2007, η Ελλάδα κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις στην ευρωπαϊκή κατάταξη (5,8% κατά το α' τρίμηνο του 2008) μαζί με την Βουλγαρία, την Τσεχία, την Ουγγαρία και την Σλοβακία (ΟΟΣΑ1). Καθίσταται επίσης φανερό ότι η μερική απασχόληση αφορά σε μεγαλύτερο ποσοστό τον γυναικείο πληθυσμό.

ΜΕΡΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Α' το.												
Ε.Ε 27	-	15,9	15,9	15,9	16,2	16,2	16,2	16,5	17,2	17,8	18,1	18,2	
ΕΛΛΑΔΑ	5,0	4,8	5,6	5,8	4,5	4,0	4,4	4,3	4,6	5,0	5,7	5,6	5,8
ΑΝΔΡΕΣ	3,0	2,6	3,2	3,4	2,6	2,2	2,3	2,2	2,2	2,3	2,9	2,4	
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	8,7	8,5	10,0	10,0	7,8	7,2	8,0	7,7	8,5	9,3	10,2	10,1	
ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	-	11,4	11,5	11,8	12,3	12,4	12,4	12,7	13,3	14,0	14,4	14,5	
ΕΕ 27													
ΕΛΛΑΔΑ	10,0	10,3	12,5	12,6	13,5	13,2	11,7	11,2	11,9	11,8	10,7	10,9	10,3

Πηγή : OECD.

Από έρευνα που διεξήγαγε το ΠΑΕΠ το 2004, προκύπτουν τα εξής στοιχεία για τους μερικώς απασχολούμενους: Το 66% των απασχολουμένων με σύμβαση μερικής απασχόλησης δηλώνει δυσαρέσκεια για την αμοιβή του, ενώ το 54% αισθάνεται έντονη ανασφάλεια. Δυσανεστημένοι από το περιεχόμενο της εργασίας τους φαίνεται πως είναι το 37% των μερικώς απασχολουμένων και από τις συνθήκες της εργασίας τους το 30% αυτών. Τα πιο επίκαιρα στοιχεία για την Ελλάδα παρουσιάζουν το ποσοστό μερικής απασχόλησης να παραμένει χαμηλό, ανερχόμενο στο 5,8% των απασχολουμένων. Από το υποσύνολο αυτό των εργαζομένων το 40,7% κατέφυγε σε αυτήν την επιλογή διότι δεν κατέστη δυνατό να βρει πλήρη απασχόληση, ενώ το 9,6% διότι φροντίζει μικρά παιδιά ή εξαρτώμενους ενήλικες.

Όσον αφορά την προσωρινή απασχόληση, φαίνεται πως έχει διεισδύσει περισσότερο στην ελληνική αγορά εργασίας. Όπως προκύπτει από τον ως άνω πίνακα στο διάστημα 1996-2000 σημείωσε αυξητική πορεία φθάνοντας να αφορά στο 13,5% του συνόλου των απασχολουμένων. Από τα στοιχεία του Παρατηρητηρίου (2004), το 70% δηλώνει πως αισθάνεται μεγάλη ανασφάλεια. Δυσανεστημένο από την αμοιβή του δηλώνει το 58%, ενώ δυσαρέσκεια για το περιεχόμενο της εργασίας και τις συνθήκες απασχόλησής του δηλώνει το 40% και το 30% αντιστοίχως. Οι συμβάσεις προσωρινής απασχόλησης δεν αφορούν μόνο στον ιδιωτικό τομέα αλλά κάνουν αισθητή την παρουσία τους στον άλλοτε καθεαυτό χώρο της μόνιμης απασχόλησης, αυτόν του δημοσίου. Σήμερα, το 10,3% των απασχολουμένων εργάζεται προσωρινά.

Η αδήλωτη – μαύρη εργασία αναφέρεται συχνά ως μορφή παράνομης ευελιξίας, η οποία εμφανίζεται όλο και πιο συχνά στην αγορά εργασίας. Με τον όρο αδήλωτη εργασία νοούνται «όλες οι αμειβόμενες δραστηριότητες που είναι νόμιμες ως προς τη φύση τους αλλά δεν δηλώνονται στις δημόσιες αρχές, λαμβανομένων υπόψη βεβαίως των διαφορετικών κανονιστικών ρυθμίσεων που εφαρμόζονται στα διάφορα κράτη μέλη» (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2007). Ο ορισμός αυτός συνδέει την αδήλωτη εργασία με τη φοροδιαφυγή και/ή την απάτη στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης και

καλύπτει ποικίλες δραστηριότητες, από την άτυπη παροχή οικιακών υπηρεσιών έως την λαθραία εργασία ατόμων που διαμένουν παράνομα σε ένα κράτος, αποκλείει ωστόσο τις εγκληματικές δραστηριότητες. Πρόκειται για ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που επηρεάζεται από μεγάλο φάσμα οικονομικών, κοινωνικών, θεσμικών και πολιτιστικών παραγόντων, αναγνωρίζεται δε, σε γενικές γραμμές, ότι η αδήλωτη εργασία τείνει να αποτελεί εμπόδιο για τις οικονομικές, δημοσιονομικές και κοινωνικές πολιτικές που προσανατολίζονται στην επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης. Η εγγενής δυσκολία αποτύπωσης των πραγματικών τάσεων της αδήλωτης εργασίας έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη ενός περιορισμένου αριθμού μελετών καταγραφής του προβλήματος. Οι περισσότερες απόπειρες καταγραφής του φαινομένου της παραοικονομίας και της αδήλωτης εργασίας καταλήγουν σε προσεγγιστικές εκτιμήσεις χρησιμοποιώντας διάφορους οικονομικούς υπολογισμούς συναφών μακροοικονομικών μεγεθών ή εφαρμόζοντας οικονομετρικά υποδείγματα, παρά σε ακριβείς μετρήσεις του οικονομικού μεγέθους της εισφοροδιαφυγής ή των ωρών εργασίας και του αριθμού των μισθωτών που απασχολούνται έξω από το σύστημα κοινωνικής ρύθμισης της εργασίας. Μέρος της έλλειψης αυτής σχετίζεται αδιαμφισβήτητα με τα ιδιαίτερα υψηλά, συγκριτικά με τις περισσότερες χώρες της Ένωσης, επίπεδα της παραοικονομίας, βασική πτυχή της οποίας είναι η αδήλωτη εργασία.

Σύμφωνα με τις εμπειρικές διαπιστώσεις των διαφόρων μελετών διερεύνησης του φαινομένου, το ποσοστό της παραοικονομίας κυμαίνεται σε επίπεδα που ανέρχονται στο 25%-40% του επίσημου Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Σε απλούς αριθμούς αυτό σημαίνει ότι το κράτος χάνει κάθε χρόνο περίπου 42 δισ. Ευρώ . Στο πλαίσιο αυτό αναμένεται η έκταση της αδήλωτης ή μερικώς καταγεγραμμένης απασχόλησης να είναι εξίσου διευρυμένη στην ελληνική αγορά εργασίας. Επί παραδείγματι, μελέτη του Τάτσου (2001) εκτιμά το επίπεδο της εισφοροδιαφυγής στο 15-20% και το 30% αντίστοιχα, των συνολικών εσόδων των περισσότερων ταμείων ασφάλισης και ιδιαίτερα του ΙΚΑ. Άλλωστε, όπως παρατηρεί και ο Τάτσος (2001), στην περίπτωση της Ελλάδας καθίσταται σαφές ότι οι παράγοντες που διεθνώς έχουν αναγνωριστεί ότι υποθάλπτουν και ενισχύουν το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας, όχι μόνο υφίστανται, αλλά και αποτελούν διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και της απασχόλησης. Ειδικότερα, στους ως άνω παράγοντες συγκαταλέγονται το επίπεδο επιβάρυνσης των μισθωτών (και των εργοδοτών) από τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης και τους ισχύοντες φορολογικούς συντελεστές, το ποσοστό της ανεργίας, η έκταση της αυτοαπασχόλησης και των συμβοηθούτων μελών οικογενείας, η είσοδος

μεταναστευτικών ρευμάτων στην ελληνική αγορά εργασίας και η εξέλιξη των πραγματικών αμοιβών. Η διαχρονική συσχέτιση των παραπάνω μεγεθών σε συνδυασμό με άλλους δομικούς παράγοντες, όπως η συχνότητα και το εύρος των ελέγχων τήρησης της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας, φαίνεται ότι διαμορφώνουν τα απαιτούμενα κίνητρα και τις ευκαιρίες ανάπτυξης και διεύρυνσης της αδήλωτης εργασίας.

Αναφορικά με την κλαδική κατανομή της αδήλωτης εργασίας, ο Τάτσος (2001) επεχείρησε να εξετάσει την εξέλιξη των παραγόντων εμφάνισης και ενίσχυσης του φαινομένου. Οι τομείς υπηρεσιών που παρουσιάζουν πιο διευρυμένα περιθώρια ανάπτυξης της παράνομης απασχόλησης είναι η βιομηχανία, οι κατασκευές, το εμπόριο, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και οι λοιπές υπηρεσίες. Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τις εκθέσεις πεπραγμένων του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (Σ.ΕΠ.Ε. 2002,2003,2004,2005,2006,2007) οι περισσότερες κυρώσεις για παραβιάσεις της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας εντοπίζονται στους παραπάνω κλάδους. Ο συνολικός αριθμός των ελέγχων του Σώματος δεν είναι ισόρροπα κατανεμημένος σε όλους τους κλάδους, εντούτοις η παραπάνω επισήμανση αποτελεί μια ακόμη ένδειξη σε ποιους τομείς οικονομικής δραστηριότητας αναμένονται υψηλότερα επίπεδα αδήλωτης εργασίας στην Ελλάδα. Η εκτίμηση αυτή συνάδει και με τα συμπεράσματα της επεξεργασίας των στοιχείων του ΙΚΑ για την απασχόληση το Σεπτέμβριο του 2003. Από τη συγκεκριμένη ανάλυση αξίζει να σημειωθεί ότι το πρότυπο της κλαδικής κατανομής της απασχόλησης των αλλοδαπών, οι οποίοι εμφανίζουν μεγαλύτερες πιθανότητες αδήλωτης εργασίας, αφορά κυρίως τους κλάδους των Ξενοδοχείων-Εστιατορίων, του λιανικού εμπορίου & επισκευής ειδών οικιακής χρήσης, τις κατασκευές και ορισμένων τομέων της βιομηχανίας.

Στα ίδια σχεδόν συμπεράσματα για το πρότυπο της απασχόλησης των αλλοδαπών καταλήγει και μια πιο πρόσφατη μελέτη του Κρητικίδη (2004) κάνοντας χρήση των στοιχείων της απογραφής του 2001. Επομένως οι αλλοδαποί μετανάστες απασχολούνται στους οικονομικούς κλάδους και τους τομείς υπηρεσιών που εμφανίζουν περισσότερες πιθανότητες εκδήλωσης συμπτωμάτων αδήλωτης εργασίας.

Όπως έγινε κατανοητό από τα προαναφερθέντα, ο κλάδος των Ξενοδοχείων και Εστιατορίων – σημείο αναφοράς του δεύτερου και τρίτου μέρους της παρούσης - , αποτελεί έναν από τους κατεξοχήν χώρους «άνθισης» της αδήλωτης – μαύρης εργασίας.

2.3 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ, 1981) ορίζει τον Τουρισμό ως μια δραστηριότητα που περιλαμβάνει κάθε είδους μετακινήσεις, είτε διαμέσω διεθνών συνόρων (αλλοδαπός) είτε όχι (ημεδαπός), για πάνω από 24 ώρες και για διάφορους λόγους, στους οποίους δεν συμπεριλαμβάνονται λόγοι μετανάστευσης και τακτικής ημερήσιας απασχόλησης. Ο ανωτέρω ορισμός καθορίζει την τουριστική δραστηριότητα με βάση τη συγκυριακή μετακίνηση των ανθρώπων. Στο παρελθόν, μια στενότερη αστική θεώρηση περιόριζε την έννοια του Τουρισμού σε μετακινήσεις και δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου. Υπό το πρίσμα μιας σύγχρονης θεώρησης ο τουρισμός δεν αντικατοπτρίζεται ως μια μεμονωμένη δραστηριότητα αλλά ως ένα πλέγμα δραστηριοτήτων με κύριες αυτές της διαμονής, της εστίασης, της μετακίνησης, της ψυχαγωγίας και των γενικών και εξειδικευμένων υπηρεσιών. Θεωρείται ως σύμπλεγμα στενά αλληλοεξαρτώμενων οικονομικών κλάδων που συμμετέχουν στην παραγωγή του τουριστικού προϊόντος. Αυτή η διεύρυνση προάγει τη στήριξη της άποψης ότι η βιομηχανία ταξιδίων και Τουρισμού είναι η μεγαλύτερη και η πιο δυναμική βιομηχανία, αποτελούσα την κύρια πηγή δημιουργίας εσόδων, απασχόλησης, ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα και των υποδομών .

Η Ελλάδα, από τα πρώτα κιόλας μεταπολεμικά χρόνια, βρίσκεται ανάμεσα στις πιο τουριστικές χώρες της Ευρώπης. Οι διεθνείς αφίξεις τουριστών από σχεδόν ανύπαρκτες το έτος 1950, φθάνουν τα 13 εκατομμύρια το έτος 2001 (Μελέτη ΙΤΕΠ, ,1999). Στοιχεία από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού φανερώνουν ρυθμούς μεταβολής ανά δεκαετία που αγγίζουν το 1098% για την δεκαετία 1950-1960, το 302% για την δεκαετία 1960-1970, το 227% για την δεκαετία 1970-1980 κλπ., ρυθμοί μεταβολής υψηλότεροι από κάθε άλλη χώρα σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο (ΣΕΤΕ, 2003). Το φυσικό περιβάλλον, η πολιτιστική κληρονομιά και η πλούσια ιστορία της αποτέλεσαν και αποτελούν ακόμη τα πλεονεκτήματα της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής τουριστών. Η εξέλιξη αυτή έχει μετατρέψει τον τουριστικό τομέα σε ένα αρκετά δυναμικό κομμάτι της ελληνικής οικονομίας, οι άμεσες και έμμεσες επιδράσεις του οποίου συνεισφέρουν το 18-20% του ΑΕΠ. Η τουριστική ανάπτυξη αντικατοπτρίζεται τόσο στον αριθμό των ξενοδοχειακών κλινών, οι οποίες το 2006 αριθμούσαν τις 693.252 σε σύνολο των 9.111 ξενοδοχειακών μονάδων όλων των κατηγοριών, όσο και στο σύνολο των απασχολουμένων στο τουριστικό κλάδο (ΕΣΥΕ) οι οποίοι κατά το γ' τρίμηνο του 2007 έφθασαν τις 340.000.

Οι ιδιαιτερότητες του ελληνικού τουρισμού επηρεάζουν άμεσα την αγορά εργασίας του τουριστικού τομέα και αντανακλώνται έντονα στα χαρακτηριστικά της τουριστικής απασχόλησης (Θανοπούλου Μ., 2003). Πρόκειται για μια αγορά όπου κυριαρχούν κατά κύριο λόγο οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Όπως προκύπτει από έρευνα που διεξήχθη το 1999, είναι χαρακτηριστικό ότι στον ξενοδοχειακό κλάδο το 70% των επιχειρήσεων λειτουργούν εποχιακά και το 43% είναι οικογενειακές. Σημαντικό μέρος της απασχόλησης που παρατηρείται στον τουριστικό τομέα έχει λοιπόν εποχιακό χαρακτήρα και μικρή (2-3 μήνες) ή μεγαλύτερη (6-8 μήνες) διάρκεια, ανάλογη με την διάρκεια της τουριστικής περιόδου που χαρακτηρίζει κάθε περιοχή. Επίσης, οι συνθήκες εργασίας στον τουριστικό τομέα θεωρούνται δύσκολες, γιατί, ιδίως κατά την διάρκεια της τουριστικής περιόδου, η απασχόληση χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση, ταχείς ρυθμούς και μακρά ωράρια. Παρατηρείται επίσης, με μεγάλη συχνότητα, τα μέλη της οικογένειας να απασχολούνται στην οικογενειακή τουριστική επιχείρηση προσφέροντας άμισθη και ανειδίκευτη εργασία ως συμβοηθούντα μέλη.

Χαρακτηριστικό της τουριστικής αγοράς εργασίας είναι και οι παραοικονομικές ή «ατυπικές» μορφές εργασίας, η ανάπτυξη των οποίων μπορεί να αποδοθεί σε ποικίλους παράγοντες, όπως το υψηλό κόστος της επένδυσης για την δημιουργία μιας θέσης απασχόλησης στον τουριστικό τομέα, η κυριαρχία των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην ελληνική τουριστική αγορά και η αύξηση των παράνομων βοηθητικών καταλυμάτων.

2.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΠΟΥ ΣΥΝΕΠΑΓΕΤΑΙ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.

Ίσως η πιο θετική συμβολή της τουριστικής ανάπτυξης βρίσκεται στον τομέα της απασχόλησης. Πέραν των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται στον ίδιο τον τομέα, έχει αποδειχθεί ότι και άλλοι τομείς ευεργετούνται, όπως οι κατασκευές, οι μεταφορές, η γεωργία και το εμπόριο. Ο Greenwood, αναφορικά με τη σημασία του τουρισμού στις υπανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες χώρες υπογραμμίζει ότι: «Η κυριότερη επίπτωση του τουρισμού κατά τη διάρκεια των είκοσι πέντε τελευταίων ετών μπορεί να επικεντρωθεί σε μια και μόνο λέξη: απασχόληση» (Davydd J. Greenwood, 1977).

Η απασχόληση που δημιουργεί ο τουριστικός τομέας μπορεί να διακριθεί σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- **Την άμεση απασχόληση.**

Αυτός ο τύπος απασχόλησης αφορά στον κυρίως τουριστικό τομέα και περιλαμβάνει όλα τα άτομα που εργάζονται στα τουριστικά καταλύματα, τα μεταφορικά μέσα, τα εστιατόρια και κέντρα αναψυχής, τη διοίκηση του τουρισμού, την τουριστική εκπαίδευση, τα καταστήματα λαϊκής τέχνης, τα γραφεία ταξιδιών, τα γραφεία ξεναγών κλπ. Ο κύριος όγκος της άμεσης απασχόλησης αφορά στα τουριστικά καταλύματα, και ιδίως στα κύρια τουριστικά καταλύματα. Ο αριθμός των απασχολουμένων ποικίλλει ανάλογα με τη σπουδαιότητα του τουριστικού τομέα.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον αριθμό των άμεσα απασχολουμένων στα κύρια τουριστικά καταλύματα είναι οι ακόλουθοι:

- 1) Ο τύπος του τουριστικού καταλύματος.
- 2) Η κατηγορία του τουριστικού καταλύματος.
- 3) Η δυναμικότητα του τουριστικού καταλύματος.
- 4) Η περιοχή και ο τόπος εγκατάστασης.
- 5) Η ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών.
- 6) Τα χαρακτηριστικά της χώρας υποδοχής, όπως το επίπεδο των μισθών και η ισχύουσα τουριστική πολιτική.

Συνεπώς, ένα ξενοδοχείο πολυτελείας μεγάλης δυναμικότητας, που είναι εγκατεστημένο σε έναν τουριστικό τόπο και παρουσιάζει υψηλές πληρότητες, απαιτεί ένα μεγαλύτερο ποσοστό απασχολουμένων ανά κλίνη σε σχέση με ένα άλλο ξενοδοχείο του ίδιου τύπου και χαρακτηριστικών, που είναι εγκατεστημένο σε μια λιγότερο τουριστικά ανεπτυγμένη περιοχή, δεδομένου ότι ο αριθμός των καταναλισκομένων αγαθών και υπηρεσιών αυξάνει με τον αριθμό των διανυκτερεύσεων.

Αντίθετα, στις μικρές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις οικογενειακής μορφής, παρατηρούνται μικρές διακυμάνσεις στην απασχόληση σχετικά με τις περιόδους λειτουργίας τους.

- **Την έμμεση απασχόληση .**

Αυτή αφορά στις επιχειρήσεις που προμηθεύουν τον τουριστικό τομέα με τα αγαθά και τις υπηρεσίες που έχει ανάγκη. Ως εκ τούτου, θεωρούνται ως έμμεση απασχόληση οι θέσεις εργασίας που οφείλονται στην τουριστική δραστηριότητα και ανήκουν στον κλάδο των κατασκευών, της χειροτεχνίας, της γεωργίας κλπ. Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στον κλάδο των κατασκευών θεωρούνται οι πιο πολυάριθμες (τουριστικά καταλύματα, μαρίνες, συνεδριακά κέντρα κλπ.).

- **Την απορρέουσα απασχόληση.**

Αυτή απορρέει από τις δαπάνες των διεθνών τουριστών, οι οποίες δημιουργούν πρόσθετα εισοδήματα στον τοπικό πληθυσμό που εμπλέκεται άμεσα στην τουριστική δραστηριότητα. Συνεπώς, δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας οι οποίες αποσκοπούν να ικανοποιήσουν τις νέες ανάγκες που εμφανίστηκαν χάρη στον τουρισμό (δημόσιες υπηρεσίες, υγεία, εκπαίδευση, κλπ.).

Πρόσφατες εξελίξεις στην τεχνολογία έχουν την τάση να μειώσουν τις απαιτήσεις για εργασία σε τουριστικές περιοχές. Για παράδειγμα η επέκταση χρησιμοποίησης των ηλεκτρονικών υπολογιστών σε σύστημα κρατήσεων μειώνει τις ανάγκες για κρατήσεις από τέσσερα άτομα σε ένα. Όμως η φύση της τουριστικής βιομηχανίας απαιτεί υψηλό επίπεδο ατομικές υπηρεσίες, οι οποίες δείχνουν να αυξάνονται αντί να μειώνονται από τις τεχνολογικές εξελίξεις.

2.5 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Με την ολοκλήρωση των σπουδών του, ο απόφοιτος του Τμήματος ανακηρύσσεται "Πτυχιούχος", διαθέτει δε τις απαραίτητες επιστημονικές και τεχνολογικές γνώσεις και δεξιότητες, ώστε να μπορεί να δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά σε όλους τους τομείς του γνωστικού αντικείμενου του Τμήματος είτε ως στέλεχος τουριστικών επιχειρήσεων, οργανισμών και υπηρεσιών του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, είτε ως αυτοαπασχολούμενος.

Ειδικότερα ο πτυχιούχος της ΑΣΤΕΡ έχει τα ίδια επαγγελματικά δικαιώματα με τους αποφοίτους των ΤΕΙ, Τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων και συγκεκριμένα :

Οι πτυχιούχοι της ΑΣΤΕΡ με βάση τις εξειδικευμένες επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις τους, ασχολούνται επαγγελματικά είτε αυτοδύναμα, είτε σε συνεργασία με άλλους επιστήμονες, στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα όπως αυτός προσδιορίζεται από τις διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά είτε ως αυτοαπασχολούμενοι με τη μελέτη, έρευνα και εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στην τουριστική οικονομία και ειδικότερα στη παραγωγή και διάθεση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών καθώς επίσης με την άσκηση διοίκησης στις διάφορες τουριστικές μονάδες και ταξιδιωτικά γραφεία.

1. Στα πλαίσια της άσκησης του επαγγέλματος τους, ασχολούνται με τα παρακάτω

αντικείμενα:

1. Τροφοδοσία ξενοδοχείων και γενικότερα επισιτιστικών μονάδων.
2. Προμήθεια τροφίμων, ποτών και εξοπλισμού.
3. Προγραμματισμό επιχειρηματικής δραστηριότητας τουριστικών επιχειρήσεων.
4. Χρηματοδότηση τουριστικών επιχειρήσεων.
5. Τήρηση λογαριασμών πελατών (MAIN COURANTE)
6. Εποπτεία ορόφων.
7. Άσκηση εποπτείας και διοίκησης στο προσωπικό των τουριστικών επιχειρήσεων.
8. Έρευνα αγοράς πωλήσεων τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.
9. Διαχείριση επισιτιστικών επιχειρήσεων (εστιατόρια, καφετέριες κ.λ.π), μπαρ, κέντρων διασκέδασης και κυλικείων σε τουριστικούς χώρους που ανήκουν στην κατηγορία Πολυτελείας και Α'.
10. Κατάρτιση προϋπολογισμών εσόδων - εξόδων.
11. Οι πτυχιούχοι του τμήματος ασκούν τις πιο πάνω αναφερόμενες δραστηριότητες και όταν αυτές αφορούν σε ξενοδοχειακές - επισιτιστικά κ.λ.π τμήματα επιβατικών
12. πλοίων και κρουαζιερόπλοιων.
13. Παροχή τουριστικών πληροφοριών.
14. Έκδοση εισιτηρίων.
15. Σχεδιασμός και σύνθεση τουριστικού πακέτου.
16. Σχεδιασμός και εκτέλεση ταξιδιού.
17. Προγραμματισμός και εκτέλεση μαζικής διακίνησης ατόμων.
18. Καθοδήγηση ταξιδιωτικών ομάδων (TOUR LEADERS).
19. Οι πτυχιούχοι του τμήματος ασκούν τις δραστηριότητες του παρόντος άρθρου και όταν αυτές αφορούν σε τουριστικά, ταξιδιωτικά κ.λ.π τμήματα αεροπορικών ναυτιλιακών, σιδηροδρομικών εταιριών, τραπεζών κ.λ.π
20. Άσκηση επαγγέλματος υπευθύνου διευθυντή ταξιδιωτικών γραφείων.
21. Παροχή υπηρεσιών στη Διεύθυνση επιθεώρησης του Ε.Ο.Τ και άλλες διοικητικές και επισιτιστικές Διευθύνσεις του.
22. Εκπόνηση μελετών σκοπιμότητας για την ίδρυση - επέκταση τουριστικών επιχειρήσεων.

Ο τουριστικός κλάδος λοιπόν, βρίσκεται σε μια συνεχόμενη προσπάθεια αύξησης της ανταγωνιστικότητας του, με πολιτικές ευελιξίας της εργασίας, μείωσης του εργατικού

κόστους αλλά και αναβάθμισης του επιπέδου του εργατικού δυναμικού. Η τελική τιμή διάθεσης είναι ο πλέον καθοριστικός παράγοντας στην διαδικασία απόφασης για αγορά των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών, η χρονική δε στιγμή της απόφασης για την αγορά πλησιάζει όλο και περισσότερο στη χρονική περίοδο της κατανάλωσης. Αυτό σημαίνει ότι αυξάνονται συνεχώς οι ανάγκες προσαρμογής της τουριστικής προσφοράς στη ζήτηση. Η ζήτηση χαρακτηρίζεται από εποχικότητα, περιοδικότητα και κυρίως μεταβολές της τελευταίας στιγμής. Άρα καθίσταται επιτακτική η ανάγκη της ευελιξίας. Από τους συντελεστές παραγωγής και διάθεσης του τουριστικού προϊόντος, ούτε τα αξιοθέατα, ούτε οι πάγιες εγκαταστάσεις μπορούν να αποτελέσουν συνιστώσες ευελιξίας. Ο μοναδικός συντελεστής παραγωγής που μπορεί να προσαρμοσθεί προς αυτήν την κατεύθυνση είναι ο συντελεστής εργασία (ΣΕΤΕ 2003).

Η «εξορθολογικοποίηση» του εργατικού κόστους συνδέεται με τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών, οι οποίες είναι δυσανάλογα μεγάλες στο συνολικό κόστος. Το ύψος της επιβάρυνσης αποτελεί αντικίνητρο για την αύξηση της απασχόλησης στις τουριστικές επιχειρήσεις, οι οποίες έστω και για 3 έως 5 μήνες λειτουργίας διατρέχουν αυξημένο επιχειρηματικό κίνδυνο. Το κόστος για την κοινωνική ασφάλιση αποτελεί στην Ελλάδα το 22,4% του συνολικού εργατικού κόστους, έναντι 20,9% του γενικού μέσου όρου για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικό στοιχείο της τουριστικής απασχόλησης είναι η εποχικότητα που συνάδει με το φαινόμενο της εποχικότητας της τουριστικής κίνησης. Η απόκτηση προσωπικού για μια προσωρινή περίοδο έχει σαν αποτέλεσμα να επενδύουν οι επιχειρήσεις πάνω στο προσληφθέν προσωπικό, με το προφανές ρίσκο, στο τέλος της τουριστικής περιόδου να χαθεί το προσωπικό το οποίο εύλογα αναζητά μόνιμη απασχόληση. Η διαδικασία αυτή επιφέρει μόνιμα πλέον αποτελέσματα συνιστάμενα στην έλλειψη εξειδίκευσης και την επιβάρυνση της οικονομίας λόγω της καταβολής οικονομικών ενισχύσεων, αλλά και στο κόστος εκπαίδευσης του τουριστικού προσωπικού. Συνεπώς παρατηρείται το φαινόμενο υψηλής ανεργίας εκτός τουριστικής περιόδου και της έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Αρνητική επίπτωση της τουριστικής ανάπτυξης συνιστά το ότι δημιουργεί «εποχιακό» πληθωρισμό στις τουριστικές χώρες, και παράλληλα, οδηγεί σε πολύ μεγάλη άνοδο των τιμών της γης, με τελική κατάληξη τη δημιουργία εκτεταμένων κυκλωμάτων κερδοσκοπίας της.

Η εποχικότητα της απασχόλησης λειτουργεί μάλλον αρνητικά στην περίπτωση του έμπειρου και ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, το οποίο δεν απορροφάται σε ικανοποιητικό βαθμό στους δύο κυριότερους κλάδους του τομέα –τα ξενοδοχεία και τα

πρακτορεία- και συχνά στρέφεται σε απασχολήσεις εκτός της τουριστικής αγοράς εργασίας. Αντίθετα, λειτουργεί θετικά στην περίπτωση του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού που αναζητεί περιστασιακή απασχόληση ή και συμπληρωματικό εισόδημα. Είναι γνωστό και σύνηθες το φαινόμενο αγρότες να εργάζονται κατά την θερινή περίοδο στον τουριστικό τομέα, ή ακόμα και άνεργοι από άλλες περιοχές να μετακινούνται προς μεγάλα τουριστικά κέντρα αναζητώντας προσωρινή απασχόληση στα τουριστικά επαγγέλματα. Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα τόσο στις βιομηχανικές όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες προκάλεσε αύξηση των ανειδίκευτων ή ημειδικευμένων θέσεων εργασίας, με αποτέλεσμα η εποχιακή απασχόληση στον τουρισμό να καλύπτεται σε υψηλά ποσοστά από ανειδίκευτους ή περιστασιακά απασχολούμενους που απλώς επιζητούν ένα δεύτερο ή συμπληρωματικό εισόδημα και όχι σταθερή εργασία. Η ανειδίκευτη εργασία ήταν ανέκαθεν χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας του τουριστικού τομέα του οποίου η λειτουργία στηρίζεται σε μικρό ποσοστό ειδικευμένων (Κ. Κασιμάτη, Μ. Θανοπούλου, Π. Τσάρτας, 1995).

Σε γενικές γραμμές ο τουριστικός τομέας στο σύνολο του δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικός σε εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις. Μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού στον τουριστικό τομέα, ιδίως σε ότι αφορά τον μαζικό τουρισμό, είναι ανειδίκευτο ή χαμηλού βαθμού εξειδίκευσης (ΙΤΕΠ, 2004).

Η ποιότητα του εργατικού δυναμικού και η αποδοτικότητά του εξαρτώνται σε μεγαλύτερο βαθμό από τη στάση του εργαζόμενου απέναντι στα καθήκοντά του καθώς επίσης και από τις οργανωτικές του ικανότητες. Ζητούμενο είναι μάλλον μια υψηλή στάθμη Ίδρυμα Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων επαγγελματισμού και μια κουλτούρα εξυπηρέτησης του πελάτη από την κατοχή ξηρών τεχνικών γνώσεων. Ο εργοδότης επιζητά από τον εργαζόμενο όχι τόσο ένα υψηλό βαθμό τεχνικής εξειδίκευσης σε μια πολύ συγκεκριμένη εργασία αλλά περισσότερο “μια δέσμη ικανοτήτων, να εκτελεί σχετικά απλά καθήκοντα, πράγμα που απαιτεί και μια ικανοποιητική στάθμη ικανοτήτων αυτοοργάνωσης”. Επειδή οι αμοιβές της εργασίας αποτελούν υψηλό ποσοστό των συνολικών δαπανών λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων, η ανάγκη για ευελιξία οδηγεί στην ανάγκη συμπίεσης του κόστους εργασίας. Η συμπίεση αυτή εκδηλώνεται εντονότερα για την ανειδίκευτη και ημειδικευμένη εργασία. Η ανάγκη για συμπίεση του κόστους σε συνδυασμό και με τις σχετικά χαμηλότερες απαιτήσεις του τομέα σε προσωπικό προκεχωρημένης εξειδίκευσης, ερμηνεύουν και άλλα χαρακτηριστικά της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού στον τομέα διεθνώς όπως:

1) Ολοένα και αυξανόμενα ποσοστά εργαζομένων με καθεστώς μερικής απασχόλησης, ιδίως στα μεσαία και κατώτερα κλιμάκια, οι οικονομικές απαιτήσεις των οποίων είναι σχετικά χαμηλότερες.

2) Υψηλά ποσοστά απασχολουμένων που προέρχονται από άλλους τομείς ή κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, οι οποίοι επίσης έχουν σχετικά περιορισμένες οικονομικές απαιτήσεις είτε διότι η απασχόληση μειώνεται στους κλάδους από τους οποίους προέρχονται και πιέζονται από την ανεργία είτε διότι στερούνται εξειδίκευσης.

3) Μεγάλος αριθμός απασχολουμένων γυναικών πολύ μικρό όμως ποσοστό των οποίων κατέχει υπεύθυνες θέσεις. Είναι γνωστό ότι σε πολλές χώρες οι αμοιβές της γυναικείας εργασίας και δη της ανειδίκευτης είναι συγκριτικά χαμηλότερες.

4) Υψηλά ποσοστά συμμετοχής οικονομικών μεταναστών στη συνολική απασχόληση με επισφαλή σχέση εργασίας, οι οποίοι συνήθως είναι διατεθειμένοι να εργαστούν και με συγκριτικά χαμηλότερες αμοιβές.

5) Υψηλά ποσοστά συμμετοχής στη συνολική απασχόληση νέων σε ηλικία ατόμων με χαμηλά επίπεδα κατάρτισης, που δέχονται να εργαστούν με σχετικά χαμηλές αμοιβές, λόγω έλλειψης πείρας ή άλλων ευκαιριών για απασχόληση.

6) Μεγάλος αριθμός απασχολουμένων κάτω από συνθήκες παραοικονομίας, που περιορίζουν το συνολικό εργατικό κόστος για τον εργοδότη.

7) Μακρά ωράρια εργασίας, που τείνουν να μειώσουν το μοναδιαίο κόστος.

8) Χαμηλότερη συμμετοχή σε συνδικάτα σε σύγκριση με άλλους κλάδους.

Πέραν τούτων, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στροφή σε παραοικονομικές ή άτυπες μορφές ανειδίκευτης εργασίας, όπως προφορικές συμφωνίες για παροχή εργασίας, χρησιμοποίηση μελών οικογένειας στην οικογενειακή επιχείρηση, συμβόλαια μικρής χρονικής διάρκειας (1-4 μήνες) και κυρίως εργασία χωρίς κοινωνική ασφάλιση. Πολλές εξ αυτών των άτυπων μορφών εργασίας συνδέονται με την παροχή υπηρεσιών σε συγκροτήματα ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων αλλά και σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις καθώς και σε εστιατόρια ή μπαρ.

Εξίσου ανεπτυγμένες εμφανίζονται και με σημαντική ποσοστιαία συμμετοχή γυναικών, η περιστασιακή και η μερική απασχόληση, πχ. εργασία τα σαβ/κα σε εστιατόρια, εργασία το απόγευμα σε καταστήματα ή παροχή έκτακτων υπηρεσιών σε ξενοδοχεία ή εργασία μόνο κατά διάρκεια της «full season», Ιούλιος-Αύγουστος. Και σε αυτές τις περιπτώσεις ο παραοικονομικός χαρακτήρας είναι έκδηλος. Άλλωστε συχνά αυτό το χαρακτηριστικό (αδήλωτο - αφορολόγητο εισόδημα) είναι το κυρίαρχο κίνητρο για την αναζήτηση τέτοιων μορφών απασχόλησης.

Σε κάθε περίπτωση, χαρακτηριστικό των μορφών απασχόλησης που προαναφέραμε είναι ότι τείνουν να καταστούν εγγενές χαρακτηριστικό της ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού, γεγονός που δυσχεραίνει τόσο την στατιστική τους αποτίμηση όσο και την αποτίμηση της απασχόλησης στον τουρισμό γενικά. Καθίσταται όμως βέβαιο ότι η αύξηση τέτοιων μορφών απασχόλησης συμβάλλει στη συνεχή υποτίμηση και υποβάθμιση των δικαιωμάτων των εργαζομένων που απορρέουν από την εργατική νομοθεσία, τη νομοθεσία για την κοινωνική ασφάλιση και τη νομοθεσία για ίσες ευκαιρίες στην απασχόληση ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες.

Είναι επίσης γεγονός, ότι ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων συγκαταλέγεται ανάμεσα στους κλάδους εκείνους όπου εντοπίζεται ο κύριος όγκος της αδήλωτης εργασίας (στη γεωργία, τις κατασκευές, τα ξενοδοχεία και εστιατόρια και γενικότερα στις υπηρεσίες, (INE/ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ 2007, Τάτσος Ν. 2001). Οι εργοδότες αναφέρουν ως βασικό κίνητρο για τη μείωση του κόστους εργασίας την αποφυγή καταβολής φόρων και κοινωνικών εισφορών. Οι νέες τάσεις στην αγορά εργασίας και η έντονη προώθηση ενός μοντέλου απελευθέρωσης των εργασιακών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από την ευελιξία καθιστούν μάλιστα πιο εύκολη την παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και έχουν οδηγήσει στην άνοδο των δεικτών της αδήλωτης εργασίας. Συχνό είναι για παράδειγμα το φαινόμενο της υπογραφής συμβάσεων μερικής απασχόλησης, ενώ η απασχόληση στην πραγματικότητα είναι πλήρης, ή της εναλλαγής μεταξύ περιόδων αδήλωτης και δηλωμένης εργασίας, όταν ο χαρακτήρας της σύμβασης είναι εποχιακός.

Όλα τα ανωτέρω αναφερόμενα χαρακτηριστικά της τουριστικής αγοράς εργασίας συνεπικουρούμενα από την εποχικότητα της απασχόλησης και την περιοδική ανεργία που αυτή συνεπάγεται, τείνουν να εξασθενήσουν την ελκυστικότητα των τουριστικών επαγγελμάτων για τους εργαζομένους, ιδίως όταν πρόκειται για σχέση εξαρτημένης εργασίας.

2.6 Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ιδιαίτερες δυσκολίες παρουσιάζει ο ακριβής καθορισμός του αριθμού των εργαζομένων στον κλάδο του Τουρισμού, λόγω του υψηλού βαθμού της εποχιακού χαρακτήρα τουριστικής δραστηριότητας, της πληθώρας των μικρών επιχειρήσεων, του μεγάλου αριθμού «παράνομων επιχειρήσεων» στον κλάδο, του σημαντικού αριθμού απασχόλησης

αλλοδαπών εργατών, της «μαύρης» εργασίας, της πολυμορφίας των ευέλικτων εργασιακών σχέσεων στον κλάδο κλπ.

Την τελευταία 20ετία η αύξηση της απασχόλησης στην τουριστική οικονομία ήταν σε ποσοστό 87% έναντι ποσοστού 9,2% της συνολικής απασχόλησης και έναντι μείωσης ποσοστού 15% στην μεταποίηση.

Όπως γίνεται αντιληπτό, υπάρχει μεγάλη απόκλιση στα στοιχεία που προέρχονται από διαφορετικές πηγές. Ένα μέρος αυτής της απόκλισης οφείλεται στην πολύ διευρυμένη προσέγγιση της συναφούς τουριστικής απασχόλησης, που αγκαλιάζει και την απασχόληση σημαντικού μέρους του κλάδου των μεταφορών, της μεταποίησης ή και του εμπορίου. Είναι βέβαιο όμως ότι είναι πολύ μεγαλύτερος ο ρυθμός αύξησης της μισθωτής απασχόλησης στον τουριστικό τομέα από εκείνον στο σύνολο της μισθωτής απασχόλησης. Εξετάζοντας πιο αναλυτικά το ζήτημα της συνολικής απασχόλησης μέσα από τους τρεις κυριότερους τομείς: (α) διαμονή-διατροφή, (β) μεταφορά- διακίνηση και (γ) αναψυχή και συναφείς υπηρεσίες, διαπιστώνεται ότι οι πλέον σημαντικές δυνατότητες απασχόλησης προσφέρονται στα ξενοδοχεία, στα ταξιδιωτικά γραφεία, στα κρουαζιερόπλοια και τα κάμπινγκ, στα μέσα μεταφοράς και στα κλαμπ αναψυχής.

Η εργασία στον τουρισμό περιλαμβάνει μια ευρεία γκάμα τομέων και δραστηριοτήτων. Εκ παραλλήλου, αυτή η γκάμα περιλαμβάνει επαγγελματικές δραστηριότητες που καλύπτουν διαφορετικά επίπεδα, διαπίστωση που πιστοποιεί τη διαφορετικότητα των επαγγελμάτων και την αδυναμία γενικεύσεων για το τουριστικό επάγγελμα.

Η ανάπτυξη των τουριστικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία υπήρξε αλματώδης, γεγονός στο οποίο συνετέλεσε αποφασιστικά ο αναπτυξιακός νόμος 1262/8210. Στα τέλη της δεκαετίας του '80, ο τουρισμός έδινε περί το 9% του συνόλου του εργατικού δυναμικού της χώρας και συνάλλαγμα περί τα 5 δισεκατομμύρια \$ ΗΠΑ.

Η ραγδαία ανάπτυξη του Τουρισμού είχε ως επακόλουθο την αυξημένη ζήτηση για εργαζόμενους και στελέχη στον Τουρισμό, σε ειδικότητες που σχετίζονται - είτε με την επιχειρηματική λειτουργία του Τουριστικού Τομέα (Ξενοδοχεία, Πρακτορεία, Επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής, Επιχειρήσεις Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, Επιχειρήσεις δραστηριοτήτων Αναψυχής και Ελεύθερου Χρόνου), - είτε με την διαχείριση και πολιτική της Τουριστικής Ανάπτυξης (Κεντρικοί και Περιφερειακοί φορείς Τουριστικής Πολιτικής, Αναπτυξιακοί και Ερευνητικοί φορείς και εταιρείες,

Εταιρείες Προβολής και Προώθησης του Τουρισμού, Οργανώσεις και Φορείς Σχεδιασμού και Διαχείρισης του Τουρισμού).

Τα επαγγέλματα και οι ειδικότητες που απαιτούνται για τη λειτουργία ενός ξενοδοχείου εξαρτώνται κυρίως από την κατηγορία του, το μέγεθός του, το είδος της πελατείας που εξυπηρετεί και το φάσμα των εγκαταστάσεών του. Η κατηγοριοποίηση των ειδικοτήτων όμως δεν είναι ενιαία, αφού εξαρτάται από τον τρόπο οργάνωσης και κατανομής των εργασιών σε κάθε ξενοδοχείο, καθώς επίσης και τους τίτλους που αποδίδει στα διάφορα επαγγέλματα ή ειδικότητες. Έτσι για παράδειγμα, ο εργαζόμενος στα μικρά ξενοδοχεία, ασχέτως τίτλου, «τα κάνει όλα» γνωρίζοντας και μαθαίνοντας όλες τις φάσεις λειτουργίας του ξενοδοχείου, ενώ στα μεγάλα ξενοδοχεία υπάρχει έντονη η τάση για αυστηρή ιεραρχία και εξειδίκευση των εργασιών του κάθε εργαζόμενου.

Σημαντικό είναι να επισημανθεί ότι η μεγάλη μάζα των εργαζομένων στα ξενοδοχεία συγκεντρώνεται στις παραδοσιακές ειδικότητες. Οι ανάγκες για νέες ειδικότητες προκύπτουν είτε από την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, που απαιτούν εξειδικευμένο προσωπικό, είτε από μεταβολές στη σύνθεση του παραδοσιακού προϊόντος του μαζικού τουρισμού, που συνεπάγονται μεταβολές στη σύνθεση της απασχόλησης.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι η φάση της ραγδαίας ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού δίνει πλέον τη θέση της σε σημαντική διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και σε νέες και συνεχώς εξελισσόμενες απαιτήσεις, από την πλευρά των τουριστών. Έτσι μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού στον τουριστικό τομέα στη διάρκεια της σταδιοδρομίας του θα χρειασθεί επανακατάρτιση, προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες και να συμμετέχει επιτυχώς στην παραγωγή νέων ή διαφορετικών προϊόντων. Η επανακατάρτιση αυτή, η οποία προφανώς αφορά ολόκληρη τη μάζα των απασχολούμενων στον τουριστικό τομέα και όχι μόνο τους εκάστοτε νεοεισερχόμενους, αποκτά ζωτική σημασία και για την εργοδοσία, ως μέσο διατήρησης και ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, η δημιουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος αρχικής τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης πρέπει να συνοδεύεται και από ένα εξίσου αποτελεσματικό σύστημα επανακατάρτισης. Στη χώρα μας το σύστημα συνεχιζόμενης, όπως λέγεται, κατάρτισης ή επανακατάρτισης είναι κατά βάση πρόσφατο δημιούργημα, που στηρίζεται στη συγχρηματοδότηση από πόρους του Κοινωνικού Ταμείου της ΕΕ.

Τα ξενοδοχεία τάξης 3*** και άνω, καθώς και οι υπόλοιπες επιχειρήσεις που ανήκουν στα τουριστικά επαγγέλματα Α΄ τάξης και άνω όλης της χώρας, εκτός από τα τουριστικά γραφεία, έχουν την υποχρέωση να πληρούν τις κενές θέσεις προσωπικού με αποφοίτους Σχολών συναφών με τα τουριστικά, σε ποσοστό που ορίζεται με απόφαση του Γεν. Γραμματέα του ΕΟΤ. Όταν πρόκειται για ξενοδοχεία και συναφείς επιχειρήσεις, κριτήρια είναι η κατηγορία και ο αριθμός των κλινών, ενώ όταν πρόκειται για εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία και συναφείς επιχειρήσεις, η κατηγορία και ο αριθμός των τραπέζιων. Η δέσμευση αυτή αφορά και τους αποφοίτους των τμημάτων Στελεχών Τουριστικών Επιχειρήσεων των ΚΑΤΕΕ, των οποίων τα πτυχία ισοτιμήθηκαν νομοθετικά με αυτά της Ανωτέρας Σχολής Τουριστικών Επαγγελμάτων της Ρόδου. Αυτονόητο είναι ότι το ίδιο ισχύει και για τους αποφοίτους της Τριτοβάθμιας Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλαδή των Σχολών Τουριστικών Επιχειρήσεων των ΤΕΙ.

2.7 ΣΥΝΗΘΕΙΣ ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ

Αυτοί είναι:

- ξενοδοχεία,
- ξενώνες οικοτροφείου,
- επιχειρήσεις επιπλωμένων διαμερισμάτων,
- επιχειρήσεις θέρετρων,
- τουριστικοί οικίσκοι (μπανγκαλόου),
- μοτέλ,
- τουριστικά περίπτερα,
- κέντρα παραθερισμού και διακοπών και
- κάμπινγκ.

(Οδηγός Τουριστικών Επαγγελμάτων, ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ)

2.8 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ

Οι συνήθεις εργοδότες είναι:

- Ταξιδιωτικοί Οργανισμοί,

- Τουριστικά γραφεία,
- Αεροπορικές εταιρίες,
- Γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων,
- Σε κάποιες περιπτώσεις οι εργαζόμενοι μπορεί να είναι αυτοαπασχολούμενοι, κυρίως ως σύμβουλοι τουριστικών και ταξιδιωτικών επιχειρήσεων.

2.8.1. ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι θέσεις εργασίας εκτείνονται:

- Σε διάφορα τμήματα τουριστικών γραφείων, για
 - συνεχή και αξιόπιστη παροχή πληροφοριών στο κοινό,
 - συνεχή συνεργασία με ξενοδοχεία, μουσεία, εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων, ναυτιλιακές και αεροπορικές εταιρείες, εστιατόρια κλπ,
 - ανάπτυξη ή/και χρήση εξειδικευμένου πληροφοριακού συστήματος,
 - χρήση εξειδικευμένου λογισμικού κρατήσεων,
 - πώληση πάσης φύσεως εισιτηρίων, με όλα τα μεταφορικά μέσα,
 - τη διαρκή ενημέρωση και μεσολάβηση σε σχέση με τη διαθεσιμότητα καταλυμάτων, εστιατορίων κλπ. Και οργάνωση παροχής υπηρεσιών στον τόπο προορισμού,
 - συνεχή συνεργασία με μεγαλύτερα ταξιδιωτικά γραφεία και
 - συνοδεία σε εκδρομές ομάδων τουριστών.
- Στην αεροπορική βιομηχανία
- Σε γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων (Rent a car)
- Σε σημεία παροχής τουριστικών πληροφοριών.

2.8.2. ΤΜΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΈΚΔΟΣΗΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ

Οι δραστηριότητες του τμήματος είναι

- Έκδοση εισιτηρίων (αεροπορικών, ακτοπλοϊκών, σιδηροδρομικών),
- Εξασφάλιση δωματίων σε ξενοδοχεία ή σε άλλης μορφής καταλύματα,
- Έκδοση συναλλάγματος,
- Εξασφάλιση κρουαζιέρας (cruise accommodations) καθώς και των εκδρομών που συνοδεύουν την κρουαζιέρα (shore excursions),
- Εξασφάλιση μονοήμερων ή ολιγοήμερων περιηγήσεων (full-day tour, two-or-more days tour κ.λ.π.),

- Εξασφάλιση ξεναγήσεων πόλεων και απογευματινών ή βραδινών περιπάτων (sightseeing, by-night),
- Μεσολάβηση ενοικίασης αυτοκινήτου (car rental),
- Εξασφάλιση εισιτηρίων τρένων, πλοίων, ιπταμένων δελφινιών κ.λ.π. και
- Κρατήσεις διαφόρων εκδηλώσεων (όπως θεάτρου, μουσικής κ.ά.).

2.8.3. ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι δραστηριότητες του τμήματος είναι

- Πώληση οργανωμένων ταξιδιών τρίτων,
- Οργάνωση ταξιδιών σε διάφορες χώρες του εξωτερικού, όπως και στο εσωτερικό της χώρας.

2.8.4. ΤΜΗΜΑ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι δραστηριότητες του τμήματος είναι

- Παραλαβή και μεταφορά (transfer) από την πύλη εισόδου των τουριστών στον τόπο διαμονής και αντίστροφα, καθώς και πάσης φύσεως μετακίνηση με ποικιλία μεταφορικών μέσων,
- Περιηγήσεις (sight-seeing tours, by night),
- Επεξηγήσεις και διερμηνείες,
- Κρατήσεις εισιτηρίων για θέατρα, εστιατόρια, κονσέρτα και σε άλλες εκδηλώσεις, • Μικρές διακοπές ειδικού ενδιαφέροντος, όπως one-day cruises, full days, half days και
- Οργάνωση συνεδρίων και ταξιδιών incentives.

2.9 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αυτές περιλαμβάνουν:

- Ελκυστικό αντικείμενο εργασίας,
- Επιμελημένο και ευχάριστο περιβάλλον εργασίας,
- Διαρκή και απαιτητική επαφή με πελάτες / ταξιδιώτες,
- Κατά την τουριστική περίοδο η εργασία μπορεί να γίνει ιδιαίτερα πιεστική,
- Μπορεί η εργασία να είναι μερικής απασχόλησης,
- Ενδέχεται να απαιτεί μετακινήσεις ή/ και παραμονή μακριά από τον τόπο διαμονής

(αρχηγοί- συνοδοί),

- Περιορισμένο ελεύθερο χρόνο στην υψηλή σεζόν και
- Επιμελημένη-προσεγμένη εμφάνιση.

2.9.1. ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αυτές είναι:

- Πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (για ανώτερα και διευθυντικά στελέχη),
- Πολύ καλή γνώση ξένων γλωσσών,
- Ικανότητα διαπραγμάτευσης και επικοινωνίας,
- Απόδοση υπό πίεση,
- Δημιουργική σκέψη,
- Προϋπηρεσία σε ταξιδιωτικό γραφείο και
- Πιθανότητα παραμονής εκτός οικίας, σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας^{3.5.1.}

Προσόντα του Διευθυντή του τουριστικού γραφείου

Ο Διευθυντής της επιχείρησης του τουριστικού γραφείου πέραν των τυπικών προσόντων (ν. 393/76 και εγκύκλιος ΕΟΤ 533535/3.10.86), τα ουσιαστικά διοικητικά προσόντα που απαιτείται να έχει για την κατάληψη της διευθυντικής θέσης είναι τα ακόλουθα:

- Να έχει υψηλού επιπέδου τουριστικές σπουδές και εκπαίδευση και να είναι γνώστης ξένων γλωσσών,
- Να έχει μεγάλη εμπειρία στην τουριστική βιομηχανία και να γνωρίζει την λειτουργία των διαφόρων τμημάτων που προΐσταται,
- Να έχει βασικές γνώσεις τουριστικού Δικαίου,
- Να είναι αποφασισμένος να επιτύχει,
- Να έχει την ικανότητα να θέτει στόχους, να σχεδιάζει, να διαπραγματεύεται και να φέρνει εις πέρας μακρόχρονα προγράμματα,
- Να είναι οργανωτικός εφαρμόζοντας κατάλληλα συστήματα και διαδικασίες έτσι ώστε την κατάλληλη στιγμή να παίρνει την κατάλληλη απόφαση να αποδέχεται υπευθυνότητες,
- Να μπορεί να δρα σε περιόδους κρίσεων διατηρώντας την ψυχραιμία του, αποφασίζοντας για αυτό που πρέπει να κάνει, λειτουργώντας με διπλωματικό τρόπο,
- Να έχει την ικανότητα να παίρνει αποφάσεις οι οποίες θα φέρουν τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα, γνωρίζοντας παράλληλα τον τρόπο εξέτασης εναλλακτικών

λύσεων,

- Να δημιουργεί δικλείδες ελέγχου, εφαρμόζοντας συγκεκριμένες τεχνικές,
- Να έχει το χάρισμα της επικοινωνίας και παράλληλα να είναι ευαίσθητος στις ανάγκες των άλλων,
- Να είναι σε θέση να εκπαιδεύσει τους υφισταμένους ώστε να ωφεληθούν και η επιχείρηση και οι υφιστάμενοι,
- Να μπορεί να πείσει τους υφισταμένους του να πιστέψουν στο στόχο του και να εργασθούν ώστε να τον φέρουν εις πέρας,
- Να έχει την ικανότητα εκχώρησης αρμοδιοτήτων,
- Να ενημερώνεται συνεχώς, συλλέγοντας πληροφορίες τις οποίες να μπορεί να αξιοποιήσει και
- Να εργάζεται σκληρά με υπομονή και επιμονή, ενώ τη δουλειά του να χαρακτηρίζει η τελειότητα.

2.9.2. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΡΑΤΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΈΚΔΟΣΗΣ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ

Τα βασικά προσόντα είναι:

- Να γνωρίζουν το σύνολο των κανόνων έκδοσης αεροπορικών εισιτηρίων (ticketing) που έχει θεσπίσει η IATA,
- Να συνδυάζουν νόμους και πληροφορίες που αφορούν την αεροπορική μετακίνηση επιβατών και να ενημερώνεται διαρκώς επί αυτών,
- Να έχουν γνώση χειρισμού ηλεκτρονικών συστημάτων κρατήσεων (CRS),
- Να είναι διαλλακτικοί με τους πελάτες και συνεργάσιμοι με τις αεροπορικές εταιρείες,
- Να γνωρίζουν ταξιδιωτική και παγκόσμια γεωγραφία,
- Να γνωρίζουν την τουριστική ορολογία,
- Να γνωρίζουν τις συντομογραφίες πόλεων, αεροδρομίων, νομισμάτων, ημερών, μηνών κ.λ.π. και
- Να έχουν άριστη γνώση της Αγγλικής (τουλάχιστον) γλώσσας.

2.9.3. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΞΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αυτά είναι:

- Να διακρίνονται για την ικανότητα επικοινωνίας τους με τους ανθρώπους,

- Να έχουν ευχάριστη συμπεριφορά και να ενδιαφέρονται για τις ανάγκες των ανθρώπων που εξυπηρετούν,
- Να έχουν αναπτύξει ικανότητα ανάγνωσης και χρήσης της 'μπροσούρας', του τουριστικού διαφημιστικού εντύπου που παρουσιάζει και αναλύει το τουριστικό προϊόν,
- Να είναι γνώστες της τεχνικής των πωλήσεων και
- Να γνωρίζουν τον τρόπο ορθής συμπλήρωσης των ταξιδιωτικών εντύπων.

2.9.4 ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αυτά είναι:

- Να είναι σε θέση να παράσχουν πληροφορίες σχετικές με την περιοχή που θα επισκεφθούν οι τουρίστες,
- Να γνωρίζουν την ιστορία του τόπου προορισμού,
- Να γνωρίζουν να χρησιμοποιούν τους χάρτες της περιοχής και να έχουν στην διάθεση των τουριστών αρκετές χρήσιμες μπροσούρες,
- Να είναι πολύ προσεκτικοί και καλά οργανωμένοι όσον αφορά τις μικρές διακοπές (half-day, full-day, by-night) που προτείνουν στους τουρίστες, τα σημεία συνάντησης που δίνουν (πχ terminal ή hotel reception) καθώς και τις ώρες παραλαβής και επανόδου των πελατών τους (pick-up services),
- Να έχουν ικανότητα διαπροσωπικής επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων,
- Να έχουν πολύ καλή γνώση ξένων γλωσσών,
- Να έχουν καλή και φροντισμένη εμφάνιση και να τους χαρακτηρίζει ιδιαίτερη ευγένεια και υπομονή και
- Να είναι ιδιαίτερα υπεύθυνα και συνεπή άτομα.

2.9.5. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αυτά είναι:

- Να έχουν μεγάλη επαγγελματική εμπειρία και να γνωρίζουν τις λειτουργίες πολλών άλλων τμημάτων του τουριστικού γραφείου (ticketing, reservation procedures κλπ),
- Να έχουν ικανότητα διαπροσωπικής επικοινωνίας, κάτι που είναι κεφαλαιώδους

σημασίας, τόσο για την εξασφάλιση της συνεργασίας με μια συγκεκριμένη νέα επιχείρηση, όσο και για την διατήρηση και συνέχειά της και

- Να χαρακτηρίζονται από μεγάλη υπομονή και αντοχή σε μακρύ εργασιακό ωράριο αλλά και σε αναπάντεχο χρόνο κλήσης από τον επιχειρηματία.

2.9.6. ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΑΡΧΗΓΩΝ

Αυτά είναι:

- Γλωσσομάθεια (απαιτείται γνώση τουλάχιστον δύο γλωσσών),
- Εξωστρέφεια και ικανότητα επικοινωνίας με τους ανθρώπους, • Ικανότητα προσαρμογής σε δύσκολες καταστάσεις,
- Ικανότητα χειρισμού και υποστήριξης των ταξιδιωτών,
- Συνέπεια, εργατικότητα, εχεμύθεια, εντιμότητα,
- Εμπειρία, αποφασιστικότητα και διορατικότητα,
- Ψυχραιμία, υπευθυνότητα και ανάληψη πρωτοβουλιών,
- Ικανότητα προγραμματισμού δραστηριοτήτων,
- Διαπραγματευτική ικανότητα και
- Βασικές γνώσεις πρώτων βοηθειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ -ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Η διάκριση μεταξύ εκπαίδευσης και κατάρτισης, σε ό, τι αφορά τις διαδικασίες και τις πρακτικές ενίσχυσης και εμπλουτισμού του ανθρώπινου κεφαλαίου, έχει επικρατήσει, όχι μόνο για το τουρισμό αλλά και γενικότερα.

Σε σχέση με τις ανάγκες ενός κλάδου οικονομικής δραστηριότητας σε εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, ο όρος εκπαίδευση αναφέρεται συνήθως σε προγράμματα στα οποία η διδακτέα ύλη περιλαμβάνει δυο κατηγορίες μαθημάτων. Πρώτη, τα μαθήματα που συνδέονται στενά με κάποιο επάγγελμα ή ειδικότητα και αποβλέπουν στην εκμάθηση ειδικών γνώσεων ή στην απόκτηση δεξιοτεχνιών που δεν είναι χρήσιμες ή έχουν περιορισμένη χρησιμότητα έξω από τα όρια του επαγγέλματος ή της ειδικότητας. Δεύτερη, μαθήματα γενικότερης παιδείας, τα οποία δεν έχουν άμεση σχέση με ένα επάγγελμα αλλά κρίνεται ότι καθώς συνδέονται με καταξιωμένα γνωστικά πεδία των βασικών επιστημών, των γραμμάτων και των τεχνών, εξυψώνουν τη στάθμη της παιδείας ενός ατόμου και το καθιστούν αποδοτικότερο στην εργασία του. Όπως αναφέρεται επιγραμματικά η πρώτη κατηγορία μαθημάτων αποσκοπεί να διδάξει στο άτομο «πώς να κάνει κάτι» ενώ η δεύτερη αποσκοπεί περισσότερο στο να διδάξει το άτομο «πώς να σκέφτεται». (Αθανασίου, 2004)

Ο όρος κατάρτιση αναφέρεται συνήθως σε προγράμματα, στα οποία, αν όχι το σύνολο, πάντως το μεγαλύτερο μέρος της διδακτέας ύλης συνδέεται στενά με την άσκηση ενός επαγγέλματος ή μιας ειδικότητας και αποβλέπει στην προετοιμασία του καταρτιζόμενου για την άσκηση του επαγγέλματος ή της ειδικότητας αυτής, ανεξάρτητα απ' το αν οι αποκτώμενες γνώσεις μπορεί να είναι και γενικότερα χρήσιμες. Έτσι λ.χ. το περιεχόμενο των προγραμμάτων εκμάθησης ξένων γλωσσών, που αποτελούν βασικό τμήμα της διδακτέας ύλης για πολλά τουριστικά επαγγέλματα, μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το αν ο σκοπός είναι η γενική παιδεία ή η εξυπηρέτηση αλλοδαπών τουριστών από έναν μελλοντικό επαγγελματία του κλάδου. (Αθανασίου, 2004).

3.2 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΕ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Η τουριστική εκπαίδευση παρατηρείται ως σχετικά νέο φαινόμενο, με τον χαρακτήρα, τους στόχους και το περιεχόμενό τους να τελούν ακόμα υπό διαμόρφωση. Είναι ακόμα αρκετές οι χώρες στις οποίες οι καθαυτό τουριστικές σπουδές – σε αντιδιαστολή με τις ξενοδοχειακές ή τις στενά επαγγελματικές – είναι ακόμα σε νηπιακό στάδιο (π.χ. Καναδάς, Η.Π.Α.) (Αθανασίου, 2004)

Έχει νόημα να γίνεται λόγος για τουριστική εκπαίδευση, ως μια δραστηριότητα που μπορεί να καλύπτει και την απόκτηση συγκεκριμένων επαγγελματικών προσόντων, τα οποία χρειάζεται ο τουριστικός τομέας, η απόκτηση των οποίων συμβάλλει στη δημιουργία αποδοτικότερου ανθρώπινου δυναμικού για τον τομέα και την ανάπτυξή του.

3.2.1. Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η επαγγελματική κατάρτιση έχει μεγάλη προϊστορία και ικανοποιούσε ανάγκες του ξενοδοχειακού κλάδου, που υπήρχαν ανέκαθεν σε όλες τις οικονομίες. Όμως σε χώρες όπου η επαγγελματική κατάρτιση σε ειδικότητες φιλοξενίας και εστίασης ήταν καλής ποιότητας, η αίσθηση της ανάγκης για τουριστικές σπουδές ήταν λιγότερο έντονη. Σε κάποιες χώρες υπάρχει επίσης παράδοση σε ξενοδοχειακές σπουδές όπου παρέχεται εκπαίδευση ικανή να δημιουργήσει ξενοδοχειακά στελέχη.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η Ελβετία αλλά και οι Ηνωμένες Πολιτείες όπου π.χ. η σχολή ξενοδοχειακών σπουδών του πανεπιστημίου Cornell θεωρείται περιωπής, έχει πολύ υψηλές απαιτήσεις από την άποψη των προσόντων των εισαγομένων και η οποία προσελκύει αριθμό υποψηφίων υπερπολλαπλάσιο των διαθέσιμων θέσεων (Cooper, 1996).

Έχει νόημα να γίνεται λόγος για τουριστική εκπαίδευση, ως μια δραστηριότητα που μπορεί να καλύπτει και την απόκτηση συγκεκριμένων επαγγελματικών προσόντων, τα οποία χρειάζεται ο τουριστικός τομέας, όπως λ.χ. του ξενοδοχειακού στελέχους ή του γλωσσομαθή, αλλά εκτείνεται πολύ πέρα από αυτήν, αν κανείς πιστεύει ή δέχεται ότι υπάρχει σώμα γνώσεων για τον τουρισμό, η απόκτηση των οποίων συμβάλλει στη δημιουργία αποδοτικότερου ανθρώπινου δυναμικού για τον τομέα και την ανάπτυξή του (Αθανασίου, 2004).

Οι πιο τολμηροί κάνουν λόγο για την ύπαρξη τουριστικής επιστήμης σε νηπιακό ή ακόμη πιο αρχικό στάδιο (Cooper, 1996) δηλαδή ότι ο τουρισμός αποτελεί ξεχωριστό και παραλληλίζονται το στάδιο που διανύουν σήμερα οι τουριστικές σπουδές με το στάδιο που διάνυαν πριν 30 χρόνια οι σπουδές διοίκησης επιχειρήσεων οι οποίες σήμερα αποτελούν ξεχωριστό γνωστικό πεδίο. Επικρατέστερη όμως φαίνεται να είναι η άποψη ότι ο τουρισμός δεν αποτελεί ακόμη ξεχωριστή επιστήμη, με την έννοια ενός σώματος ικανοποιητικά αρθρωμένης θεωρίας, αλλά περισσότερο ένα διεπιστημονικό, θεματικό πεδίο σπουδών, με συμβολή από όλες σχεδόν τις κοινωνικές επιστήμες (Cooper, 1996, Fayos Sola, 1997). Άρα μπορούμε να πούμε ότι η τουριστική εκπαίδευση αντλεί κυρίως από τις εξής επιστήμες: Οικονομικά, Κοινωνιολογία, Ανθρωπολογία, Ψυχολογία, Γεωγραφία, Νομικά, Οικολογία, Στατιστική, Παιδαγωγική και Διοίκηση Επιχειρήσεων (Fayos Sola, 1997). Δηλαδή για την αύξηση της αποτελεσματικότητας στον τουριστικό τομέα χρειάζεται μίγμα γνώσεων από άλλα πεδία.

Σύμφωνα με τον Fayos Sola (1997), πρόγραμμα όπου ο κάθε διδάσκων επιχειρεί να μεταδώσει ορισμένες γνώσεις από το δικό του επιστημονικό πεδίο με την αντίστοιχη μέθοδο, χωρίς σύνδεση με την υπόλοιπη ύλη και χωρίς την αναγκαία έμφαση στην τουριστική οπτική, δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε ικανοποιητικής ποιότητας τουριστική εκπαίδευση.

3.2.2.ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η έρευνα και η αναζήτηση γύρω από το τουριστικό κλάδο πρωτοεμφανίστηκε στην Ελβετία την δεκαετία του 1940, αλλά το ενδιαφέρον για την τουριστική εκπαίδευση σε τριτοβάθμιο επίπεδο εκδηλώνεται την δεκαετία του 1980. Τα προγράμματα πολλαπλασιάζονται και εμπλουτίζονται και οι αριθμοί των σπουδαζόντων αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο ο αριθμός των προγραμμάτων των τουριστικών σπουδών σε τριτοβάθμιο επίπεδο αυξήθηκε το 1986 από 2 σε 23 το 1993 και 110 περίπου σπουδαστές στην αρχή σε 1400. Στο μεταδευτεροβάθμιο επίπεδο η αύξηση υπήρξε ακόμη ταχύτερη και υπολογίζεται ότι στη χώρα αυτή το 1993 προσέφεραν προγράμματα μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε τουριστικά θέματα περισσότερα από 500 ιδρύματα με αριθμό αποφοίτων ετήσια που υπερέβαινε τις 25.000 (Cooper, 1996).

Η ταχύτατη εξάπλωση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης σε τουριστικά επαγγέλματα τείνει να οδηγήσει σε υπερπροσφορά αποφοίτων σε αρκετές χώρες (Cooper, 1996). Για το Βέλγιο π.χ. αναφέρεται ότι οι απόφοιτοι μιας και μόνο σχολής ξενοδοχειακών στελεχών, από τις πολλές που λειτουργούν, αυτής του Mechelen, αρκούν για να καλύψουν την εκτιμώμενη συνολική ζήτηση (Langenhove, Lowyck, 1993). Ισχυρές τάσεις υπερπροσφοράς αποφοίτων παρατηρούνται επίσης και στην Αυστραλία (Wilson & Worland, 1993). Για την Ολλανδία αναφέρεται μεγάλης έκτασης υπερπροσφορά αποφοίτων από σχολές τουριστικών σπουδών «με 10.000 αποφοίτους κατ' έτος στα πρόσφατα χρόνια σε μια αγορά που με δυσκολία θα μπορούσε να απορροφήσει το 1/10 αυτού του αριθμού». (Holloway, 1993). Άλλη συνέπεια της υπερπροσφοράς είναι η τάση εκτοπισμού ατόμων με χαμηλότερα τυπικά προσόντα από άτομα με υψηλότερα (π.χ. εκτοπισμός αποφοίτων μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από αποφοίτους της τριτοβάθμιας) (Cooper, 1996).

Αποτέλεσμα της εξάπλωσης της τουριστικής εκπαίδευσης είναι η πολύ μεγάλη ποικιλία και ανομοιογένεια προγραμμάτων σπουδών. Για τις Η.Π.Α. και τον Καναδά π.χ. αναφέρεται ότι ενώ το 1982 στο τριτοβάθμιο επίπεδο υπήρχαν δύο προγράμματα σπουδών για αντίστοιχες ειδικότητες, το 1992 αυτά έφτασαν τα δώδεκα με τάση περαιτέρω αύξησης. Αυτό τείνει να αποπροσανατολίζει τους εργοδότες και τους υποψήφιους σπουδαστές και δυσχεραίνει την υιοθέτηση κοινών προτύπων κατά τις διαδικασίες πιστοποίησης και την αμοιβαία αναγνώριση τίτλων. (Fayos Sola 1997). Τα προβλήματα αυτά οξύνονται και από τις μεγάλες αποκλίσεις που παρουσιάζονται μεταξύ ιδρυμάτων και προγραμμάτων σχετικά με την ποιότητα των σπουδών (Cooper, 1996).

Αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών και τάσεων είναι το χαμηλό επίπεδο σπουδών. Χαρακτηριστικά, ο Eduardo Fayos-Sola (1997) ισχυρίζεται ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι πρωτοβουλίες από την πλευρά των επιχειρήσεων και του δημοσίου σε θέματα τουριστικής εκπαίδευσης στηρίζονται περισσότερο στην διαίσθηση, επηρεάζονται περισσότερο από τις δυνάμεις αδράνειας και δεν λαμβάνουν ακριβώς υπ' όψη τις πραγματικές συνθήκες και τρέχουσες και προβλεπόμενες ανάγκες του τουριστικού τομέα.

Οι αρμόδιοι διεθνείς οργανισμοί, φορείς του τουριστικού τομέα και εκπαίδευσης προκειμένου να δημιουργήσουν και ύστερα να δοθούν τίτλοι σπουδών ικανοί να ανταποκριθούν στην αγορά εργασίας και βελτιώνοντας έτσι το επίπεδο των τουριστικών σπουδών, επικεντρώθηκαν σε θέματα όπως:

Τη δημιουργία ενός κοινού πυρήνα διδακτέας ύλης και διδακτικών μεθόδων, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στον περιορισμό της ανομοιογένειας των σπουδών για την οποία έγινε λόγος,

Τη δημιουργία συστημάτων πιστοποίησης με βάση κοινά αποδεκτά πρότυπα, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στην κατοχύρωση του κύρους των τίτλων τουριστικών σπουδών, στην ευρύτερη αποδοχή τους από την εργοδοσία και την αμοιβαία τους αναγνώριση, Τη προώθηση της οργάνωσης των σπουδών σε διακριτές ενότητες για να γίνουν έτσι ευκολότερα προσιτές σε περισσότερους ενδιαφερόμενους και να καθίσταται ευκολότερη η μεταφορά προσόντων μεταξύ σχολών και τέλος

Τη προώθηση της μεταφοράς προσόντων μεταξύ σχολών με τον τρόπο που μόλις αναφέρθηκε και με άλλους για την διευκόλυνση των σπουδαστών και τη βελτίωση της ποιότητας.

3.2.3. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σε όλες τις φάσεις της, η ανάπτυξη της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης δεν προήλθε τόσο από απαιτήσεις της εργοδοσίας του τομέα αλλά περισσότερο από κρατικό ενδιαφέρον ή πρωτοβουλίες του εκπαιδευτικού τομέα, δημόσιου και ιδιωτικού (Theobald, 1998).

Στα κράτη όπου η οικονομία τους βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουρισμό, δημιουργήθηκε η ανάγκη να επενδύσουν στο ανθρώπινο δυναμικό δίνοντας βάση στην εκπαίδευση. Μέσω της εκπαίδευσης, ενισχύεται η ανταγωνιστικότητα και αναβαθμίζεται η ποιότητα του παρεχόμενου προϊόντος. Γενική αντίληψη χωρών με τέτοια χαρακτηριστικά είναι πως έτσι δημιουργείται μια αγορά στην οποία απευθύνεται το εκπαιδευτικό προϊόν τους. Δίνοντας λοιπόν βάση στην εκπαίδευση, ενός ανερχόμενου οικονομικά τομέα τόσο περισσότερη προέλευση υπάρχει στα δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα και κατ' επέκταση έδαφος για επένδυση από τους εκπαιδευόμενους.

Σύμφωνα με τους Dale & Robinson, (2001), εάν η τουριστική εκπαίδευση θα πρέπει να συμμετάσχει στις συνεχώς αναπτυσσόμενες και διαφοροποιημένες ανάγκες της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας, τότε τα προγράμματα σπουδών θα πρέπει να διαμορφώνουν πτυχιούχους με διοικητικές δεξιότητες ικανούς να δημιουργήσουν προστιθέμενη αξία και να παρεμβαίνουν λειτουργικά στο τουριστικό περιβάλλον.

Κατ' επέκταση υποστηρίζεται ότι διαμορφώνονται τρία πεδία στη τριτοβάθμια τουριστική εκπαίδευση τα οποία παρέχουν:

1. Generic Degrees (Γενικά Πτυχία), προγράμματα τα οποία προσφέρουν διεπιστημονικές δεξιότητες για μια ευρεία κατανόηση της βιομηχανίας τουρισμού.

2. Functional Degrees (Λειτουργικά Πτυχία), προγράμματα τα οποία προσφέρουν στο σπουδαστή τη λειτουργική πείρα σε ένα ιδιαίτερο τομέα του τουρισμού, λόγω της προσανατολισμένης προς τις υπηρεσίες της βιομηχανίας τουρισμού. Συχνά οι ειδικές δεξιότητες απαιτούνται σε τομείς μάρκετινγκ, προγραμματισμού.

3. Market/product Degrees (Αγορά/ προϊόν Τίτλοι), προγράμματα τα οποία εστιάζουν στη φύση και την ανάπτυξη των ιδιαίτερων προϊόντων και των αγορών θέσεων που απαιτούν τις ειδικές γνώσεις και την πείρα για την αποτελεσματική διαχείριση τους. (Dale C. & Robinson N., 2001)

3.2.4. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ ΣΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Ο Cooper (1996) λέει ότι στον τουριστικό τομέα η έμφαση εξακολουθεί να δίνεται στην εμπειρία. Η νοοτροπία στον τομέα αυτό δεν στρέφεται προς τα εκπαιδευτικά προσόντα. Δυστυχώς η στάση της εργοδοσίας είναι εξίσου αρνητική και αντιμετωπίζει την τουριστική εκπαίδευση με δισταγμούς. Η στάση αυτή προέρχεται από τα παρακάτω:

Ο τουριστικός τομέας κυριαρχείται από μικρές επιχειρήσεις που διοικούνται από αυτοδημιούργητους ανθρώπους χωρίς επίσημη τουριστική εκπαίδευση ή κατάρτιση και οι οποίοι ως εκ τούτου μπορεί να μην αναγνωρίζουν την ανάγκη υποστήριξης των προγραμμάτων τουριστικών σπουδών και την βελτίωση του γενικού επιπέδου επαγγελματισμού στον τομέα (Cooper, 1996). Μέχρι τώρα έχει αποδειχθεί πως η αποδοτικότητα σε κάθε τομέα προκύπτει από την ενεργή επαγγελματική κίνηση και ότι οι πτυχιούχοι στην έναρξη της σταδιοδρομίας τους έχουν αρκετές ελλείψεις γι' αυτό και αντιμετωπίζονται με τόση επιφύλαξη από τους εργοδότες.

Μεγάλη μερίδα των τουριστικών επιχειρήσεων εντάσσεται στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Στην πλειοψηφία τους δεν διαθέτουν την οικονομική άνεση για εργαζόμενους οι οποίοι θα κατέχουν κάποιο τίτλο σπουδών γιατί βάσει αυτού θα απαιτούν την ανάλογη οικονομική απολαβή.

Τα προγράμματα σπουδών που παρέχονται στην εκπαίδευση θεωρούνται ανεπαρκή και αδύναμα διότι υπάρχουν αρκετές αμφιβολίες απ' τον εργοδοτικό τομέα όσον αφορά την ποιότητα των μεθόδων διδασκαλίας κατά τη διάρκεια των σπουδών, την εμπειρία που αποκτούν οι σπουδαστές μέσω της πρακτικής τους άσκησης καθώς και την ποιότητα των διδασκόντων.

Τα τουριστικά επαγγέλματα έχουν μια ιδιότροπη φύση. Δε συνδέονται τόσο με ειδικές τεχνικές γνώσεις, αλλά με ιδιότητες της προσωπικότητας των εργαζομένων όπως είναι η συνέπεια, η υπευθυνότητα, η επιμέλεια κτλ.. Ιδιότητες δηλαδή που δεν αποκτούνται μέσα από οποιαδήποτε εκπαίδευση.

Για παράδειγμα, η τριτοβάθμια τουριστική εκπαίδευση στην Αγγλία έχει κατηγορηθεί ότι παρέχει γενικές γνώσεις και πολυδιάσπαση προγραμμάτων σπουδών, π.χ. επιχειρησιακές μελέτες, οικονομικά, ενώ η τουριστική βιομηχανία επιδιώκει να προσλαμβάνει άτομα με προσωπικές δεξιότητες, όπως επικοινωνία, προσαρμοστικότητα, ηγεσία. Ειδικότερα επισημαίνεται ότι οι εργοδότες μικρών τουριστικών επιχειρήσεων προτιμούν την εργασιακή εμπειρία από τα ακαδημαϊκά προσόντα (CEDEFOP, 1991). Συνέπεια αυτής της δυσαρμονίας είναι η τάση σε μερικές χώρες, όπως και στην Αγγλία, οι εργοδότες να στρατολογούν εργατικό δυναμικό, πτυχιούχους άλλων γνωστικών αντικειμένων (Middleton & Ladkin, 1996), απλά γιατί διαθέτουν δεξιότητες και ικανότητες για τη διαχείριση των προϊόντων τουρισμού, θεωρώντας ότι ένα μεγάλο ποσοστό πτυχιούχων δεν έχουν τα κατάλληλα προσόντα.

3.3 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Δυστυχώς, δεν υπάρχουν ποσοτικά και στατιστικά στοιχεία που να αναφέρονται στον εναλλακτικό τουρισμό και να συλλέγονται από την Στατιστική Υπηρεσία, να επεξεργάζονται και να διατίθενται για περαιτέρω αναλύσεις και εκτιμήσεις. Προφανώς, πρακτικά είναι δύσκολο έως αδύνατο να διαχωρίζεται σήμερα ο τουριστικός χαρακτήρας των επισκεπτών σε ένα προορισμό, όπως είναι για παράδειγμα η τυπική διαμονή σε μια αγροτουριστική μονάδα σε ορεινή περιοχή ή η απλή επίσκεψη σε ένα χιονοδρομικό κέντρο. Αυτό που παραμένει λοιπόν είναι να δει κανείς τις πιο γενικές ενδεικτικές κατευθύνσεις, τους σχεδιασμούς και ενέργειες που έχουν γίνει για τον εναλλακτικό τουρισμό. Προς αυτή την κατεύθυνση εκτιμάται ότι την τελευταία δεκαετία, τουλάχιστον σε επίπεδο προγραμματισμού, έγιναν σημαντικά βήματα στην ανάπτυξη των βασικών

δομών του εναλλακτικού τουρισμού. Στο Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού 2004- 2010 65 καθοριζόταν, μεταξύ άλλων, στους ποιοτικούς στόχους η «Προώθηση των εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής καθώς και των οργανωτικών υποδομών για την περαιτέρω ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ως «τμημάτων» του ελληνικού τουριστικού προϊόντος (πχ θαλάσσιος τουρισμός, θαλασσοθεραπεία, οικότουρισμός κλπ και κυρίως πολιτιστικός τουρισμός)». Γενικότερα, οι στόχοι τους οποίους έθεσε τότε η κρατική πολιτική για τον τουρισμό θα αναπτύσσονταν μέσα από έξι άξονες. Ο άξονας 2 αφορούσε τη « ιαφοροποίηση και εμπλουτισμό του ελληνικού τουριστικού προϊόντος με ανάπτυξη θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, με στόχο την ικανοποίηση των εξελισσόμενων προσδοκιών / αναγκών των τουριστών και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου». Κατά κύριο λόγο έλαβαν χώρα μορφές στήριξης των στόχων αυτών όπως ήταν διάφορες νομοθετικές παρεμβάσεις για την ανάπτυξη θεματικών μορφών τουρισμού, η στήριξη πρότυπων επενδύσεων και ότι σχετίζεται για παράδειγμα με τον αγροτουρισμό, η προβολή με ειδικό κονδύλι των εναλλακτικών μορφών τουρισμού για την ύπαιθρο, η στήριξη του συνεδριακού και χιονοδρομικού τουρισμού ή και ακόμη των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑμεΑ) μέσω μια πρωτοποριακής για την εποχή προσέγγισης που αφορούσε το πρόγραμμα «Όλοι στην άμμο». Αυτό περιλάμβανε τη δημιουργία ειδικών υποδομών – τεχνικών παρεμβάσεων που θα βοηθούσε τα ΑμεΑ να προσεγγίσουν το νερό (τους χώρους αναψυχής). Οι χρηματοδοτήσεις των δράσεων αυτών θα προέρχονταν από το Γ' & *' ΚΠΣ, το Leader, Interreg III, τις πρωτοβουλίες public-private-partnership, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων κ.α.

Στην πορεία δόθηκαν διάφορα επενδυτικά κίνητρα για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού όπως για παράδειγμα ο αναπτυξιακός νόμος 3299/2004 για τη δημιουργία εγκαταστάσεων προπονητικού- αθλητικού τουρισμού, ξενοδοχείων καθώς και αναπαλαίωση και διαμόρφωση παραδοσιακών κτιρίων σε ξενοδοχεία. Ο νόμος έδινε επιχορήγηση ή και επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης ή φορολογικό όφελος ή επιδότηση του κόστους της δημιουργικής απασχόλησης αφού καθιέρωνε ζώνες γεωγραφικών περιοχών της επικράτειας και ποσόστωση των ζωνών αυτών. Με τον νεότερο νόμο του 2007 η επιδότηση ανερχόταν σε ποσοστό έως και 60% σε όλες τις μορφές τουρισμού. Τελικώς, στο ύψος των 9,3 δισ. ευρώ ανέρχονταν οι επενδύσεις που υλοποιούνται ή προχωρούν προς υλοποίηση από το 2005-2008, μέσω των δύο φάσεων του επενδυτικού νόμου 3299/2004, ενώ προβλεπόταν μέσω αυτών η δημιουργία 23.441 νέων θέσεων εργασίας. (<http://www.pbs.gr>)

Επιπλέον, στο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο του Τουρισμού, όπως διαμορφώθηκε το 2007, προβλέπονταν δράσεις σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών, τόσο της νησιωτικής χώρας όσο και της ηπειρωτικής, με τις κατευθύνσεις που δόθηκαν να αφορούν:

1. Την ενίσχυση του εναλλακτικού χαρακτήρα της τουριστικής δραστηριότητας μέσω της προώθησης και ενίσχυσης προγραμμάτων που συνδέουν τον τουρισμό με τον πρωτογενή τομέα και την αξιοποίηση των πόρων για ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού,
2. Τον προσανατολισμό των επενδύσεων εστίασης και φιλοξενίας που αφορούν τον ηπειρωτικό χώρο εντός οικισμών, καθώς και μια ζώνη πλάτους 500 μέτρων από τα όριά τους, όταν διαπιστώνεται σχετικός κορεσμός (ποσοστό αδόμητων γηπέδων <40%) και την επανάχρηση αξιόλογων κτιρίων και συνόλων, κ.ά.
3. Τη διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος τους (π.χ. διατήρηση της κλίμακας και των χαρακτηριστικών των οικισμών).

Παράλληλα όμως με τις βασικές δράσεις που αφορούν τον εναλλακτικό τουρισμό, έχει γίνει ιδιαίτερα κατανοητό στην Ελλάδα του 21ου αιώνα, ότι όποια διαχείριση ή στήριξη προσπαθειών και αν ακολουθήσει, ο εναλλακτικός τουρισμός δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητος από την αειφόρο (βιώσιμη) ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες απευθύνεται. (<http://www.pbs.gr>).

Τα τελευταία χρόνια γίνεται αναφορά στην πράσινη επιχειρηματικότητα η οποία αφορά τομείς και άλλους πλην του τουρισμού, όπως είναι η αγροτική παραγωγή, το εμπόριο, οι υπηρεσίες και μεταφορές ή ακόμη η διαχείριση των απορριμμάτων κ.α. που με τη σειρά τους επηρεάζουν άμεσα τον τουρισμό. Γίνεται λοιπόν προσπάθεια να προσαρμοστούν όλες αυτές οι δράσεις και κατά συνέπεια οι νέες, ειδικές μορφές τουρισμού σε μια αειφορική διαχείριση του περιβάλλοντος. Τα μέσα και οι τρόποι που δύναται να συμβάλουν στην προσαρμογή αυτή είναι για παράδειγμα:

α. οι οικολογικές πιστοποιήσεις (ISO 14000), β. Τα οικολογικά σήματα (ecolabels) και γ. τα τοπικά σύμφωνα της ποιότητας. Άλλο ιδιαίτερο σημείο αφορά ακόμη τη ζωνοποίηση των περιοχών natura, όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα του trekking. Αξίζει ακόμη να σημειωθούν οι πηγές χρηματοδότησης των τελευταίων ετών για την ανάπτυξη του βιώσιμου – εναλλακτικού τουρισμού. Αυτές αφορούν: α. Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (FEDER) για τουριστικές επενδύσεις περιφερειακής ανάπτυξης,

β. Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο (FEOGA), γ. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (BEI), δ. Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (FSE), ε. Ο ΕΟΤ (ν.216)/93 και 2636/98) για ανάπτυξη τουριστικής ανωδομής και υποδομής, διαχείριση τουριστικών εγκαταστάσεων (και ΕΕΤΑ), επιχορηγήσεις σε τοπικές αρχές για πιλοτικά προγράμματα και τοπικές πρωτοβουλίες ή συμπράξεις τουριστικών ενδιαφερόντων και στόχων, για προβολή, κατάρτιση, εκπαίδευση, έρευνες-μελέτες, κοινωνικό τουρισμό, διεθνείς σχέσεις. Παρά τις αξιόλογες προσπάθειες που έγιναν σε πολλούς από τους τομείς του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα, σημειώνεται ότι η παγκόσμια και εγχώρια οικονομική κρίση των τελευταίων ετών, αποτελεί τροχοπέδη στις όποιες καλές προσπάθειες και προοπτικές που ξεκίνησαν πριν από αρκετά χρόνια. Κάθε μορφής επένδυση στον τουρισμό καταρρέει υπό το βάρος των δυσοίωνων οικονομικών στοιχείων και προβλέψεων, κάποια εκ των οποίων ήδη αναφέρθηκαν και αναπτύχθηκαν στην ενότητα των μελλοντικών τάσεων τουρισμού.

Σ' αυτά προστίθενται όμως και η κακή διαχείριση και πολιτική που ακολούθησε τα τελευταία χρόνια για την Ελλάδα το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης και οι ηγεσίες του, σχετικά με την προβολή της χώρας. Ιδιαίτερα, το σύνθημα εδόθη με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και απλά αναμενόταν μια τεράστια, καλή και ωφέλιμη προβολή (<http://www.pbs.gr>).

Σε γενικές γραμμές όμως, συνοψίζοντας, και βλέποντας μακροπρόθεσμα, πέρα από την άμβλυνση και εξομάλυνση των υφιστάμενων οικονομικών δυσκολιών, ο ελληνικός τουρισμός εκμεταλλευόμενος τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα πρέπει να επενδύει σε ένα μοντέλο που εμπλουτίζει το τουριστικό προϊόν, βελτιώνει την ανταγωνιστικότητά του έναντι άλλων ανταγωνιστών και διευρύνει την τουριστική περίοδο, αμβλύνοντας ουσιαστικά την εποχικότητα.

Το παραπάνω ορίζεται μέσα από δράσεις που αφορούν τις ειδικές μορφές τουρισμού, να θεωρούνται δηλαδή ως εκείνα τα τουριστικά προϊόντα που χαρακτηρίζονται από ποικιλία, απευθύνονται σε τουρίστες κάθε οικονομικής δυνατότητας και προσαρμόζονται δυναμικά στις προτεραιότητες και τις απαιτήσεις, των κατοίκων, των περιοχών τους, του περιβάλλοντος, της βιώσιμης ανάπτυξης (<http://www.pbs.gr>).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΝΕΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια σταδιακή μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών και αντίστοιχα στην προσφορά τουριστικών υπηρεσιών προς πιο ειδικές και ανεξάρτητες μορφές, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του κάθε τουρίστα για περιπλάνηση στη φύση, αναζήτηση πολιτισμικών δραστηριοτήτων, έντονη άσκηση, αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων ζωής και διάφορες άλλες ειδικές μορφές κτλ. Οι νέες τάσεις που διαφαίνονται φανερώνουν μια στροφή από το μαζικό απρόσωπο και παθητικό τουρισμό, σε τουρισμό συμμετοχικό, επιλεκτικό, με σεβασμό στο τοπικό πολιτισμό την ιστορία και το περιβάλλον.

Το μοντέλο του Μαζικού Τουρισμού έχει πλέον κορεστεί, ενώ μαζί του δείχνει να ξεφτίζει η εικόνα του παραδοσιακού ξενοδοχείου, με την πισίνα, της πλαστικές καρέκλες τους λίγους φοίνικες και το πρόχειρο φαγητό.

Οι νέες τάσεις και ειδικές απαιτήσεις στην τουριστική ζήτηση γενικά επιβάλλουν με έμφαση την ποιότητα στο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν. Μέρος αυτής της ποιότητας είναι και το περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό). Η ποιότητα αποτελεί και ουσιαστική προϋπόθεση για την μακροχρόνια διατήρηση της ίδιας της τουριστικής δραστηριότητας. Ο τουρισμός σταδιακά επανα-προσανατολίζεται με βάση την ποιότητα και την αξία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου. Η ανάπτυξή του σε μια περιοχή είναι άμεσα συναρτημένη με την διαθεσιμότητα φυσικών και πολιτιστικών πόρων.

Σήμερα οι τουρίστες αναζητούν ολοένα και περισσότερο εξατομικευμένες επιλογές και η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει, με τη χρήση κυρίως ηλεκτρονικών μέσων, την αναζήτηση προϊόντων προσαρμοσμένων στις ατομικές ανάγκες του χρήστη, με σκοπό τη βέλτιστη εξισορρόπηση ανάμεσα στην ποιότητα και τη θετική εμπειρία, από τη μία πλευρά, και στην τιμή του προϊόντος, από την άλλη.

Οι εξελίξεις στις προτιμήσεις των τουριστών και η διαφοροποίηση στα τουριστικά προϊόντα, όπως και ο προβληματισμός για τις κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού, η αναζήτηση της χρυσής τομής μεταξύ των απαιτήσεων της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, έφεραν στο προσκήνιο νέες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. (Φυσιολατρικός Τουρισμός, Ορεινός, Πολιτιστικός, Περιπέτεια, Αγροτουρισμός, Υγείας και Φυσικής Ζωής, Αθλητικός, Ιαματικός, Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός κτλ.). Οι μορφές αυτές τουρισμού συνδέονται

στενά με την αναπτυσσόμενη τάση προς τον "τουρισμό ειδικών ενδιαφερόντων", που περιλαμβάνει τουριστικά ενδιαφέροντα σε ειδικευμένα περιβάλλοντα. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν μια ήπια, περιορισμένη και ελεγχόμενη δραστηριότητα.

Μία εναλλακτική μορφή τουρισμού είναι και πρέπει να είναι μια «ποιοτική μορφή τουρισμού». Σκοπός είναι η προσέλκυση μικρότερου αριθμού, οικονομικά ευκατάστατων τουριστών, που δαπανούν περισσότερα και μένουν για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, από ότι οι συνήθεις τουρίστες. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αποφέρει σημαντικά οικονομικά οφέλη με μικρότερες περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις.

http://tzoumerkamurgia.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=113&lang=el

Το μέλλον ανήκει στις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, σύμφωνα με τη μελέτη του ΙΤΕΠ. Πλέγμα οικονομικών και πολιτικών μέτρων για αναβάθμιση της ποιότητας των υφιστάμενων μικρομεσαίων τουριστικών καταλυμάτων ιδιαιτέρως δε των μικρών και πολύ μικρών μονάδων με την ταυτόχρονη αποθάρρυνση δημιουργίας με κρατικούς πόρους νέων μικρών καταλυμάτων προτείνουν οι συντάκτες της μελέτης «Τουριστικά καταλύματα μικρού και μεσαίου μεγέθους: ρόλος, προοπτικές μέτρα» για λογαριασμό του Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ,2004).

Τίθεται πλέον υπό αμφισβήτηση η κυρίαρχη θέση των ΜΜΕ στο καταλυματικό δυναμικό της χώρας εν όψει των παγκόσμιων τάσεων που προσδιορίζονται από την παγκοσμιοποίηση, τις τεχνολογικές εξελίξεις και τις αυξανόντως μεταβαλλόμενες προτιμήσεις των ταξιδιωτών, επισημαίνουν οι συντάκτες της μελέτης. Οι αυξανόμενες αξιολογικές κρίσεις και διαπιστώσεις για το μέλλον των ΜΜΕ στον τουριστικό τομέα συγκλίνουν στο μονοσήμαντο συμπέρασμα: η ύπαρξη των ΜΜΕ να μην απειλείται, ωστόσο νέοι παράγοντες οδηγούν σε προϊούσα μείωση του οικονομικού ρόλου αυτών στο τουριστικό γίγνεσθαι και μάλιστα με συνέπειες επώδυνες.

Αφετηρία για τη μελέτη της δομής και των ποιοτικών χαρακτηριστικών των ΜΜΕ του καταλυματικού κλάδου στη χώρα μας και η συγκριτική αξιολόγηση με τις ανταγωνίστριες χώρες αποτελεί η ανωτέρω απειλή. Εξετάζεται ο ρόλος του μεγέθους ως

παράγοντας που προσδιορίζει την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και, επομένως, την επιβίωση της μικρομεσαίας επιχείρησης στη σύγχρονη οργάνωση και στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Τίθεται δε ανοικτό το ερώτημα της ενδεδειγμένης πολιτικής οικονομικής υποστήριξης, κυρίως των μικρών και πολύ μικρών μονάδων, υπό το πρίσμα μιας μακροπρόθεσμης θεώρησης της βιωσιμότητας αυτών.

Σύνοψη των χαρακτηριστικών του ελληνικού καταλυματικού δυναμικού

Συνοπτικά, η ανάλυση καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη της ΜΜΕ στον κλάδο των καταλυμάτων δεν διατρέχει κίνδυνο εξαφανισμού, διότι υπάρχουν δύο ισχυροί αποτρεπτικοί παράγοντες: τα χαρακτηριστικά του προορισμού και η διαφοροποίηση των προτιμήσεων των καταναλωτών. Υπάρχουν προορισμοί, οι οποίοι λόγω μεγέθους και εποχικότητας, μεταξύ άλλων, δεν μπορούν να στηρίξουν οικονομικά τη μεγάλη καταλυματική μονάδα. Από το άλλο μέρος οι προτιμήσεις των καταναλωτών ούτε ομοιόμορφες είναι ούτε ομοιόμορφα μεταβάλλονται. Πάντοτε θα υπάρχει μια κρίσιμη μάζα καταναλωτών ικανή να στηρίξει ένα φθίνον μεν, πλην όμως μεγάλο σχετικό ποσοστό ΜΜΕ στον καταλυματικό κλάδο. Η παραγωγή εξειδικευμένων υπηρεσιών με χρώμα και παραδοσιακά στοιχεία αποτελεί κατ' ουσία μόνιμο πλεονέκτημα των μικρομεσαίων.

Το συμπέρασμα που προκύπτει κατά τους συντάκτες της έρευνας είναι ότι το μικρομεσαίο μέγεθος δεν αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη βιωσιμότητα ή ακόμη και την ανάπτυξη μιας μικρομεσαίας επιχείρησης. Το πρόβλημα καταλήγει να είναι πρόβλημα αναλογιών: τα ενδεδειγμένα μερίδια των καταλυμάτων κατά μέγεθος και κατηγορία, ώστε να συντηρείται μια ικανοποιητικού επιπέδου ποιότητα υπηρεσιών σε τιμές που ανταποκρίνονται στο εν λόγω επίπεδο, αλλά και στις προτιμήσεις των καταναλωτών από άποψη προτιμήσεων. Με βάση τις εμπειρικές ενδείξεις, τα 2/3 των ΜΜΕ του τουριστικού τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο παρέχουν ικανοποιητικού επιπέδου υπηρεσίες. Το ποσοστό αυτό για την Ελλάδα γίνεται 1/3 ή και μικρότερο λόγω του υψηλού ποσοστού των κλινών σε πολύ μικρές μονάδες και χαμηλών κατηγοριών ξενοδοχειακές, όπου πλεονάζουν οι μικρομεσαίες.

Από άποψης παραγωγών απαιτείται εγρήγορση και προσαρμογή στις απαιτήσεις της ζήτησης, οι οποίες από τη φύση τους εμπεριέχουν σημαντική δυναμική, ιδιαίτερος ενισχυμένη από την παγκοσμιοποίηση και την καλπάζουσα τεχνολογική εξέλιξη.

Χαρακτηριστικά του ελληνικού καταλυματικού δυναμικού

(α) Το 37% του καταλυματικού δυναμικού αποτελείται από πολύ μικρές μονάδες, μέσου μεγέθους 14-15 κλινών. Το ποσοστό γίνεται 45-50%, αν συνυπολογιστούν και οι αδήλωτες μονάδες (άποψη της ηγεσίας του κλάδου).

(β) Τα λοιπά καταλύματα, δηλαδή ενοικιαζόμενα δωμάτια – κατασκηνώσεις, ισούνται με το 80% των ξενοδοχειακών καταλυμάτων (το 100% κατά τα ανωτέρω).

(γ) Τα ξενοδοχεία 2 και 1 αστέρων και τα αντιστοίχων κατηγοριών ενοικιαζόμενα δωμάτια και κατασκηνώσεις αντιπροσωπεύουν μέγεθος της τάξης του 60% του καταλυματικού δυναμικού.

(δ) Το μέσο μέγεθος του ξενοδοχειακού δυναμικού παραμένει εξαιρετικά μικρό (76 κλίνες), με συνέπεια αδυναμία παροχής επαρκούς ποικιλίας και ποιότητας υπηρεσιών σε σύγκριση με τις ανταγωνίστριες χώρες, κυρίως δε σε σχέση με τους νεότερους προορισμούς.

(ε) Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια ως ποσοστό του συνόλου εμφανίζουν άνοδο και κατά την πρόσφατη περίοδο 1996-2004. Μόνο το 24% των ενοικιαζομένων δωματίων, τυπικώς τουλάχιστον, εμπίπτουν στις κατηγορίες 4 και 3 κλειδιών, ένδειξη προϊδεάζουσα αρνητικά για την ποιότητα και την ποικιλία των προσφερομένων απ' αυτά υπηρεσιών.

(ζ) Τα παραπάνω ποσοστά, δηλωτικά χαμηλής ποιότητας υπηρεσιών, εξηγούνται εν μέρει από τα νησιωτικά χαρακτηριστικά της χώρας, τα οποία ευνοούν την ύπαρξη και την επιβίωση των μικρών καταλυμάτων.

Από δυναμικής απόψεως επισημαίνονται τα ακόλουθα:

(η) Στην περίοδο 1977-2004, το συνολικό καταλυματικό δυναμικό αυξήθηκε κατά 284% έναντι αύξησης των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών κατά 179%. Συντελέστηκε, δηλαδή, αύξηση της καταλυματικής υποδομής πέραν των ορίων που προσδιορίζει η δυναμική της ζήτησης και μάλιστα κατά μη επιθυμητή διάρθρωση.

(θ) Κατά την ίδια 27ετή περίοδο η βασική δομή του ξενοδοχειακού δυναμικού παρέμεινε κατ' ουσία αμετάβλητη. Οι κατωτέρων κατηγοριών μονάδες (2 και 1 αστέρων) αντιπροσωπεύουν ποσοστό του ξενοδοχειακού δυναμικού 43% το 2004 έναντι 44% το

1977, το δε μέσο μέγεθος της κατηγορίας 2 αστερών μειώθηκε σε 52 κλίνες έναντι 55 το 1977.

(i) Το μέσο μέγεθος του συνολικού καταλυματικού δυναμικού, που τελικώς είναι αυτό που χαρακτηρίζει και την ποιότητα των αντίστοιχων υπηρεσιών, είναι μόλις 31 κλίνες, ενώ μειώνεται περαιτέρω, αν συνυπολογιστούν τα αδήλωτα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα οποία υπολογίζονται σε 150.000 κλίνες περίπου.

(ια) Θετική εξέλιξη αποτελεί η αύξηση του μεριδίου των ξενοδοχείων 5 και 4 αστερών από 27,7% το 1977 σε 33% το 2004. Η βελτίωση αυτή, ωστόσο, εξουδετερώνεται σε κάποιο βαθμό από τη μείωση του μεριδίου των μονάδων 3 αστερών κατά 5 ποσοστιαίες μονάδες.

Η κατηγορία αυτή ανταποκρίνεται εγγύτερα στις δυνατότητες των μέσων εισοδημάτων και θα ανέμενε κανείς να αυξάνει το μερίδιό της σε βάρος της κατηγορίας 2 αστερών.

Το συναγόμενο συμπέρασμα γεννά απογοήτευση, διότι συμβαίνει το καταλυματικό δυναμικό της χώρας να είναι το καλύτερο τμήμα της ανθρωπογενούς τουριστικής υποδομής που διαθέτομε.

Χρηματοδοτικές συνθήκες

1. Ο χρηματοδοτικός περιορισμός αποτελεί ισχυρό και πολύ συχνά ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη δημιουργία και την ανάπτυξη της μικρομεσαίας επιχείρησης (υψηλός βαθμός διακυμάνσεως σε θέματα κερδοφορίας κ.ά.). Υψηλότερο κόστος δανεισμού και αδυναμία αντλήσεως του αναγκαίου δανειακού κεφαλαίου ελλείπει επαρκών διασφαλίσεων (διεθνής εμπειρία).

2. Τα εμπόδια είναι ηπιότερα σε χώρες με ανεπτυγμένο χρηματοπιστωτικό σύστημα, χρηματοπιστηριακή αγορά, νομικό σύστημα και υψηλότερο κατά κεφαλή εισόδημα.

3. Συναγόμενο συμπέρασμα: ανάγκη αλλαγής του χρηματοδοτικού και γενικότερου σχετικού θεσμικού συστήματος, ώστε να βελτιωθεί η δυνατότητα προσβάσεως των μικρομεσαίων σε εξωτερικούς χρηματοδοτικούς πόρους.

Κατευθύνσεις πολιτικής όσον αφορά στο καταλυματικό δυναμικό

Η παρούσα μελέτη περιόρισε το αντικείμενο έρευνας και προβληματισμού στο καταλυματικό δυναμικό, ως συνολική προσφορά κλινών, ως περιφερειακή κατανομή κλινών, ως μέσο μέγεθος καταλυματικής μονάδας, στο σύνολο και κατά μείζονα περιφέρεια, αλλά και ως σύνθεση από άποψη κατηγορίας. Προέκυψε όμως η διαπίστωση ότι ενδεχομένως το υψηλό ποσοστό των μικρών και πολύ μικρών μονάδων και των ξενοδοχειακών μονάδων χαμηλών κατηγοριών ευθύνεται για τη χαμηλή μέση ποιότητα καταλυματικών υπηρεσιών. Εξ αυτού μπορεί να συναχθεί, βεβαιασμένα κάπως, ότι οι εν λόγω μονάδες αντιμετωπίζουν κίνδυνο υπάρξεως.

Τέτοια απειλή δεν υπάρχει, σημειώνουν οι συντάκτες της μελέτης, ούτε πρόκειται να υπάρξει και αυτό όχι τόσο επειδή η εμπειρία δεν παρέχει τέτοιες ενδείξεις. Απειλή εξαφάνισης δεν υπάρχει, διότι η παρουσία τους στην οικονομική ζωή υπαγορεύεται είτε από τις ειδικές συνθήκες ορισμένων τουριστικών προορισμών, είτε διότι αποτελεί εγγενές και επιθυμητό στοιχείο της οικονομικής δραστηριότητας στις ελεύθερες οικονομίες είτε διότι ανταποκρίνεται στις προτιμήσεις τμήματος της τουριστικής ζήτησης.

Το ζήτημα που προκύπτει είναι ζήτημα αναλογιών και μέτρων πολιτικής που αυτές συνεπάγονται και μπορούν να οδηγήσουν σε αναβάθμιση του προϊόντος με την ενθάρρυνση της δημιουργίας μεγάλων σχετικά και υψηλών κατηγοριών μονάδων, καθώς και με την ενθάρρυνση δημιουργίας υψηλής κατηγορίας μονάδων ανεξαρτήτως μεγέθους.

Σημειώνεται ότι η άνθηση των «ενοικιαζομένων δωματίων», τα οποία κατά εκτιμήσεις αρμοδίων παραγόντων αποτελούν το ήμισυ περίπου του καταλυματικού δυναμικού, είναι αποτέλεσμα της ασκηθείσας κρατικής πολιτικής και λειτουργούν κατά μέσο όρο σαν «βαρίδι» στη μέση ποιότητα των προσφερόμενων καταλυματικών υπηρεσιών.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει ιδιαίτερο πρόβλημα ανταγωνιστικότητας που εκπορεύεται από τους νεότερους προορισμούς της Μεσογείου (Ανατολική Μεσόγειος, Μέση Ανατολή).

Οι νεότεροι αυτοί προορισμοί, εκμεταλλευόμενοι ενδεχομένως και την εμπειρία αλλά και τις διαφαινόμενες τάσεις της αγοράς, έδωσαν έμφαση σε καταλυματικό δυναμικό μεγάλου και μέσου μεγέθους και συγκριτικώς ανώτερης κατηγορίας. Οι ανέσεις και η ποικιλία των υπηρεσιών που προσφέρουν τα εν λόγω καταλύματα αποτελούν σημαντικό ανεξάρτητο παράγοντα βελτίωσης της σχετικής ανταγωνιστικότητας του τουριστικού

προϊόντος πάνω και πέραν άλλων, επίσης, σημαντικών παραγόντων, όπως είναι οι τιμές, οι καλύτερες υπηρεσίες στο εξω-ξενοδοχειακό τμήμα της τουριστικής παραγωγής και οι καλύτερες γενικές υποδομές.

Το γεγονός ότι ο κλάδος τουριστικών καταλυμάτων κυριαρχείται από μικρές μονάδες δεν πρέπει να προκαλεί εφησυχασμό. Αυτό ισχύει κατά μεγάλο λόγο στην ελληνική περίπτωση που βρίσκεται στην ουρά των ανταγωνιστριών χωρών από άποψη μέσου μεγέθους καταλυμάτων και μάλιστα χωρίς σαφείς τάσεις βελτίωσης. Η φιλελευθεροποίηση και η παγκοσμιοποίηση τείνουν να αυξήσουν το μέσο μέγεθος στο χώρο των καταλυμάτων. Οι συντελούμενες αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα, οι κοινωνικοί, δημογραφικοί και οικονομικοί παράγοντες αυξάνουν τη ζήτηση τουριστικού προϊόντος, το οποίο διακρίνεται για την υψηλή ποιότητα και ποικιλία υπηρεσιών. Είναι αναγκαίο να αλλάξει και η προσφορά ώστε να εναρμονιστεί προς τη συνθετότητα των καταναλωτικών προτιμήσεων.

Η παραπάνω συμπύκνωση των συμπερασμάτων της μελέτης θέτει ευθέως θέμα ποιότητας -ποικιλίας των καταλυματικών υπηρεσιών, επειδή η ποιότητα-ποικιλία υπηρεσιών εξαρτάται σε πολύ υψηλό βαθμό από το μέγεθος και την κατηγορία της καταλυματικής μονάδας και προκύπτει σοβαρό ζήτημα τουριστικής πολιτικής που αφορά άμεσα στο μέλλον των μικρομεσαίων ως μεγέθους αλλά και ως κατηγορίας. Εν προκειμένω, η υστέρηση της Ελλάδας έναντι των ανταγωνιστριών χωρών και οι εμφανείς παγκόσμιες τάσεις της ζήτησης υπαγορεύουν την ανάγκη άμεσης επανεξέτασης πολιτικής κινήτρων, με στόχους:

(α) Την αναβάθμιση της ποιότητας των μικρομεσαίων, ιδιαιτέρως δε των μικρών και πολύ μικρών μονάδων.

(β) Την αποθάρρυνση δημιουργίας με κρατικούς πόρους νέων μικρών και πολύ μικρών μονάδων. Το πλέγμα των κινήτρων πρέπει να στοχεύει στην άρση προβλημάτων και όχι σε μεγέθυνση των υφισταμένων.

(γ) Τον αποκλεισμό των ώριμων τουριστικών περιοχών από τα τυχόντα κίνητρα.

(δ) Προτιμησιακή πολιτική κινήτρων για περιοχές με ευχερώς αξιοποιήσιμους πόρους, αλλά τουριστικά υπανάπτυκτες.

(ε) Διοχέτευση δημόσιων πόρων σε υποδομές που κατά προτεραιότητα ενισχύουν τον τουρισμό, με έμφαση σε συγκριτικώς μικρές παρεμβάσεις που διευκολύνουν την προσβασιμότητα τουριστικών αξιοθεάτων και ελκυστικών για διάφορους λόγους περιοχών (τοπικές ιδιαιτερότητες, φυσικές ομορφιές, πολιτισμικά στοιχεία, ποιότητα των ακτών κτλ).

(ζ) Ενίσχυση με όλα τα ενδεδειγμένα μέσα του τουρισμού πόλεων, με αξιοποίηση της τρίτης ηλικίας, η οποία με την τάση γηράνσεως του πληθυσμού αποτελεί σπουδαία και αυξανόμενη πηγή ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών. Η επιτυχία μιας τέτοιας πολιτικής θα επέφερε μια άμεση άμβλυση του υψηλού βαθμού εποχικότητας.

(η) Ενδείκνυται, ενδεχομένως, η δημιουργία οργάνου μελέτης «νέων προϊόντων», του είδους της αναβάθμισης που χρειάζονται οι ΜΜΕ για να αντισταθούν στη λαίλαπα της παγκοσμιοποίησης.

(θ) Η πολιτική προβολής του ελληνικού τουρισμού, είτε αμιγώς κρατική είτε μεικτού χαρακτήρα είναι αυτή, πρέπει να έχει ως επιδίωξη την ανάδειξη επώνυμων προορισμών.

(ι) Αντιμετώπιση του προβλήματος χρηματοδότησης των ΜΜΕ από το πιστωτικό σύστημα, ιδίως όταν η χρηματοδότηση συνδυάζεται με αναβάθμιση.

Μια τέτοια πολιτική είναι χρήσιμο να λειτουργήσει με συγκεκριμένους ποσοτικούς στόχους, χρονικά διατεταγμένους με ρεαλισμό και αυστηρή οικονομική λογική, με οδηγό την παραδοχή ότι η ενσωμάτωση στην πολιτική αναπτύξεως πολιτικοκοινωνικού χαρακτήρα σκοπιμοτήτων αποτελεί πολύ επικίνδυνο εχθρό της ανάπτυξης, συνιστά δε κατ' ουσίαν αυτοακύρωση των ιδίων των επιδιώξεων της κοινωνικής πολιτικής. (ΙΤΕΠ,2004)

Οι συντάκτες της έρευνας σημειώνουν ότι «επειδή η καταλυματική υποδομή αφορά σε δεκάδες χιλιάδες μονάδες και ιδιοκτήτες» σπεύδουν να διευκρινίσουν ότι «είναι φυσικό οι ανωτέρω διαπιστωθείσες θέσεις μας να τύχουν ποικίλων αρνητικών χαρακτηρισμών». Ωστόσο, υποστηρίζουν ότι πρέπει να γίνει συνείδηση πως η επιβίωση, και κατά μείζονα λόγο, η αποδοτική λειτουργία μιας τουριστικής καταλυματικής μονάδος θα εξαρτάται στο μέλλον και σε καταλυτικό βαθμό από την ποιότητα του προϊόντος. Οι μικρομεσαίες, στο πλαίσιο του σύγχρονου διεθνούς θεσμικού περιβάλλοντος και των τάσεων της ζήτησης, δεν είναι εφικτό να διατηρήσουν την παρούσα αναλογία τους στο καταλυματικό δυναμικό της χώρας. Η ταχύτητα με την οποία η αδήριτη ανάγκη

βελτιώσεως της διεθνούς ανταγωνιστικότητας θα ωθεί στη μείωση του μεριδίου τους θα είναι αρνητική συνάρτηση του ρυθμού με τον οποίο αναβαθμίζουν το προϊόν τους και θετική του ρυθμού με τον οποίο αυξάνεται η ποσότητα του δυναμικού τους.

Σύγκριση με κύριες ανταγωνίστριες χώρες

Με βάση τα συγκριτικά στοιχεία μέσου μεγέθους και μεριδίων υψηλών κατηγοριών, η Ελλάδα υστερεί καταφανώς έναντι των κύριων ανταγωνιστριών χωρών.

(α) Καθ' όσον αφορά στην αναλογία (ξενοδοχειακά καταλύματα): (λοιπά καταλύματα), με βάση τα επίσημα στοιχεία, η Ελλάδα υστερεί δραματικά της Τουρκίας και άλλων ανταγωνιστριών χωρών της νότιας Μεσογείου.

(β) Με κριτήριο το μέσο μέγεθος του συνολικού καταλυματικού δυναμικού, η Ελλάδα βρίσκεται σε πολύ δυσμενή θέση έναντι των κύριων ανταγωνιστικών προορισμών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι περίπου το 50% των τουριστικών κλινών της χώρας μας ανήκει σε μονάδες μέχρι 50 κλίνες, ενώ για μονάδες άνω των 400 κλινών το σχετικό ποσοστό είναι μόλις 10,7%.

(γ) Η υστέρηση της Ελλάδας έναντι του ανταγωνισμού είναι πολύ μεγάλη και καθολική όσον αφορά στο σχετικό μερίδιο των τριών ανωτέρων κατηγοριών (3, 4 και 5 αστερών) στο σύνολο του καταλυματικού δυναμικού.

(δ) Επειδή, εσχάτως, ο αγροτουρισμός τείνει να αναδειχθεί ως η διέξοδος στο ελληνικό τουριστικό πρόβλημα, είναι ενδιαφέρουσα η διαπίστωση ότι το καταλυματικό δυναμικό που εξυπηρετεί αυτή την «ειδική μορφή τουρισμού» αποτελεί αμελητέα ποσότητα, ακόμη και στις χώρες όπου ενθαρρύνθηκε ιδιαίτερος η ανάπτυξή του (1-2%).

(ε) Συνάγεται η ανάγκη δραστικού αναπροσανατολισμού της πολιτικής κινήτρων, ώστε με την κατάλληλη περιφερειακή δομή, τα οποία να προάγουν την ποιότητα και παράλληλα να απομειώνουν την υπερβάλλουσα προσφορά, πρωτίστως στα χαμηλής ποιότητας καταλύματα.

(στ) Η ασκηθείσα πολιτική ενισχύσεως της τουριστικής καταλυματικής υποδομής της χώρας είχε ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα σπατάλη πόρων, αναποτελεσματικότητα. Ο υπολογισμός της υπερβάλλουσας (πλεονάζουσας) ποσότητας καταλυματικού δυναμικού, βάσει ευλόγων παραδοχών για εφικτό βαθμό πληρότητας, κατά περιφέρεια και άλλα

κριτήρια αποκαλύπτει ότι το διαθέσιμο καταλυματικό δυναμικό υπερβαίνει κατά 20-25% την τρέχουσα ζήτηση, χωρίς συνυπολογισμό της αδήλωτης ποσότητας κλινών των ενοικιαζομένων δωματίων της τάξης των 150.000 κλινών.

Προς αποφυγή παρανοήσεων επισημαίνεται ότι η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος πιθανότατα επηρεάζεται αρνητικά σε μεγαλύτερο βαθμό από την ποιότητα των εξω-καταλυματικών υπηρεσιών και την κατάσταση των γενικών τουριστικών υποδομών. (Μελετη τουριστικής ανάπτυξης Περιφέρειας Κρητης,2004)

4.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Για την καταπολέμηση σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα η απασχόληση στον τουρισμό σε πολλές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, μεταξύ των οποίων το πρόβλημα της εποχικότητας, οι πολιτικές τους εξουσίες και ειδικότερα οι αρμόδιοι για τον τουρισμό στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα ανέπτυξαν διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες κάτω από προϋποθέσεις μπορούν να δώσουν διέξοδο στα αδιέξοδά του. Οι πιο γνωστές και ευρύτερα διαδεδομένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι αυτές που αναλύονται συνοπτικά αμέσως πιο κάτω.

4.1.1 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο μορφωτικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού, στην οποία τα άτομα έχουν σαν κύριο σκοπό τη συμμετοχή σε πολιτιστικές, γενικά εκδηλώσεις, συγκεκριμένα αυτό το είδος τουρισμού, που ως σημειωθεί εμφανίζει ανοδικές τάσεις διεθνώς, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων επισκέψεις ιστορικών μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, πινακοθηκών, παρακολούθησεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων, όπερας, καθώς επίσης συμμετοχές σε πολιτιστικές εκδηλώσεις ή σεμινάρια γλωσσολογίας, φιλοσοφίας, ψυχολογίας κοινωνιολογίας, ανθρωπολογίας κλπ. Εξυπακούεται ότι για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού απαιτείται πέρα από τη βασική τουριστική υποδομή και ανωδομή και ειδική υποδομή, όπως για παράδειγμα πλούσια προγράμματα πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και μορφωτικών εκδηλώσεων. Κάτι τέτοιο όμως προϋποθέτει την ύπαρξη διεθνούς φήμης θεάτρων κάθε είδους, μουσείων, πινακοθηκών, ιστορικών χώρων, βιβλιοθηκών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης κλπ. (Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.2 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Ο τουρισμός εκθέσεων πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή τουρισμού, που αναπτύσσεται δυναμικά ολοένα και περισσότερο. Σε αυτήν υπάγονται κάθε είδους εκθέσεις, που συνήθως οργανώνονται σε μεγάλα αστικά κέντρα, ώστε οι επισκέπτες τους να μπορούν να συνδυάσουν την επαγγελματική τους ενημέρωση με κάποια μορφή τουρισμού, όπως για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κλπ.

Για την ανάπτυξη του τουρισμού εκθέσεων απαιτείται εκτός άλλων και η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και ανωδομής και συγκεκριμένα σύγχρονων εκθεσιακών χώρων, που να είναι κατάλληλα εξοπλισμένοι και να διαθέτουν τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους, δηλαδή εστιατόρια, καφετέριες, ταχυδρομείο, γραφείο εξυπηρέτησης επισκεπτών, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ιατρείο κλπ.

4.1.3 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

Ο τουρισμός υγείας ή θεραπευτικός τουρισμός, όπως ονομαζόταν παλιότερα, εξελίσσεται σε μια από τις βασικότερες μορφές τουρισμού, τα δε άτομα που συμμετέχουν σε αυτόν έχουν σαν κύριο κίνητρο την αποκατάσταση και διατήρηση της υγείας τους, τη θεραπεία και ανάρρωσή τους από διάφορες ασθένειες κλπ. Ας σημειωθεί ότι τα άτομα αυτά, που κυρίως κατοικούν σε μεγαλουπόλεις και είναι κατά

το πλείστο εύπορα, επενδύουν χρόνο και χρήματα στην υγεία τους και κατ' επέκταση στη μακροζωία τους. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της μορφής τουρισμού αναφέρονται από τη μια πλευρά στη σύνθεση της πελατείας του, που αποτελείται από άτομα της δεύτερης και τρίτης ηλικίας και από την άλλη πλευρά στον τόπο που προσφέρονται αποκλειστικά από τους φυσικούς του πόρους. Η μορφή αυτή τουρισμού, εκτός από ειδικές εγκαταστάσεις υδρόλουτρο-θαλασσο-αεροθεραπείας και κατάλυμα αξιώσεων με συμπληρωματικές εγκαταστάσεις, όπως για παράδειγμα εστιατόρια, χώρους ψυχαγωγίας, χώρους άθλησης κλπ., απαιτεί και ειδικές ιατρικές και φυσιοθεραπευτικές υπηρεσίες.

4.1.4 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΣΗΣ

Ο τουρισμός άθλησης έχει σαν κύριο κίνητρο την άσκηση ενός αθλήματος, όπως είναι για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία, το τέννις, η πεζοπορία, το γκολφ, η ανεμοπορία, διάφορα προγράμματα γυμναστικής κλπ. Η άθληση σαν απασχόληση κατά τη διάρκεια των διακοπών θεωρείται σε αυτήν τη μορφή τουρισμού ο πιο σημαντικός παράγοντας, μαζί με τη δυνατότητα που υπάρχει για την πραγματοποίηση εκδρομών και περιηγήσεων. Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού είναι η δημιουργία

εγκαταστάσεων άθλησης εκ μέρους των ξενοδοχειακών αθλημάτων κλπ. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι μια τέτοια επένδυση σε συμπληρωματικές εγκαταστάσεις άθλησης, ανεβάζει αναμφίβολα το επίπεδο αξίας και απόλαυσης των διακοπών, παράλληλα δε με την ανταγωνιστικότητα και το κύρος της ξενοδοχειακής επιχείρησης, βελτιώνει την πληρότητά της και γενικά προσελκύει πελατεία υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

4.1.5 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΟΛΗΣ

Ο τουρισμός πόλης πρόκειται για μια μικρή μορφή τουρισμού, που έχει σαν κύριο χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που μετέχουν σε αυτόν ταξιδεύουν σε μια πόλη και την περιηγούνται για μερικές ημέρες, συνήθως δε τρεις ως τέσσερις. Οι περιηγήσεις αυτές συνδέονται άμεσα με το μορφωτικό τουρισμό και ιδιαίτερα με διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα, ενώ τα επαγγελματικά ταξίδια παίζουν και αυτά με τη σειρά τους σημαντικό ρόλο. Ο τουρισμός πόλης πραγματοποιείται κατά κύριο λόγο από άτομα ανώτερης μορφωτικής και εισοδηματικής στάθμης, που κατοικούν κατά το πλείστο σε μεγάλα αστικά κέντρα και που ταξιδεύουν τις περισσότερες φορές χωρίς να συνοδεύονται από τις οικογένειές τους. Τα ταξίδια αυτά οργανώνονται σε μεγάλο ποσοστό από τους οπερέτορς, ταξιδιωτικά/ τουριστικά γραφεία και αεροπορικές εταιρίες. Επίσης θα πρέπει να ειπωθεί ότι ένας ακόμα πόλος έλξης για πολλά άτομα αυτής της μορφής τουρισμού, είναι η νυχτερινή ζωή, η διασκέδαση, τα ψώνια, οι ενδιαφέρουσες εκδρομές και τέλος το ωραίο περιβάλλον.

4.1.6 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στο συνεδριακό τουρισμό υπάγονται κάθε είδους οργανωμένες εκδηλώσεις, όπως για παράδειγμα συνέδρια ή συναντήσεις με μεγάλο ή μικτό αριθμό συμμετοχών και σε οποιοδήποτε επίπεδο, δηλαδή τοπικό, περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές. Επειδή ο συνεδριακός τουρισμός είναι περιορισμένης χρονικής διάρκειας, δύο ως τέσσερις ημέρες συνήθως, συνδυάζεται με κάποια άλλη μορφή τουρισμού, όπως για παράδειγμα τουρισμό πόλης, μορφωτικό τουρισμό κλπ. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού σε μια χώρα υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών είναι η δημιουργία κατάλληλης υποδομής και ανωδομής και συγκεκριμένα η κατασκευή σύγχρονων συνεδριακών κέντρων άρια τεχνολογικά εξοπλισμένων και με βοηθητικούς χώρους κάθε είδους, όπως για παράδειγμα εστιατόρια, αναψυκτήρια, χώρους στάθμευσης αυτοκινήτων, ιατρεία, ταχυδρομεία, γραφεία εξυπηρέτησης συνέδρων κλπ., καθώς επίσης η κατασκευή αιθουσών συνεδρίων μεγάλης χωρητικότητας εκ μέρους των

μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων του κέντρου και της περιφέρειας. Ας σημειωθεί ότι η έγκαιρη πληροφόρηση των ενδιαφερόμενων κύκλων για τα συνέδρια και τις διάφορες εκδηλώσεις, που θα πραγματοποιηθούν σε μια χώρα που επιδιώκει να αναπτύξει το συνεδριακό τουρισμό, πέρα από το ό,τι θα βοηθήσει σημαντικά στην προσέλκυσή τους, θα προβάλλει παράλληλα και τη ίδια στο εξωτερικό σαν χώροσυνεδριακού τουρισμού.

4.1.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Ο τουρισμός περιπέτειας πρόκειται για μια μορφή τουρισμού με έντονο το στοιχείο του απροσδόκητου, του άγνωστου και της έκπληξης. Φωτογραφικό σαφάρι, περιπλανήσεις σε άγνωστες περιοχές, κωπηλασία σε ορμητικούς ποταμούς κλπ. Αποτελούν μερικά από τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τουρισμό είναι συνήθως νέοι άνθρωποι, κατά κύριο δε λόγο ελεύθεροι επαγγελματίες και στελέχη επιχειρήσεων. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ζήτηση για τουρισμό περιπέτειας προβάλλεται μελλοντικά να σημειώσει διεθνώς αύξηση, έρχεται δε να καλύψει μια ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου των μεγαλουπόλεων για εκτόνωση από το στρες που τους προκαλεί ο σύγχρονος τρόπος ζωής και η ανία της ρουτίνας.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.8 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι γνωστό ότι η ύπαρξη παιδιών σε μια οικογένεια αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα επιλογής τόσο του τόπου διακοπών όσο και του χρόνου που θα πραγματοποιηθούν αυτές. Οι τουρ οπερέιτορς γνωρίζουν ότι όταν τα τουριστικά πακέτα που προσφέρουν στην τουριστική αγορά είναι προσιτά στις οικογένειες, τότε αυτές ταξιδεύουν συνήθως με τα παιδιά τους. Αλλά ακόμα και αν τα τουριστικά πακέτα που προσφέρουν δεν είναι και τόσο προσιτά στον οικογενειακό προϋπολογισμό, προσπαθούν να τα κάνουν, προσφέροντας ειδικές εκπτώσεις για τα παιδιά. Διάφορες εκπτώσεις προσφέρουν επίσης και για τα παιδιά των οικογενειών που κάνουν ατομικό και όχι μαζικό τουρισμό, όπως για παράδειγμα στα μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούν για την μετακίνησή τους από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους στον τόπο του τουριστικού τους προορισμού. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του οικογενειακού τουρισμού είναι η δημιουργία κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα αίθουσες

παιχνιδιών, παιδικές χαρές, παιδικές πισίνες, παιδικοί σταθμοί κλπ. και ακόμα ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό για να προσέχει και να συντροφεύει μικρά κυρίως παιδιά.

4.1.9 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Η τάση που υπάρχει σήμερα για περισσότερα και μακρύτερα ταξίδια επηρέασε, όπως είναι φυσικό, και την Τρίτη ηλικία που συνήθως διαθέτει ελεύθερο χρόνο, σταθερό εισόδημα, υψηλό δείκτη αποταμίευσης λόγω νοοτροπίας και τρόπου ζωής, μα πάνω απ' όλα μεγάλη επιθυμία για ταξίδια και γενικότερα για τουρισμό. Σύμφωνα με εκτιμήσεις των ειδικών, το ποσοστό συμμετοχής της τρίτης ηλικίας στο συνολικό πληθυσμό της γης θα αυξηθεί αισθητά στο μέλλον, δημιουργώντας έτσι ένα νέο ανθρώπινο δυναμικό, που σε μεγάλο ποσοστό θα επηρεαστεί από το σύγχρονο τρόπο ζωής και θα έχει μεγάλο δείκτη ροπής για τουρισμό. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η τρίτη ηλικία αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα του τουριστικού δυναμικού μιας χώρας, που κινείται συνήθως τουριστικά στο εσωτερικό της ή το πολύ σε χώρες κοντινές και κυρίως σε αυτές ου συνορεύουν με τη χώρα της μόνιμης κατοικίας τους. Τα συγκοινωνιακά μέσα που χρησιμοποιεί γι' αυτόν το σκοπό είναι κατά κύριο λόγο το τρένο, κατά δεύτερο λόγο το ιδιωτικό αυτοκίνητο και το λεωφορείο και κατά τρίτο λόγο το αεροπλάνο. Για τον τουρισμό τρίτης ηλικίας δεν απαιτείται ειδική υποδομή και ανωδομή εκ μέρους των χωρών που επιθυμούν να τον αναπτύξουν.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.10 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΧΕΙΜΕΡΙΝΩΝ ΣΠΟΡ

Ο τουρισμός χειμερινών σπορ είναι μια δυναμική μορφή τουρισμού, που προσπαθούν να αναπτύξουν οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους να διαφοροποιήσουν το τουριστικό τους προϊόν και με αυτόν τον τρόπο να αξιοποιήσουν και να εκμεταλλευτούν τους αδρανείς μήνες και να προσελκύσουν διάφορες κατηγορίες τουριστών, κυρίως δε τουριστών υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Ο τουρισμός χειμερινών σπορ καλύπτει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Συγκεκριμένα καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο και για την ακρίβεια συνήθως σε ορεινές περιοχές σε συνδυασμό πάντα με ορισμένες κλιματολογικές συνθήκες, όπως για παράδειγμα χαμηλές θερμοκρασίες που πλησιάζουν του 0ο Κελσίου ή κάτω από

αυτούς, πολύ χιόνι κλπ. Τα άτομα που κάνουν αυτής της μορφής τον τουρισμό, συνδέονται αποκλειστικά με χειμερινά σπορ και με συναφείς προς αυτά δραστηριότητες. Η ανάπτυξη του τουρισμού χειμερινών σπορ προϋποθέτει εκτός των άλλων τη δημιουργία μιας κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα άρτια οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα, πίστες πάγου για παγοδρομίες και καλλιτεχνικό πατινάζ, πίστες πάγου για αγωνιστικά έλκηθρα και άλλης κατηγορίας έλκηθρα, αγωνιστικές πίστες σκι, πίστες σκι για παιδιά, αρχάριους και ερασιτέχνες σκιέρ, τουριστικά καταλύματα όλων των κατηγοριών και κυρίως πέντε και τεσσάρων αστέρων, συγκοινωνιακή σύνδεση των τόπων χειμερινών σπορ με τα μεγάλα αστικά κέντρα και τους χώρους άφιξης – αναχώρηση τουριστών, όπως για παράδειγμα αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί, λιμάνια κλπ.

4.1.11 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

Ο τουρισμός παραχείμασης αναφέρεται στις δραστηριότητες ατόμων, που κατά τη διάρκεια του χειμώνα κάνουν διακοπές μικρής ή μεγάλης διάρκειας σε χώρες με ήπια κλίματα, για να αποφύγουν τις αντίξοες καιρικές συνθήκες, που επικρατούν στους τόπους μόνιμης διαμονής τους. Τα άτομα που πραγματοποιούν αυτής της μορφής τον τουρισμό είναι κατά το πλείστο άτομα της τρίτης ηλικίας που αντιμετωπίζουν πρόβλημα υγείας και που έχουν ελεύθερο χρόνο στη διάθεση τους και σταθερό εισόδημα. Η ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης με ταχύτερους ρυθμούς θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες, κυρίως όμως από την αρτιότητα των τουριστικών πακέτων παραχείμασης και την τιμή διάθεσής του στην τουριστική αγορά. Στη διαμόρφωση χαμηλών τιμών τουριστικών πακέτων παραχείμασης θα συμβάλουν η καθιέρωση ειδικών χαμηλών ναύλων από τα διάφορα μέσα μαζικής μεταφοράς, καθώς επίσης η πραγματοποίηση εκπτώσεων στις υπηρεσίες φιλοξενίας που προσφέρουν τα διάφορα τουριστικά καταλύματα κατά τη χειμερινή περίοδο.

4.1.12 ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο ορεινός τουρισμός, αν και παρουσιάζει ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτόν. Συγκεκριμένα δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδηλώσεις και αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνεται αποκλειστικά και μόνο στις ορεινές περιοχές

των χωρών υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που επιθυμούν να αναπτύξουν αυτής της μορφής τουρισμό. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατό περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους, όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής κλπ. Επίσης θα πρέπει οι ορεινές αυτές περιοχές, στις οποίες αναπτύσσονται κάθε είδους δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, να εξυπηρετούνται συγκοινωνιακά όσο το δυνατό πληρέστερα και καλύτερα γίνεται.

4.1.13 ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός, όπως χαρακτηρίζεται και αλλιώς, αναφέρεται στις δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και εντάσσονται στο πλαίσιο του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής. Συγκεκριμένα αναφέρεται σε μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται οργανικά και αρμονικά στον αγροτικό χώρο και περιλαμβάνει διάφορες τουριστικές δραστηριότητες που είναι συμπληρωματικές ή δεν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα οικονομικές και κοινωνικές, που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο. Σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική και εμπειρία, ο αγροτικός τουρισμός διακρίνεται σε δύο βασικές μορφές και συγκεκριμένα:

(Α). Σε εκείνη που καλύπτει υποδοχή και φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στη ζωή των αγροτών και στις αγροτικές δραστηριότητες γενικότερα. Η μορφή αυτή αγροτικού τουρισμού είναι ευρύτερα γνωστή σαν διακοπές αγροικιών.

(Β). Σε εκείνη που αφορά στη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζόμενων δωματίων σε εξωαστικούς μικροσυννοικισμούς, όχι απαραίτητα αγροτικού χαρακτήρα και τη φιλοξενία τουριστών σε αυτά συνήθως με το σύστημα “κλίνη και πρόγευμα”. Η ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού σε οποιαδήποτε αγροτική περιοχή προϋποθέτει τη δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και ανωδομής, όπως για παράδειγμα εσωτερική διαμόρφωση και εξοπλισμός δωματίων που προορίζονται για ενοικίαση, διάνοιξη δρόμων ή βελτίωση του ήδη υφιστάμενου οδικού δικτύου, δημιουργία χώρων εστίασης και αναψυχής, αξιοποίηση των τουριστικών φυσικών πόρων της περιοχής κλπ.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.14 ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται στο σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων, που διεξάγονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών. Αναμφίβολα ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια από τις δυναμικότερες μορφές του σύγχρονου τουρισμού, αφού η σημασία του στις τουριστικές οικονομίες των χωρών που έχουν τόσο τις φυσικές προϋποθέσεις όσο και τις οικονομικές δυνατότητες να τον αναπτύξουν είναι κυριολεκτικά μεγάλη. Η πιο παραγωγική και συναλλαγματοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι οπωσδήποτε εκείνης της ναύλωσης σκαφών αναψυχής κάθε είδους, όπως για παράδειγμα πολυτελών θαλαμηγών, ιστιοφόρων, ταχύπλοων σκαφών κλπ. Η πελατεία στην οποία απευθύνεται και οι ανάγκες ή επιθυμίες της οποίας ικανοποιεί, είναι κατά το πλείστο τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Άλλη αξιόλογη συναλλαγματοφόρα δραστηριότητα του θαλάσσιου τουρισμού είναι και αυτή των κρουαζιέρων, η ζήτηση των οποίων παρουσιάζει διεθνώς σημαντική αύξηση. Οι σύγχρονες τάσεις της αγοράς κρουαζιέρων συγκλίνουν στα μεγαλύτερα και πολυτελέστερα κρουαζιερόπλοια, τα οποία εξασφαλίζουν υψηλή ποιότητα διαμονής και ψυχαγωγίας στους πελάτες τους, που κατά κανόνα αποτελούν τουρίστες μεσαίας και υψηλής εισοδηματικής τάξης. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού είναι η δημιουργία της κατάλληλης υποδομής και αναδωμής, το κόστος της οποίας κάθε άλλο παρά χαμηλό είναι, ιδιαίτερα δε σε ό,τι αφορά στην κατασκευή σύγχρονων και άρτια εξοπλισμένων μαρίνων για τον ελλιμενισμό, τον ανεφοδιασμό και γενικά την εξυπηρέτηση των σκαφών αναψυχής, των επιβατών και πληρωμάτων τους άσχετα αν αυτά είναι ενοικιασμένα ή ιδιωτικής χρήσης και στη συμπλήρωση ή/και ανανέωση του στόλου των σκαφών αναψυχής και κρουαζιερόπλοιων.

4.1.15 ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο χρονομεριτικός τουρισμός είναι αναμφίβολα η ταχύτερα αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού σήμερα. Με ρυθμό ανάπτυξης 30% περίπου το χρόνο, οι χρονομεριστικές διακοπές πιστεύεται βάσιμα ότι θα αποτελέσουν μελλοντικά ό,τι ήταν το οργανωμένο τουριστικό πακέτο για τη δεκαετία του '50. Ο πρωτοποριακός αυτός θεσμός δίνει τη λύση στον “κορεσμένο” τουρίστα του τουριστικού πακέτου, που απαιτητικός όσο ποτέ άλλοτε σήμερα αναζητά υψηλή ποιότητα τουριστικών υπηρεσιών στις διακοπές του. Η υπερσύγχρονη αυτή μορφή τουρισμού, που ας σημειωθεί έχει κατά κανόνα πελατεία

μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης, βασίζεται στην αρχή της πώλησης του δικαιώματος χρήσης ορισμένων ημερών ή εβδομάδων σε ένα ξενοδοχείο ή ένα συγκρότημα διαμερισμάτων την ίδια χρονική περίοδο κάθε χρόνο. Επειδή όμως είναι πολύ φυσικό ο αγοραστής του δικαιώματος αυτού να αρχίσει γρήγορα να κουράζεται με την ιδέα της επιστροφής στο ίδιο μέρος, στο ίδιο ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων, την ίδια χρονική περίοδο κάθε χρόνο, οδηγήθηκε εκ των πραγμάτων να επιδιώξει την ανάπτυξη δικτύων ανταλλαγής παρόμοιων δικαιωμάτων. Και το πέτυχε τελικά. Έτσι λοιπόν μπορεί πια σήμερα να ανταλλάξει κανείς το δικαίωμα χρήσης που έχει αγοράσει σε ένα ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων για ορισμένο χρονικό διάστημα κάθε χρόνο, με παρόμοιο δικαίωμα χρήσης άλλου αγοραστή σε ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων όχι μόνο σε άλλη περιοχή, αλλά και σε άλλη χώρα. Επίσης μπορεί να το πουλήσει, να το νοικιάσει ή να το κληροδοτήσει, όπως ακριβώς συμβαίνει με τα άλλα ακίνητα. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά στα ξενοδοχεία, θα πρέπει να ειπωθεί ότι πολλά από αυτά έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν ότι γίνεται ολοένα και πιο δύσκολο γι' αυτά να πετύχουν ικανοποιητική απόδοση του κεφαλαίου που έχουν επενδύσει, όταν εξαρτώνται μόνο από το παραδοσιακό τουριστικό πακέτο, σε μια εποχή που οι τουρ οπερέιτορς πιέζουν για χαμηλότερες τιμές. Γι' αυτό και επιδιώκουν να εφαρμόσουν το σύστημα των χρονομεριστικών διακοπών, που τους εξασφαλίζει πέρα από την αρχική εισροή κεφαλαίων ένα σταθερό εισόδημα και μια σταθερή πληρότητα με τουρίστες κατά κανόνα μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης, όπως ειπώθηκε.

4.1.16 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θρησκευτικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού, που αφορά σε μια κατηγορία ατόμων τα οποία επισκέπτονται θρησκευτικούς τόπους, που βρίσκονται στη χώρα της μόνιμης διαμονής τους ή σε κάποια άλλη είτε για λόγους λατρείας είτε για να πάρουν μέρος σε κάποιες θρησκευτικές εκδηλώσεις ή τελετές είτε για να εκπληρώσουν κάποιο τάμα που είχαν κάνει κλπ. Η μορφή αυτή τουρισμού είναι περιορισμένης διάρκειας, συνήθως μια ως τρεις ημέρες. Επίσης τα τουριστικά πακέτα για θρησκευτικό τουρισμό είναι σχετικά φτηνότερα από εκείνα άλλων μορφών τουρισμού, επειδή είναι οπωσδήποτε λιτότερα, ενώ τα οικονομικά ωφελήματα για τους θρησκευτικούς τόπους και κατ' επέκταση για τις οικονομίες των χωρών στις οποίες βρίσκονται αυτοί σημαντικά. Για την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού δεν χρειάζεται ειδική υποδομή ανωδομή, αλλά μόνο βασική.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.17 ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η συνειδητοποίηση των τουριστικών επιχειρήσεων αλλά και των πολιτικών εξουσιών των χώρων υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, ότι η ικανοποιητική απόδοση του κεφαλαίου που έχουν επενδύσει στην τουριστική οικονομία γίνεται με το πέρασμα του χρόνου ολοένα και πιο δύσκολη, όταν αυτή εξαρτάται μόνο από το παραδοσιακό τουριστικό πακέτο και μάλιστα σε μια εποχή που οι τουσ οπερείτορς πιέζουν συνεχώς για χαμηλότερες τιμές, οδήγησε στην ωρίμανση της ιδέας για την ανάπτυξη του επιλεκτικού τουρισμού. Ο επιλεκτικός τουρισμός πραγματοποιείται κατά κανόνα από άτομα υψηλής εισοδηματικής στάθμης που, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς, όχι μόνο θέλουν αλλά και μπορούν να ξοδέψουν μεγάλα ποσά για την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών. Τα άτομα αυτά ταξιδεύουν συνήθως μεμονωμένα, δηλαδή κάνουν ατομικό τουρισμό, που σημαίνει ότι είτε αγοράζουν ατομικά τουριστικά πακέτα ΙΤ (individual inclusive tours) είτε τα φτιάχνουν όπως αυτοί ακριβώς θέλουν, έτσι ώστε να ικανοποιούνται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες, είτε δεν αγοράζουν καθόλου τουριστικά πακέτα, που σημαίνει ότι αγοράζουν τις διάφορες τουριστικές υπηρεσίες μεμονωμένα.

Τα άτομα που κάνουν επιλεκτικό τουρισμό μπορεί να ξοδεύουν πολλά χρήματα για την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών ή επιθυμιών, αλλά ταυτόχρονα είναι και απαιτητικά. Συγκεκριμένα έχουν την απαίτηση τα χρήματα που ξοδεύουν για την αγορά τουριστικών προϊόντων να τους προσφέρουν τουλάχιστον την ικανοποίηση ή την ωφέλεια ή τη χρησιμότητα που προσδοκούν. Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του επιλεκτικού τουρισμού είναι η χώρα υποδοχής και φιλοξενίας αυτής της κατηγορίας τουριστών να δημιουργήσει την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, δηλαδή ξενοδοχεία πέντε και τεσσάρων αστέρων με πολλούς συμπληρωματικούς χώρους, υψηλής ποιοτικής στάθμης σέρβις, νυκτερινή ζωή, καλλιτεχνική κίνηση, αναπτυγμένη αγορά, μουσεία, πινακοθήκες, καλό συγκοινωνιακό δίκτυο, άνετα μεταφορικά μέσα, καθαρό περιβάλλον κλπ.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.18 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΙΝΗΤΡΩΝ

Ο τουρισμός κινήτρων είναι ουσιαστικά μια σχετικά νέα μορφή τουριστικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς και που υπόσχεται σημαντικά οικονομικά οφέληματα για τις χώρες εκείνες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών που θέλουν, αλλά και που έχουν τις προϋποθέσεις να τον αναπτύξουν. Η μορφή τουρισμού για την οποία ο λόγος αποτελεί αναμφίβολα ένα αποτελεσματικό μέσο του σύγχρονου μάρκετινγκ, που χρησιμοποιούν ολοένα και περισσότερο οι μεγάλες βιομηχανίες, εμπορικές και παροχής υπηρεσιών επιχειρήσεις στην προσπάθειά τους να αυξήσουν την παραγωγικότητα των εργαζομένων που απασχολούν και κατ' επέκταση την ανταγωνιστικότητά τους τόσο στις αγορές του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού. Για να επιτευχθούν λοιπόν οι σκοποί αυτοί των επιχειρήσεων, προσφέρονται εκ μέρους τους διάφορα κίνητρα στους εργαζόμενους μεταξύ των οποίων και ομαδικά τουριστικά πακέτα GIT (group inclusive tours) συνήθως για τουριστικούς προορισμούς στο εξωτερικό. Αυτή η μέθοδος υποκίνησης των εργαζόμενων εκ μέρους των επιχειρήσεων αποδείχτηκε στην πράξη αποτελεσματική, γι' αυτό και έχει εξαπλωθεί, όπως ήδη ειπώθηκε, σημαντικά τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα στις Η.Π.Α. απ' όπου άρχισε να εφαρμόζεται για πρώτη φορά στα μέσα της δεκαετίας του '60. Ο τουρισμός κινήτρων έχει κατά κανόνα περιορισμένη χρονική διάρκεια, τρεις ως τέσσερις ημέρες συνήθως. Σκοπός του τουρ οπερέιτορ που αναλαμβάνει για λογαριασμό της επιχείρησης να φτιάξει το σχετικό τουριστικό πακέτο – κίνητρο, είναι να δώσει στο χρήστη του, στο ολιγοήμερο αυτό διάστημα την ευκαιρία να απολαύσει κάτι το ξεχωριστό, κάτι το οποίο δεν είχε ο ίδιος τη δυνατότητα να ζήσει, αν έπρεπε να αγοράσει με δικά του χρήματα το τουριστικό αυτό πακέτο. Για την ανάπτυξη του τουρισμού κινήτρων, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να προσφέρεται ένας τουριστικός προορισμός που κατά προτίμηση να ξεχωρίζει από τους συνηθισμένους. Σε αντίθεση με άλλες μορφές τουρισμού, ο τουρισμός κινήτρων δεν δίνει έμφαση στις πολυσύχναστες μεγαλουπόλεις, αλλά στην ατμόσφαιρα που δημιουργεί το περιβάλλον του τουριστικού προορισμού, καθώς επίσης στην άνεση και την πολυτέλεια που προσφέρουν τα ξενοδοχεία του κατά κύριο λόγο και οι άλλες συμπληρωματικές εγκαταστάσεις.

4.1.19 ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού δεν χρησιμοποιούνται βαριές κατασκευές, ενώ τόσο ο τουρίστας όσο και το τουριστικό κύκλωμα υποδοχής και εξυπηρέτησής του σέβονται τη φύση, μέχρι του σημείου να αποφεύγονται μαζικά μέσα μετακίνησης παντού

όπου αυτό είναι εφικτό. Στο πλαίσιο της ανάπτυξης του οικολογικού τουρισμού εντάσσεται η τουριστική ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών, των βιότοπων, των εθνικών δρυμών κλπ. Ο οικολογικός τουρισμός αποτελεί αναμφίβολα την εξισορρόπηση μιας χώρας στο μαζικό τουρισμό και τα προβλήματά του, γι' αυτό και η ανάπτυξη του κρίνεται επιτακτική παντού όπου αυτή είναι εφικτή.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.20 ΛΑΪΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο λαϊκός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού, που χαρακτηρίζεται για την πελατεία του και συγκεκριμένα για το ό,τι αποτελείται αυτή από άτομα που κατά το πλείστο είναι χαμηλής εισοδηματικής στάθμης και ακόμα ότι τα άτομα αυτά ταξιδεύουν συνήθως οικογενειακά και με κάθε είδους ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα, όπως για παράδειγμα αυτοκινούμενα τροχόσπιτα, αυτοκίνητα, μοτοσυκλέτες κλπ. Παρά το γεγονός ότι τα οικονομικά ωφελήματα από αυτήν τη μορφή τουρισμού κάθε άλλο παρά σημαντικά είναι, όλες χωρίς εξαίρεση οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών έχουν λίγο πολύ αναπτύξει την απαραίτητη υποδομή και ανωδομή για την εξυπηρέτηση τουριστών αυτής της κατηγορίας. Συγκεκριμένα έχουν κατασκευάσει κάμπινγκ σε οδικούς άξονες, σε τουριστικές τοποθεσίες και στις παρυφές πόλεων, που προσφέρουν στα άτομα που πραγματοποιούν αυτής της μορφής τουρισμό υπηρεσίες φιλοξενίας, που κάνουν τη διαμονή τους όσο το δυνατό ανετότερη. Ας σημειωθεί ότι η διαμονή σε κάμπινγκ είναι συγκριτικά με αυτή σε άλλα τουριστικά καταλύματα αισθητά φθηνότερη. Το γεγονός αυτό εκτιμάται πάρα πολύ από τους τουρίστες του λαϊκού τουρισμού και κυρίως από αυτούς που συνοδεύονται στις τουριστικές τους μετακινήσεις από τις οικογένειές τους, ιδιαίτερα δε όταν αυτές είναι πολυμελές.

4.1.21 ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η πελατεία του κοσμοπολίτικου τουρισμού είναι κατά κύριο λόγο ο κόσμος της αριστοκρατίας και οι μεγιστάνες του πλούτου, που συχνά ταξιδεύουν από το ένα κοσμοπολίτικο κέντρο στο άλλο. Όπως γίνεται αντιληπτό, τα άτομα αυτά ξοδεύουν μεγάλα χρηματικά ποσά τόσο κατά την τουριστική μετακίνηση τους όσο και κατά τη διαμονή τους τον τουριστικό προορισμό που επισκέπτονται, γι' αυτό και οι απαιτήσεις τους γενικά είναι πάρα πολύ μεγάλες. Τα άτομα που κάνουν κοσμοπολίτικο τουρισμό

μετακινούνται συνήθως με ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα, όπως για παράδειγμα ιδιόκτητα αεροπλάνα, θαλαμηγούς κλπ. Στον τουριστικό προορισμό τους διαμένουν είτε σε ξενοδοχεία πολυτελείας είτε σε ιδιόκτητες ή ενοικιασμένες πολυτελείς επαύλεις είτε σε ιδιόκτητες πολυτελείς θαλαμηγούς. Επίσης

η ζωή που κάνουν τα άτομα αυτά στα διάφορα κοσμοπολίτικα κέντρα που επισκέπτονται κατά διαστήματα είναι πάρα πολύ κοσμική, κάτι άλλωστε που είναι φυσικό και απόλυτα συνυφασμένο με τη μορφή τουρισμού για την οποία γίνεται λόγος. Η ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, αν και θα την επιθυμούσαν πολλές χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουρισμού για καθαρά οικονομικούς λόγους, είναι οπωσδήποτε δύσκολη και αυτό γιατί εκτός από την κατάλληλη υποδομή και ανωδομή, απαιτείται και η καταξίωση του τουριστικού προορισμού στη συνείδηση της αριστοκρατίας και των μεγιστάνων του πλούτου σαν τόπος κοσμοπολίτικου τουρισμού. Αυτό όμως απαιτεί συνεχή και έντονη προσπάθεια, μα πάνω απ' όλα μακριά περιθώρια χρόνου και αναμονής.

(Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129)

4.1.22 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

Ο τουρισμός αναπήρων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες πρόκειται για μια μορφή τουρισμού, η ανάπτυξη της οποίας προωθείται τελευταία ολοένα και περισσότερο σε ορισμένες χώρες. Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη της μορφής τουρισμού για την οποία ο λόγος, είναι η δημιουργία κάθε είδους τουριστικών εγκαταστάσεων, που να διαθέτουν ανάλογο εξοπλισμό για την εξυπηρέτηση των τουριστών με ειδικές ανάγκες, όπως και η προσφορά τουριστικών πακέτων που θα απευθύνεται στην ειδική αυτή κατηγορία πελατείας και θα ικανοποιεί τις δικές της τουριστικές ανάγκες ή επιθυμίες. Επίσης θα πρέπει οι χώρες υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών, που επιθυμούν να αναπτύξουν την ειδική αυτή μορφή τουρισμού, να θεσπίσουν ειδικές τεχνικές προδιαγραφές που θα πρέπει απαραίτητα να τηρούν τα τουριστικά καταλύματα και οι άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται ειδικά για την εξυπηρέτηση των τουριστών με ειδικές ανάγκες. Τέτοιου είδους προδιαγραφές είναι για παράδειγμα ράμπες, ανελκυστήρες, ειδικός εξοπλισμός στα δωμάτια και τους λοιπούς χώρους των τουριστικών καταλυμάτων κλπ., ώστε να μπορεί να γίνεται χρήση του εκ μέρους των τουριστών με ειδικές ανάγκες χωρίς προβλήματα ή τουλάχιστον με όσο το δυνατό λιγότερα γίνεται.

4.2 ΕΥΕΛΙΞΙΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στις μέρες μας, στο πλαίσιο των πολιτικών για την απασχόληση σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο ,γίνεται όλο και πιο έντονος ο διάλογος για τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης με στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας. Κάνοντας λόγο για ευελιξία στην αγορά εργασίας, εννοούμε την ικανότητα προσαρμογής της σε ενδογενείς ή εξωτερικές αλλαγές.

Οι πολιτικές ευελιξίας, λοιπόν, έχουν οδηγήσει σε μια σειρά από ευέλικτες – «ατυπικές» μορφές εργασίας όπως οι συμβάσεις ορισμένου χρόνου, οι συμβάσεις έργου, η μαθητεία , η προσωρινή εργασία, το φασόν κ.ά. ,διαφορετικές από το τυπικό πρότυπο της εργασιακής σχέσης (εξαρτημένη μισθωτή εργασία, πλήρης εργασία, σταθερότητα ωραρίου, αμοιβή σύμφωνα με σσε, εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία) που γνωρίζαμε έως και τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

Η ευελιξία της εργασίας εκδηλώνεται σε τρεις βασικούς άξονες: στην απασχόληση, τις αποδοχές και τον χρόνο εργασίας.

Ως προς την *ευελιξία της απασχόλησης* εκδηλώνονται δύο βασικές παράμετροι, αφενός εκείνη της ευελιξίας του μεγέθους της απασχόλησης, που παρέχει τη δυνατότητα στις επιχειρήσεις για τον περιορισμό του μεγέθους της (απασχόλησης) με κύριο στόχο τη μείωση του εργασιακού κόστους, και αφετέρου εκείνη της ανάπτυξης των ευέλικτων ή ειδικών μορφών απασχόλησης κυρίως μειωμένου εργασιακού κόστους που διαφοροποιούνται σε σχέση με την τυπική μορφή απασχόλησης.

Ως προς την *ευελιξία των αποδοχών* διακρίνουμε εκείνη που αφορά στο άμεσο μισθολογικό κόστος και πραγματώνεται διά των διαφοροποιήσεων του τρόπου καθορισμού των αμοιβών αλλά και του συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς και τη σχετιζόμενη με το έμμεσο μισθολογικό κόστος που λαμβάνει χώρα μέσω της μείωσης των υποχρεωτικών φόρων των εργοδοτών για τη μισθωτή απασχόληση.

Ως προς την *ευελιξία του χρόνου εργασίας* καταγράφεται μια σειρά επιλογών σχετικά με την πολιτική διαχείρισης του εργάσιμου χρόνου κυρίως μέσω μέτρων αναδιοργάνωσής του και σε συνδυασμό με αλλαγές στην οργάνωση της επιχείρησης .

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (R.Fossaert,1981) , η τυπολογία των ευέλικτων μορφών απασχόλησης είναι η εξής :

- Η προσωρινή απασχόληση, η οποία διαφοροποιείται από την τυπική απασχόληση, λόγω της διάρκειάς της η οποία είναι προσωρινή και περιορισμένη.

Παρόλα αυτά, η καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων είναι γεγονός, εφόσον πολλές φορές καλύπτουν πάγιες και διαρκείς ανάγκες υπό τον μανδύα της προσωρινής απασχόλησης. Επί μέρους έκφραση της προσωρινής απασχόλησης θεωρείται και η εποχική απασχόληση, η οποία αποτελεί και βασική μορφή απασχόλησης στον τουριστικό κλάδο. Συνδέεται άμεσα με την εποχικότητα των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους κατά τη διάρκεια του έτους. Το εποχικό προσωπικό μπορεί να καλύπτει είτε πάγιες ανάγκες αμιγώς εποχικών επιχειρήσεων, είτε έκτακτες ανάγκες επιχειρήσεων που σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους οι δραστηριότητές τους δεν μπορούν να καλυφθούν από το σταθερώς απασχολούμενο προσωπικό.

Η μερική απασχόληση, η οποία αποτελεί μορφή εξαρτημένης εργασίας, ορισμένης ή αόριστης διάρκειας, διαφοροποιείται από την τυπική ως προς το χαρακτηριστικό ότι ο εργάσιμος χρόνος υπολείπεται του αντίστοιχου συμβατικού ή νόμιμου που ισχύει για τους πλήρως εργαζόμενους. Ο υπολογισμός του χρόνου της μερικής απασχόλησης προσδιορίζεται σε πολλαπλές βάσεις (π.χ. ημέρα, εβδομάδα, 15ήμερο, μήνας, έτος) ώστε μερικώς απασχολούμενος να θεωρείται εκείνος που απασχολείται με μειωμένο ωράριο σε σχέση με τον πλήρως εργαζόμενο στη βάση του χρονικού υπολογισμού του εργάσιμου χρόνου της πλήρους απασχόλησης.

Ο δανεισμός εργαζομένων παρουσιάζει πολλές επί μέρους εκφράσεις με κύριο όμως χαρακτηριστικό την εμπλοκή πέραν των δύο συμβαλλομένων στην εργασιακή σχέση με τη παρουσία περισσότερων του ενός εργοδοτών. Πρόκειται για περιπτώσεις κατάτμησης της εργοδοτικής ιδιότητας όπως συμβαίνει και με τις συμβάσεις παραχώρησης μισθωτού μεταξύ επιχειρήσεων ως ένδειξη της μεταξύ τους αλληλεγγύης με συχνή εφαρμογή στους ομίλους επιχειρήσεων. Ιδιαίτερη μορφή ευελιξίας αποτελεί ο δανεισμός προσωπικού μέσω γραφείων προσωρινής απασχόλησης που ασκούν κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Η απασχόληση προσωπικού εργολαβικής επιχείρησης αποτελεί έκφραση της εξωτερικής ευελιξίας των επιχειρήσεων, όπου η επιχείρηση αναθέτει μέρος της όλης λειτουργίας της σε εργολαβική εταιρεία η οποία παρέχει τις σχετικές υπηρεσίες, σε προσωρινή ή σε μόνιμη βάση με δικό της προσωπικό στους χώρους της αναθέτουσας το έργο επιχείρησης (π.χ. καθαρισμός, φύλαξη κτιρίων).

Σύμφωνα με την πρακτική απασχόλησης στο πλαίσιο λειτουργίας δικτύου επιχειρήσεων, το προσωπικό προσλαμβάνεται από το δίκτυο και παρέχει τις υπηρεσίες του στις επιμέρους επιχειρήσεις που αποτελούν μέλη του δικτύου ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Η παροχή έργου εκτός των εγκαταστάσεων του εργοδότη παρουσιάζει το χαρακτηριστικό γνώρισμα της παροχής εργασίας σε τόπο διάφορο εκείνου της εγκατάστασης του εργοδότη. Το στοιχείο αυτό δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μη απόδοση στον απασχολούμενο της ιδιότητας του μισθωτού με αποτέλεσμα να εμφανίζεται ως αυτοαπασχολούμενος και να μην εντάσσεται στην εργατική νομοθεσία. Ειδικότερες εκφράσεις του φαινομένου είναι η απασχόληση με σύστημα φασόν και η τηλεργασία

Η επιδοτούμενη απασχόληση, η οποία εντάσσεται σε μια σειρά ενεργητικών πολιτικών από το Κράτος το οποίο επιδοτεί τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις επιχειρήσεις αναλαμβάνοντας μέρος του κόστους για την πρόσληψη και την απασχόληση προσωπικού με συμβάσεις ορισμένου χρόνου

Η παράνομη ευελιξία, αποτελεί ακραία έκφραση της ευελιξίας σύμφωνα με την οποία η εργασία δεν λειτουργεί στα πλαίσια των σχετικών ρυθμίσεων που ορίζει ο νόμος. Το μη νόμιμο στοιχείο της ευελιξίας αφορά είτε πτυχές της εργασιακής σχέσης όπως μη εφαρμογή του νόμου ως προς την αμοιβή και την κοινωνική ασφάλιση είτε το σύνολο των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη μισθωτή σχέση.

Ο τουριστικός κλάδος λοιπόν, βρίσκεται σε μια συνεχόμενη προσπάθεια αύξησης της ανταγωνιστικότητας του, με πολιτικές ευελιξίας της εργασίας, μείωσης του εργατικού κόστους αλλά και αναβάθμισης του επιπέδου του εργατικού δυναμικού.

Η τελική τιμή διάθεσης είναι ο πλέον καθοριστικός παράγοντας στην διαδικασία απόφασης για αγορά των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών, η χρονική δε στιγμή της απόφασης για την αγορά πλησιάζει όλο και περισσότερο στη χρονική περίοδο της κατανάλωσης. Αυτό σημαίνει ότι αυξάνονται συνεχώς οι ανάγκες προσαρμογής της τουριστικής προσφοράς στη ζήτηση. Η ζήτηση χαρακτηρίζεται από εποχικότητα, περιοδικότητα και κυρίως μεταβολές της τελευταίας στιγμής. Άρα καθίσταται επιτακτική η ανάγκη της ευελιξίας. Από τους συντελεστές παραγωγής και διάθεσης του τουριστικού προϊόντος, ούτε τα αξιοθέατα, ούτε οι πάγιες εγκαταστάσεις μπορούν να αποτελέσουν συνιστώσες ευελιξίας. Ο μοναδικός συντελεστής παραγωγής που μπορεί να προσαρμοσθεί προς αυτήν την κατεύθυνση είναι ο συντελεστής εργασία (ΣΕΤΕ 2003).

Η «εξορθολογικοποίηση» του εργατικού κόστους συνδέεται με τη μείωση των εργοδοτικών εισφορών, οι οποίες είναι δυσανάλογα μεγάλες στο συνολικό κόστος. Το ύψος της επιβάρυνσης αποτελεί αντικίνητρο για την αύξηση της απασχόλησης στις τουριστικές επιχειρήσεις, οι οποίες έστω και για 3 έως 5 μήνες λειτουργίας διατρέχουν αυξημένο επιχειρηματικό κίνδυνο. Το κόστος για την κοινωνική ασφάλιση αποτελεί στην Ελλάδα το 22,4% του συνολικού εργατικού κόστους, έναντι 20,9% του γενικού μέσου όρου για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της τουριστικής απασχόλησης είναι η εποχικότητα που συνάδει με το φαινόμενο της εποχικότητας της τουριστικής κίνησης. Η απόκτηση προσωπικού για μια προσωρινή περίοδο έχει σαν αποτέλεσμα να επενδύουν οι επιχειρήσεις πάνω στο προσληφθέν προσωπικό, με το προφανές ρίσκο, στο τέλος της τουριστικής περιόδου να χαθεί το προσωπικό το οποίο εύλογα αναζητά μόνιμη απασχόληση. Η διαδικασία αυτή επιφέρει μόνιμα πλέον αποτελέσματα συνιστάμενα στην έλλειψη εξειδίκευσης και την επιβάρυνση της οικονομίας λόγω της καταβολής οικονομικών ενισχύσεων, αλλά και στο κόστος εκπαίδευσης του τουριστικού προσωπικού. Συνεπώς παρατηρείται το φαινόμενο υψηλής ανεργίας εκτός τουριστικής περιόδου και της έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου. Αρνητική επίπτωση της τουριστικής ανάπτυξης συνιστά το ότι δημιουργεί «εποχιακό» πληθωρισμό στις τουριστικές χώρες, και παράλληλα, οδηγεί σε πολύ μεγάλη άνοδο των τιμών της γης, με τελική κατάληξη τη δημιουργία εκτεταμένων κυκλωμάτων κερδοσκοπίας της.

Η εποχικότητα της απασχόλησης λειτουργεί μάλλον αρνητικά στην περίπτωση του έμπειρου και ειδικευμένου εργατικού δυναμικού, το οποίο δεν απορροφάται σε ικανοποιητικό βαθμό στους δύο κυριότερους κλάδους του τομέα –τα ξενοδοχεία και τα πρακτορεία- και συχνά στρέφεται σε απασχολήσεις εκτός της τουριστικής αγοράς εργασίας. Αντίθετα, λειτουργεί θετικά στην περίπτωση του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού που αναζητεί περιστασιακή απασχόληση ή και συμπληρωματικό εισόδημα. Είναι γνωστό και σύνηθες το φαινόμενο αγρότες να εργάζονται κατά την θερινή περίοδο στον τουριστικό τομέα, ή ακόμα και άνεργοι από άλλες περιοχές να μετακινούνται προς μεγάλα τουριστικά κέντρα αναζητώντας προσωρινή απασχόληση στα τουριστικά επαγγέλματα.

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα τόσο στις βιομηχανικές όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες προκάλεσε αύξηση των ανειδίκευτων ή ημιειδικευμένων θέσεων εργασίας, με αποτέλεσμα η εποχιακή απασχόληση στον τουρισμό να καλύπτεται σε υψηλά ποσοστά από ανειδίκευτους ή περιστασιακά απασχολούμενους που απλώς

επιζητούν ένα δεύτερο ή συμπληρωματικό εισόδημα και όχι σταθερή εργασία. Η ανειδίκευτη εργασία ήταν ανέκαθεν χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας του τουριστικού τομέα του οποίου η λειτουργία στηρίζεται σε μικρό ποσοστό ειδικευμένων (Κ. Κασιμάτη, Μ. Θανοπούλου, Π. Τσάρτας, 1995).

Σε γενικές γραμμές ο τουριστικός τομέας στο σύνολο του δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικός σε εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις. Μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού στον τουριστικό τομέα, ιδίως σε ότι αφορά τον μαζικό τουρισμό, είναι ανειδίκευτο ή χαμηλού βαθμού εξειδίκευσης (ΙΤΕΠ8, Μελέτη 16, 2004).

Η ποιότητα του εργατικού δυναμικού και η αποδοτικότητά του εξαρτώνται σε μεγαλύτερο βαθμό από τη στάση του εργαζόμενου απέναντι στα καθήκοντά του καθώς επίσης και από τις οργανωτικές του ικανότητες. Ζητούμενο είναι μάλλον μια υψηλή στάθμη επαγγελματισμού και μια κουλτούρα εξυπηρέτησης του πελάτη από την κατοχή ξηρών τεχνικών γνώσεων. Ο εργοδότης επιζητά από τον εργαζόμενο όχι τόσο ένα υψηλό βαθμό τεχνικής εξειδίκευσης σε μια πολύ συγκεκριμένη εργασία αλλά περισσότερο “μια δέσμη ικανοτήτων, να εκτελεί σχετικά απλά καθήκοντα, πράγμα που απαιτεί και μια ικανοποιητική στάθμη ικανοτήτων αυτοοργάνωσης”.

Επειδή οι αμοιβές της εργασίας αποτελούν υψηλό ποσοστό των συνολικών δαπανών λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων, η ανάγκη για ευελιξία οδηγεί στην ανάγκη συμπίεσης του κόστους εργασίας. Η συμπίεση αυτή εκδηλώνεται εντονότερα για την ανειδίκευτη και ημειδίκευτη εργασία. Η ανάγκη για συμπίεση του κόστους σε συνδυασμό και με τις σχετικά χαμηλότερες απαιτήσεις του τομέα σε προσωπικό προκεχωρημένης εξειδίκευσης, ερμηνεύουν και άλλα χαρακτηριστικά της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού στον τομέα διεθνώς όπως:

- Ολοένα και αυξανόμενα ποσοστά εργαζομένων με καθεστώς μερικής απασχόλησης, ιδίως στα μεσαία και κατώτερα κλιμάκια, οι οικονομικές απαιτήσεις των οποίων είναι σχετικά χαμηλότερες.
- Υψηλά ποσοστά απασχολούμενων που προέρχονται από άλλους τομείς ή κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, οι οποίοι επίσης έχουν σχετικά περιορισμένες οικονομικές απαιτήσεις είτε διότι η απασχόληση μειώνεται στους κλάδους από τους οποίους προέρχονται και πιέζονται από την ανεργία είτε διότι στερούνται εξειδίκευσης.

- Μεγάλος αριθμός απασχολουμένων γυναικών πολύ μικρό όμως ποσοστό των οποίων κατέχει υπεύθυνες θέσεις. Είναι γνωστό ότι σε πολλές χώρες οι αμοιβές της γυναικείας εργασίας και δη της ανειδίκευτης είναι συγκριτικά χαμηλότερες.
- Υψηλά ποσοστά συμμετοχής οικονομικών μεταναστών στη συνολική απασχόληση με επισφαλή σχέση εργασίας, οι οποίοι συνήθως είναι διατεθειμένοι να εργαστούν και με συγκριτικά χαμηλότερες αμοιβές.
- Υψηλά ποσοστά συμμετοχής στη συνολική απασχόληση νέων σε ηλικία ατόμων με χαμηλά επίπεδα κατάρτισης, που δέχονται να εργαστούν με σχετικά χαμηλές αμοιβές, λόγω έλλειψης πείρας ή άλλων ευκαιριών για απασχόληση.
- Μεγάλος αριθμός απασχολουμένων κάτω από συνθήκες παραοικονομίας, που περιορίζουν το συνολικό εργατικό κόστος για τον εργοδότη.
- Μακρά ωράρια εργασίας, που τείνουν να μειώσουν το μοναδιαίο κόστος.
- Χαμηλότερη συμμετοχή σε συνδικάτα σε σύγκριση με άλλους κλάδους.

Πέραν τούτων, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στροφή σε παραοικονομικές ή άτυπες μορφές ανειδίκευτης εργασίας, όπως προφορικές συμφωνίες για παροχή εργασίας, χρησιμοποίηση μελών οικογένειας στην οικογενειακή επιχείρηση, συμβόλαια μικρής χρονικής διάρκειας (1-4 μήνες) και κυρίως εργασία χωρίς κοινωνική ασφάλιση. Πολλές εξ αυτών των άτυπων μορφών εργασίας συνδέονται με την παροχή υπηρεσιών σε συγκροτήματα ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων αλλά και σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις καθώς και σε εστιατόρια ή μπαρ. Εξίσου ανεπτυγμένες εμφανίζονται και με σημαντική ποσοστιαία συμμετοχή γυναικών, η περιστασιακή και η μερική απασχόληση, πχ. εργασία τα σαβ/κα σε εστιατόρια, εργασία το απόγευμα σε καταστήματα ή παροχή έκτακτων υπηρεσιών σε ξενοδοχεία ή εργασία μόνο κατά διάρκεια της «full season», Ιούλιος-Αύγουστος. Και σε αυτές τις περιπτώσεις ο παραοικονομικός χαρακτήρας είναι έκδηλος. Άλλωστε συχνά αυτό το χαρακτηριστικό (αδήλωτο - αφορολόγητο εισόδημα) είναι το κυρίαρχο κίνητρο για την αναζήτηση τέτοιων μορφών απασχόλησης. Σε κάθε περίπτωση, χαρακτηριστικό των μορφών απασχόλησης που προαναφέραμε είναι ότι τείνουν να καταστούν εγγενές χαρακτηριστικό της ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού, γεγονός που δυσχεραίνει τόσο την στατιστική τους αποτίμηση όσο και την αποτίμηση της απασχόλησης στον τουρισμό γενικά. Καθίσταται όμως βέβαιο ότι η αύξηση τέτοιων

μορφών απασχόλησης συμβάλλει στη συνεχή υποτίμηση και υποβάθμιση των δικαιωμάτων των εργαζομένων που απορρέουν από την εργατική νομοθεσία, τη νομοθεσία για την κοινωνική ασφάλιση και τη νομοθεσία για ίσες ευκαιρίες στην απασχόληση ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες.

Είναι επίσης γεγονός, ότι ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων συγκαταλέγεται ανάμεσα στους κλάδους εκείνους όπου εντοπίζεται ο κύριος όγκος της αδήλωτης εργασίας (στη γεωργία, τις κατασκευές, τα ξενοδοχεία και εστιατόρια και γενικότερα στις υπηρεσίες, ΙΝΕ/ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ 2007, Τάτσος Ν. 2001). Οι εργοδότες αναφέρουν ως βασικό κίνητρο για τη μείωση του κόστους εργασίας την αποφυγή καταβολής φόρων και κοινωνικών εισφορών. Οι νέες τάσεις στην αγορά εργασίας και η έντονη προώθηση ενός μοντέλου απελευθέρωσης των εργασιακών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από την ευελιξία καθιστούν μάλιστα πιο εύκολη την παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και έχουν οδηγήσει στην άνοδο των δεικτών της αδήλωτης εργασίας. Συχνό είναι για παράδειγμα το φαινόμενο της υπογραφής συμβάσεων μερικής απασχόλησης, ενώ η απασχόληση στην πραγματικότητα είναι πλήρης, ή της εναλλαγής μεταξύ περιόδων αδήλωτης και δηλωμένης εργασίας, όταν ο χαρακτήρας της σύμβασης είναι εποχιακός.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τουρισμός αποτελεί χωρίς άλλο για το νησί μας ένα κλάδο οικονομικής δραστηριότητας η σημασία του οποίου δεν μπορεί να υποβαθμιστεί και πολύ περισσότερο να αγνοηθεί. Εκτός όμως από οικονομικές επιδράσεις η ανάπτυξη του τουρισμού ασκεί και άλλες επιδράσεις οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι οι κοινωνικές, οι πολιτιστικές και οι περιβαλλοντικές. Στην προηγούμενη ενότητα θίξαμε τα περισσότερα ζητήματα που πρέπει να απασχολούν τους φορείς της Κρήτης και στα οποία θα πρέπει άμεσα να δοθεί μια λύση. Στην παρούσα ενότητα θα παραθέσω προτάσεις / εισηγήσεις, με τις οποίες θα μπορούσε να βελτιωθεί η εικόνα η εικόνα της Κρήτης απέναντι στους επισκέπτες της σε μεγάλο βαθμό και παράλληλα, η έστω και μελλοντική πραγματοποίησή τους θα μπορούσε να κάνει τον τουρισμό πιο προσοδοφόρο βελτιώνοντας έτσι και το οικονομικό αλλά και το κοινωνικό προφίλ του νησιού.

Οι προτάσεις οι οποίες θα μπορούσαμε να κάνουμε προκειμένου να ενισχυθεί ο θεσμός των τουριστικών επιχειρήσεων, με την άμεση επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων του ανάλογου τμήματος συνοψίζονται στις εξής παρακάτω:

- 1.Υποστήριξη των επιχειρήσεων προκειμένου να παράξουν υπηρεσίες και προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας και υψηλής τεχνολογίας.
- 2.Ενίσχυση των υποδομών των Ερευνητικών Ιδρυμάτων της Κρήτης με στόχο την παραγωγή νέας γνώσης και την εν συνεχεία μετατροπή της σε καινοτομικά προϊόντα.
- 3.Αναβάθμιση των υποδομών εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες προκειμένου το περιφερειακό εκπαιδευτικό σύστημα να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας.
- 4.Θεσμοθέτηση της διαφήμισης του τουριστικού προϊόντος, με την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων και εργαλείων μάρκετινγκ στη βάση τριμερούς συνεργασίας κράτους, επιχειρήσεων / εργαζομένων και τοπικής αυτοδιοίκησης, ενισχύοντας έτσι την εικόνα της Κρήτης σε διεθνές επίπεδο.
- 5.Προσέλκυση υψηλού επιπέδου επισκεπτών ιστορικών χώρων / μνημείων.
- 6.Ολοκλήρωση των υποδομών διαχείρισης λυμάτων και στερεών απορριμμάτων στην Κρήτη καθώς και προσαρμογή των τουριστικών επιχειρήσεων και προορισμών στις νέες κλιματικές συνθήκες.

7. Η δημιουργία ενός αποδοτικού και οικονομικά βιώσιμου συστήματος Υγείας και Κοινωνικής αλληλεγγύης με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των επισκεπτών της Κρήτης.

8. Επένδυση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η δημιουργία μιας σειράς τουριστικών υποδομών όπως αγροτουριστικά καταλύματα, κέντρα θαλασσοθεραπείας, συνεδριακές αίθουσες, υποδομές τουρισμού υγείας και θαλάσσιου τουρισμού και προπονητικά κέντρα, είναι μερικοί από τους τομείς που με την εξέλιξή τους θα αναβαθμίσουν το τουριστικό προϊόν και θα δώσουν δυνατότητα επέκτασης της τουριστικής περιόδου ενώ παράλληλα θα δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης και θα προσελκύσουμε υψηλότερου επιπέδου επισκέπτες.

9. Η προσέλκυση νέων τουριστικών αγορών. Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δίνει στην Κρήτη τη δυνατότητα για προσέλκυση νέων τουριστικών αγορών όπως της Μάλτας, της Πολωνίας, της Λετονίας, Ουγγαρίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας, Εσθονίας και Τσεχίας προκειμένου να δημιουργηθεί μια μακρόχρονη ανάπτυξη στο νησί.

10. Προώθηση του γαστρονομικού τουρισμού και αξιοποίηση του Κρητικού διατροφικού προτύπου, το οποίο είναι ήδη γνωστό και αγαπητό σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

11. Η συγκράτηση των τιμών στα καταλύματα σε συνδυασμό με την ανάσχεση της φθίνουσας ποιότητας των εξοξενοδοχειακών υπηρεσιών βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος.

12. Η άμεση ανταπόκριση σε επίπεδο μακροπρόθεσμου σχεδιασμού, τόσο του δημόσιου τομέα όσο και του ιδιωτικού, προκειμένου να προστατευτεί στο μέτρο του δυνατού ο πλανήτης και να αναπτυχθεί ο τουρισμός στα πλαίσια της αειφόρου ανάπτυξης, καθώς οι μεταβολές στις κλιματικές συνθήκες αναμφίβολα θα επηρεάσουν σημαντικά τους τουριστικούς προορισμούς και τις τουριστικές επιχειρήσεις.

13. Να δοθεί έμφαση στην εξέλιξη του εσωτερικού τουρισμού. Αρκεί βέβαια να σημειώσουμε ότι η μέχρι τώρα εξέλιξη αυτού του είδους τουρισμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην προβολή του προγράμματος «Μένουμε Ελλάδα».

Συνοψίζοντας, λοιπόν, όλα τα παραπάνω θα μπορούσαμε να πούμε πως ο τουρισμός κατατάσσεται σήμερα μεταξύ των πλέον σημαντικών βιομηχανιών διεθνώς, με ταχείς ρυθμούς αυξήσεως του κύκλου εργασιών του, με ουσιαστική συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη, στην απασχόληση και στις περισσότερες χώρες με σημαντική εισροή συναλλάγματος. Ο τουριστικός τομέας αποτελεί τον μεγαλύτερο εργοδότη στις περισσότερες χώρες, εξασφαλίζοντας εργασία σε 101 εκατομμύρια άτομα σε παγκόσμια κλίμακα ή σε έναν ανά 16 εργαζομένους. Στις ΗΠΑ ο τουρισμός αποτελεί τον

μεγαλύτερο εργοδότη μετά το τομέα υγείας και απασχολεί περισσότερους εργαζόμενους απ' ότι η γεωργία, η βιομηχανία αυτοκινήτων, ηλεκτρονικών, χάλυβα και κλωστοϋφαντουργίας μαζί. Ο αριθμός των εσωτερικών τουριστών έχει υπολογιστεί ότι ξεπερνά τα 2 δισεκατομμύρια και οι προβλέψεις μιλούν για μια σημαντική αύξηση του στο μέλλον. Το ίδιο ισχύει και για τον αριθμό των διεθνών τουριστών, που έχει υπολογιστεί ότι ξεπερνά τα 600 εκατομμύρια.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκοσμίου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.), ο αριθμός αυτός των διεθνών τουριστών θα συνεχίσει να αυξάνει και στο μέλλον, όπως θα αυξάνουν και τα έσοδα από το διεθνή τουρισμό. Γι' αυτό και ο τουρισμός αποτελεί όχι μόνο τυπικά αλλά και ουσιαστικά τη μεγαλύτερη βιομηχανία στον κόσμο: τη τουριστική βιομηχανία.

Η Ελλάδα, έχει χαρακτηριστεί κατ' εξοχήν τουριστική χώρα με υψηλή συμμετοχή των τουριστικών δραστηριοτήτων στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.), με μεγάλη απασχόληση εργατικού δυναμικού και με υψηλές συναλλαγματικές εισπράξεις.

Η συμβολή της τουριστικής οικονομίας στο ΑΕΠ μετά την πρόσφατη αναθεώρησή του ανέρχεται στο 18,2%. Με βάση τη μέση κατά κεφαλήν δαπάνη των τουριστών, η χώρα μας κατατάσσεται στην 10^η θέση, ενώ στη γενική κατάταξη ανταγωνιστικότητας βρίσκεται στην 24^η θέση.

Επίσης, σημαντική είναι η συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση. Για κάθε θέση άμεσης απασχόλησης στον τουριστικό τομέα δημιουργείται σχεδόν άλλη μια στην οικονομία συνολικά. Η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία (838.250 θέσεις εργασίας) αντιστοιχεί στο 19,1% των απασχολουμένων (4.382.000) κατά το 2005.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των θέσεων εργασίας στον τουριστικό τομέα είναι ότι αυτές σε σημαντικό ποσοστό καταλαμβάνονται από γυναίκες, νέους, οικονομικούς μετανάστες, καθώς και άτομα με χαμηλότερο επίπεδο εξειδίκευσης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στον υψηλό βαθμό εποχικής απασχόλησης και στις ευέλικτες συνθήκες εργασίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αθανασίου Λ., (2004), Τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση, Εξελίξεις, προβλήματα, Ανάγκες, Πολιτική, εκδόσεις Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα

Βαρβαρέσος Σ., Σωτηριάδης Μ.,(2002) *Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση*, τεύχος Ν. 2. Κρήτη.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας Ανακοίνωση της επιτροπής προς το συμβούλιο, το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών, 2007. **ΕΣΥΕ**, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, α' τρίμηνο 2008.

ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Α' τρίμηνο 2008

Ηγουμενακης,Λυτρας,Κραβαριτης,1999/εισαγωγή στον τουρισμο/σελ..111-129

Θανοπούλου Μ., Ισότητα αμοιβών ανδρών και γυναικών στον τουριστικό τομέα. Εμπειρική διερεύνηση της υπάρχουσας κατάστασης και επισήμανση προοπτικών, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Μάρτιος 2003. **ΙΝΕ/ΓΣΕΕ**, τεύχος 135.

ΙΤΕΠ, Η Απασχόληση στα Ελληνικά Ξενοδοχεία, Ειδικές Μελέτες, 4,2004.

ΙΤΕΠ, Τουριστική Εκπαίδευση και κατάρτιση, Εξελίξεις, Προβλήματα, Ανάγκες και Πολιτική, Μελέτες, 16, 2004. **ΙΝΕ/ΓΣΕΕ**, Οι σύγχρονες εξελίξεις στις εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Μέρος 9 ,Εκθεση 2007.

Κασιμάτη Κ, Μ Θανοπούλου, Π Τσάρτας, Η γυναικεία απασχόληση στον τουριστικό τομέα. Διερεύνηση της αγοράς εργασίας και επισήμανση προοπτικών, ΚΕΚΜΟΚΟΠ 1995.

Κρητικίδης Γ., Η απασχόληση και η ανεργία το 2006, Ένημέρωση **Λαγός Δ. (2005)**, *Τουριστική Οικονομική*. Αθήνα: Κριτική, σελ. 191

Μελετη Τουριστικης Αναπτυξης Περιφερειας Κρητης,2004

Μουρίκη Α., Ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Ευλογία ή Ανάθεμα,ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, 1991, σελ.97-117.

Νικάκη Μ., Οικονόμου Α., (2011), Η πορεία του τουρισμού στην Κρήτη την τελευταία εικοσαετία. Οι προκλήσεις για το μέλλον. Πτυχιακή εργασία, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Κρήτης.

ΞΕΕ. (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας) διάφορες εκδόσεις

Οδηγος Τουριστικων Επαγγελματων, ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ

**Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας
Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 1981**

Πανελλήνια Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Κοινωνικής Πολιτικής, 1997

Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική, 2004

Πατσουράτης Β. (2000), *Η Φορολογική Επιβάρυνση του Τουριστικού Προϊόντος.* Αθήνα: Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Κέντρο Έρευνας. (Η μελέτη έγινε για λογαριασμό του ΣΕΤΕ), σελ. 8.

Πατσουράτης Β.Α. (2002), Η Ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού Τομέα

Παυλόπουλος Π. (2001), *Θέματα Οικονομικής και Τουριστικής Πολιτικής,* ΙΤΕΠ, σελ 57-58.

Παυλόπουλος Π.Γ. (1999), Το Μέγεθος και η Δυναμική του Τουριστικού Τομέα, Αθήνα: ΙΤΕΠ, Μελέτες: 7, σελ. 35.

Σ.Ε.Π.Ε, Εκθέσεις Πεπραγμένων, 2000-2007.

ΣΕΤΕ (1992), Η Θέση του Τουρισμού και η Συμβολή του στην Ελληνική Οικονομία (1992), Αθήνα, σελ. 44..

ΣΕΤΕ (1995), Σχέδιο Δράσης για την Ποιοτική Αναβάθμιση του Ελληνικού Τουρισμού, Αθήνα., σελ. 7.

ΣΕΤΕ (1995), Σχέδιο Δράσης για την Ποιοτική Αναβάθμιση του Ελληνικού Τουρισμού, Αθήνα., σελ. 7.

ΣΕΤΕ (2003), Τουρισμός και Απασχόληση (2003), Αθήνα, σελ. 4.

ΣΕΤΕ , Ο ρόλος του τουρισμού στην πολιτική αύξηση της απασχόλησης και στην αντιμετώπιση της ανεργίας, 2ο Συνέδριο , 2003, Παπαγεωργίου Π., Χασσίδ.

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού 2004-2010, Υπουργείο Ανάπτυξης, Σεπτέμβριος 2003

Τάτσος Ν., Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, : Αθήνα, Παπαζήσης 2001.

Ξένη

CEDEFOP, Occupations within the Hotel/Tourism Sector within the EC, Berlin 1991

Chris Cooper, Rebecca Shepherd, John Westlake, Educating the Educators in Tourism: A Manual of Tourism and Hospitality Education, World Tourism Organisation – University of Surrey, 1996

Chris Holloway, Labour, Vocational Education and Training, W. Pompl, P. Lavery Eds., Tourism in Europe: Structures and Developments, Cab International, 1993

Dale C., Robinson N. The theming of tourism education: a three-domain approach International Journal of Contemporary Hospitality Management, MCB, University Press, 2001

Davydd J. Greenwood, from Valene Smith's Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism (1977).

Eduardo Fayos-Sola, Chris Cooper, Donald Hawkins, Sheryl Spivack, An Introduction to TEDQUAL, A Methodology for Quality in Tourism Education and Training, World Tourism Organisation, 1997

Kenneth Wilson, David Worland, εις Tom Baum, Ed., Human Resources Issues in International Tourism, Butterworth Heinemann, 1993

Luk van Langenhove, Els Lowyck, εις Tom Baum, Ed., Human Resources Issues in International Tourism, Butterworth Heinemann, 1993

Middleton V. & Ladkin A., The Profile of Tourism Studies Degree Courses in the UK 1995/96, London, The National Liaison Group for Higher Education in Tourism, 1996

William F. Theobald, εκδόσεις Global Tourism, Butterworth Heinemann, Δεύτερη Έκδοση, 1998

WTTC (2003), The 2003 Travel & Tourism Economic Research - Satellite Account Tables-Countries: Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Portugal, Spain, Sweden, United Kingdom

Internet:

<http://www.pbs.gr>, ανακτήθηκε στις 27/06/2012

http://tzoumerkamurgia.gr/site/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=113&lang=el ανακτήθηκε στις 20/06/2012

http://news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles_civ_17_31/12/2008_297695
ανακτήθηκε στις 27/06/2012

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού: http://www.gnto.gr/index_gr.html
ανακτήθηκε στις 22/06/2012